—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА
31
ЛІПЕНЯ
1992 г.
№ 31 (3649)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы — 10 кап.)

МОСТ УЗДОЎЖ РАКІ?

Міхась ПЯНКРАТ: «Пакрыўджаны і абрабаваны беларускі народ яшчэ не згубіў апошнюю надзею на лепшае. Але трэба памятаць, што ў некаторых кутках былога СССР ціхая перабудова пастунова перарасла ў барыкадную вайну. Не прывядзі Бог, каб і наш малады бел-чырвона-белы сцяг зноў стаў чырвоным ад крыві...»

СТАРОНКІ 2—3, 14—15

«БАСОВІШЧА-92»

Фотарэпартаж са свята маладой беларускай музыкі на Беласточчыне.

СТАРОНКА 4

СУВЕРЭНІТЭТ. КУЛЬТУРА. САМАСВЯДОМАСЦЬ.

Мікола КРУКОЎСКІ: «У аснове дзяржаўнага суверэнітэту мусіць ляжаць развітая нацыянальная самасвядомасць. Толькі пры гэтай умове суверэнітэт становіцца паўнацэнным, перастае быць фармальна юрыдычнай, папяровай дэкларацыяй».

СТАРОНКІ 5, 12

ЛІЁНСКІ ТЫДЗЕНЬ

Працяг нататак Сяргея ЗАКОННІКАВА пра паездку ў Францыю.

СТАРОНКІ 8—11

«ДЛЯ ЗАРОБКУ НІКОЛІ НЕ ПІСАЎ...»

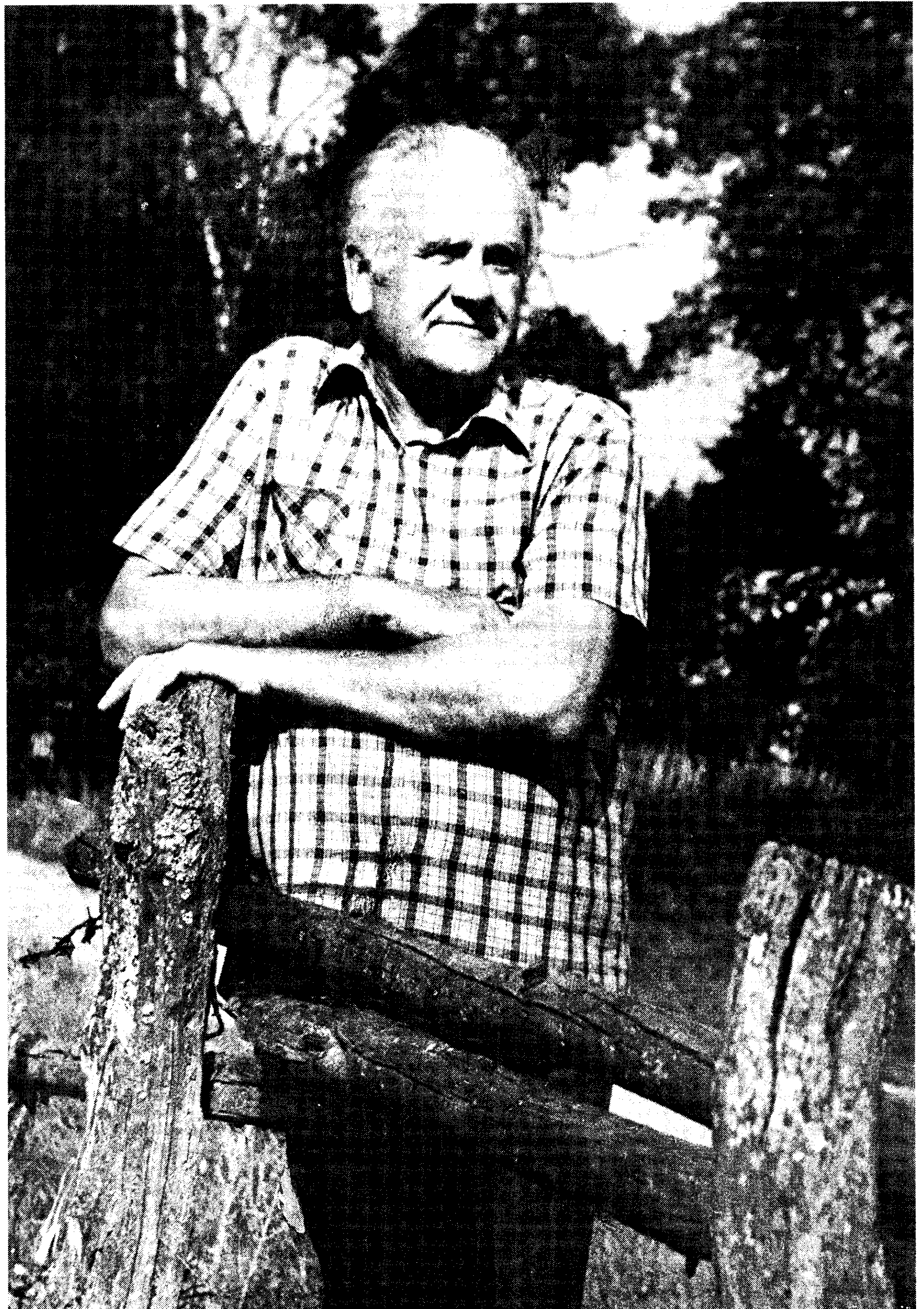
Інтэрв'ю Леаніда ПРАНЧАКА з дзеячам беларускай эміграцыі, пісьменнікам Кастусём АКУЛАМ.

СТАРОНКІ 14—15

ПУЦЯВІНЫ АДРАДЖЭННЯ

Са спадчыны пісьменніка і педагога Кандрата ЛЕЙКІ.

СТАРОНКА 16

Янка Брыль...

Ужо шмат гадоў гэтае імя — у шэрагу самых слынных імёнаў зямлі беларускай. Выкшталцоны майстар слова, сумленнейшы руплівец на ніве нашага прыгожага пісьменства. Вялікі патрыёт і грамадзянін, высакародны, інтэлігентны, прыгожы — у самым шырокім значэнні гэтага слова — чалавек. Народны пісьменнік найперш па сутнасці, духу і змесце сваёй творчасці. Уся яна — ад бліскучых апавяданняў, выдатных аповесцей, удумлівых эсэ і нарысаў да адмысловага рамана і дзівосна шчодрых на хвалюючыя дарункі розуму і душы мініяцюр — сцвярджае багацце і хараство роднай зямлі і роднага народа, абараняе іх гісторыю, традыцыі і звычаі, служыць дабру і справядлівасці. І за ўсё гэта — вялікая людская пашана і любоў да яго, шырокае прызнанне здзейсненага ім.

4 жніўня Янку Брылю — 75. «ЛіМ» шчыра віншуе паважанага Івана Антонавіча з юбілеем і зычыць яму спаткаць яшчэ многа-многа сонечных, умалотных жніўняў.

Матэрыялы пра юбіляра — на стар. 6—7.

Фота Ул. КРУКА.

Кола Дзён

Доўгачаканы дождж на пачатку гэтага тыдня прынёс жыхарам Беларусі хоць нейкую палёгку. Але засуха нарабіла ўжо спраў. Упершыню за сто з гакам гадоў спынілася суднаходства на Нёмане. Кіраўніцтва рэспублікі вымушана было звярнуцца са зваротам да грамадзян — дапамагаць пажарным у барацьбе з вогненнай стыхіяй.

Як паведамляюць сіноптыкі, незвычайна цёплым і сухім выдалася лета ва ўсёй Еўропе. Нічога супраць такога надвор'я не маюць, бадай што, у Барселоне — сталіцы XXV летніх Алімпійскіх гульняў. За ўрачыстым адкрыццём Алімпіяды назіралі мільярды людзей на планеце. Падчас параду ўдзельнікаў беларускія спартсмены упершыню ішлі пад нацыянальным сцягам, як і прадстаўнікі іншых незалежных дзяржаў. Праўда наўрад ці з трыбуны, або праз экран тэлевізара можна было недасведчанаму чалавеку даўмецца — хто ёсць хто у калоне спартсменаў, сабраных пад невыразнай назвай Аб'яднаная каманда. У гэтым бачыцца нешта сімвалічнае, адпаведнае нашаму парадаксальнаму, няпэўнаму часу...

23 ЛІПЕНЯ

Міністры замежных спраў Рэспублікі Славенія Дз. Рупел і Рэспублікі Беларусь П. Краўчанка падпісалі ў Мінску пагадненне аб устанаўленні дыпламатычных адносін паміж дзвюма дзяржавамі.

24 ЛІПЕНЯ

Першая замежная інспекцыя па Дагаворы аб звычайных узброеных сілах у Еўропе працавала на Беларусі. Група, у якую ўваходзілі эксперты з Нідэрландаў, а таксама Бельгіі і Люксембурга, правяла інспекцыю аб'ектаў у Брэсцкай вобласці. Кіраўнік інспекцыйнай групы падпалкоўнік Г. Хорст заявіў, што інспекцыя прайшла здавальняюча.

25 ЛІПЕНЯ

У іспанскім горадзе Барселоне прайшло ўрачыстае адкрыццё XXV летніх Алімпійскіх гульняў сучаснасці.

У Салігорску пачаўся кангрэс з удзелам Канфедэрацыі працы Беларусі, Незалежнага прафсаюза гарнякоў Салігорска, Свабоднага прафсаюза Беларусі і прафсаюза авіядыспетчараў. Па выніках кангрэса быў прыняты мемарандум, у якім адзначаецца неабходнасць аб'яднання дзеянняў у абарону правоў працоўных рэспублікі.

26 ЛІПЕНЯ

Лідэр Беларускага народнага фронту З. Пазняк выступіў па Беларускім тэлебачанні перад выбаршчыкамі ў сувязі з набліжэннем Дня незалежнасці Рэспублікі Беларусь.

Залаты алімпійскі медаль першым з беларускіх спартсменаў заваяваў студэнт з Гародні К. Лукашык. Ён стаў пераможцам у стральбе з адвольнага пісталета.

27 ЛІПЕНЯ

Кіраўнікі дзяржавы і ўрада Рэспублікі Беларусь, іншыя афіцыйныя асобы прынялі ўдзел ва ўрачыстасцях з выпадку Дня незалежнасці. Віншавальныя тэлеграмы ў сувязі з нацыянальным святам прыслалі Дж. Буш, Б. Ельцын, Л. Краўчук... Ва ўрачыстых цырымоніях брала ўдзел духавенства.

У Мінску, іншых гарадах Беларусі прайшлі таксама шэсці і мітынгі, арганізаваныя рознымі палітычнымі рухамі і партыямі, якія выступаюць у падтрымку і развіццё незалежнасці рэспублікі.

У аэрапорце «Мінск-1» прызямліўся верталёт з Рэспублікі Польшча. Сам па сабе гэты факт, канечне, не быў бы сенсацыяй, калі б не тое, што пілот і пасажыры верталёта (польскія камерсанты) нікога не папярэдзілі пра свой нелегальны візіт. Здаецца, на сумленні проціпаветранай абароны Беларусі, ды й іншых службаў будзе цяпер свой «Руст». Вядзецца следства.

28 ЛІПЕНЯ

У Маскве пачалася нарада кіраўнікоў тэлерадыёарганізацый краін СНД. Яе ўдзельнікі спрабуюць вырашыць пытанне аб статусе кампаніі «Астанкіна».

29 ЛІПЕНЯ

Эксперты краін СНД пачалі работу над стварэннем статута Садружнасці Незалежных Дзяржаў. Сустрэча праходзіць у Мінску, у штаб-кватэры Садружнасці.

У нямецкі горад Лангфельд прыбылі на адпачынак дзеці з Беларусі (усяго 60 чалавек), якія хварэлі на рак. Выезд арганізавала рэспубліканскае таварыства «Дзеці ў бядзе» з дапамогай дабрачыннага фонду «Дзецям Чарнобыля».

Свята ў поцемку

Кіраўнікі рэспублікі ўскладаюць вянкі да абеліска на плошчы Перамогі.

У ноч на 27 ліпеня Мінск ахутала імжа. Гэта не быў звычайны летні туман — ад яго патыхала гарам. Нечуваная засуха прывяла да шматлікіх лясных пажараў па ўсёй Беларусі. І хоць дыктары радыё і тэлебачання пачыналі метэазводкі звычна бадзёрым «у рэспубліцы захаваецца добрае надвор'е», добраму настрою гэтыя паведамленні зусім не спрыялі.

Самаадчуванне грамадства, зразумела, залежыць не ад стану надвор'я, але ад стану эканомікі, узроўню жыцця. Дарагоўля, абясцэньванне грошай, пагроза беспрацоўя, наогул няўпэўненасць у заўтрашнім дні — усё гэта не можа не адбівацца на настроі людзей. Таму напярэдадні свята незалежнасці настрой у большасці жыхароў рэспублікі быў не вельмі святочны.

Але свята было. Дзень прыняцця Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце ўпершыню адзначаўся сёлета і як Дзень незалежнасці Рэспублікі Беларусь. Убачылі мы ў гэты дзень шмат з таго, да чаго ўжо даўно прызвычаіліся. Кіраўнікі рэспублікі ўсклалі вянкі да помнікаў загінуўшым. (Дарэчы, добра, што хоць перад святамі прывялі нарэшце ў парадак мемарыяльныя знакі ў Курапатах). У дзяржфілармоніі адбылося ўрачыстае пасяджэнне. Прайшлі канцэрты, імпрэзы. Многае трансліравалася па тэлебачанні. Праўда, з шэсця і мітынгу ў Мінску, якія наладзіў БНФ, трансляцыя чамусьці не вялася.

Былі і неад'емныя атрыбуты нацыянальнага свята — нацыянальныя сцягі. Можна было б на гэтым і не спыняцца, але...

На праспекце Францішка Скарыны — шэсце БНФ «Адраджэнне».

ЧАС І МЫ

Міхась ПЯНКРАТ

МОСТ УЗДОЎЖ РАКІ?

Трэба прызнацца, што да нядаўняга часу я не дужа паважаў Бога. Няхай прабачыць мне Усявышні: я не маліўся, не хрысціўся, не наведваў царкву. У мяне была іншая вера. Я верыў у камуністычны рай на зямлі. А выйшла так, што за семдзесят з гакам гадоў я не толькі не дапяў да таго раю, але не змог нават выкараскацца з зямнога пекла, у якое патрапіў з дня свайго нараджэння, і не ведаю за якія грахі.

Сённяшнія ўтрапёныя будні канчаткова вытраслі з мяне камуністычную веру ў светлую будучыню. Такім чынам, мне нічога не заставалася лепшага, як махнуць рукою на сваю сляпую веру ў марксісцкую «святыню» і паверыць у Бога. І гэта заканамерна, бо чалавек павінен у нешта верыць, інакш ён перастане быць чалавекам. Дык памажы мне, Божа, у гэты шалёны, узбаламучаны час, застацца чалавекам на горкім раздарожжы майго задарма згарэўшага жыцця. Памажы хоць кароткім водбліскам святла, бо ты мяне і так не па-боску пакараў пажыццёвым пеклам...

Пашкадуй мяне, Госпадзі, і зразумей. Закілзаны ідэалагічнымі цугламі, я ўсё сваё жыццё глядзеў толькі наперад, не маючы ні сілы, ні магчымасці агледзецца назад: а куды ж нясе мяне нячыстая сіла? Я быў нібыта той бягун на доўгіх ды-

Штандар наш бел-чырвона-белы...

Але ўвечары напярэдадні выхадных у «ЛіМ» патэлефанаваў чытач з Віцебска і з прыкрасцю паведаміў, што ў цэнтры горада вывешаны дзяржаўныя сцягі... БССР. Што гэта? Выпадковасць? Наўрад ці.

Надарылася днямі прачытаць «Віцебскі рабочы» за 21 ліпеня г. г. Абласная незалежная масавая газета (як яна сябе называе) змясціла ў гэтым нумары матэрыялы ў парадку абмеркавання падзеі, якая адбылася ўжо колькі часу назад, — сходу прадстаўнікоў працоўных калектываў горада. Публікуецца тут зварот да народных дэпутатаў Беларусі, прыняты сходам. Прывяду ўсяго дзве вытрымкі: «Падтрымаць рабочых г. Мінска, якія заклікалі дэпутатаў Вярхоўнага Савета выступіць ініцыятарамі аднаўлення Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Аднавіць дзеянне Канстытуцыі СССР і БССР у нашай рэспубліцы...»; «...Адкрыць рахунак у Віцебскім дзяржаўным банку па збору сродкаў у дапамогу працоўным Левабярэжнага Прыднястроўя, якія вядуць узброеную барацьбу...»

Каментарыі, відаць, не патрэбны. Але варта ўзгадаць адну дэталь — на сходзе тым адным з першых выступіў старшыня Віцебскага гарвыканкама М. Федарчук. Афіцыйны прадстаўнік улады...

Давялося днямі стаць сведкам і такой размовы. Малады хлопец радасна гаворыць сябру: «А я і не ведаў, што ў панядзелак не трэба на працу ісці. Свята, аказваецца, нейкае... Дзень марскога флоту, ці што...» Што хацець ад гэтага хлопца, калі нашы дзяржаўныя мужы дакладна не вызначыліся ў сваіх адносінах да свята 27 ліпеня? У адным з інтэрв'ю напярэдадні старшыня беларускага парламента фактычна пагадзіўся з тым, што дата святкавання магла б, у прынцыпе, быць выбрана й іншая. А лідэр парламенцкай апазіцыі БНФ у сваім выступленні ў нядзелю па Беларускім тэлебачанні прапанаваў разглядаць прыняцце Дэкларацыі аб суверэнітэце як усяго толькі адзін з этапаў на шляху да незалежнасці. Галоўным жа святам, на яго думку, трэба лічыць 25 сакавіка — дзень абвяшчэння БНР.

Напэўна, прыхільнікі розных думак могуць згадзіцца ў адным — прыняць Дэкларацыю аб суверэнітэце, ці абвясціць незалежнасць яшчэ не азначае пабудаваць суверэнную незалежную дзяржаву. Таксама, як аб'явіць нацыянальнае свята яшчэ не азначае, што свята гэтае стала патрэбай душы кожнага грамадзяніна.

Канечне, прыемна ўсведамляць, што ўсяго за год Рэспубліку Беларусь прызналі больш як сто краін свету. Але ці трэба даказваць, што пачуццё годнасці грамадзяніна залежыць не толькі ад міжнароднага аўтарытэту краіны, але не ў меншай ступені ад таго, наколькі грамадзяне гэтай краіны далучаны да стварэння дзяржаўнасці, нацыянальна-культурнага будаўніцтва. А з другога боку — наколькі дзяржава ўлічвае правы і інтарэсы грамадзяніна, дбае пра яго сацыяльную абароненасць ці хаця б элементарныя чалавечыя ўмовы жыцця. Тут работы, зразумела, не на адзін год...

Увечары 27 ліпеня вуліцы сталіцы Беларусі, як звычайна, патанулі ў паўзмроку. Каляровыя агеньчыкі святочнага феерверку неяк яшчэ больш падкрэслівалі гушчыню цемры. Недахоп паліва вымусіў эканоміць электраэнергію і ў свята. Праўда, гэта не перашкодзіла гандлю спіртнымі напоямі, якія можна было набыць ледзь не на кожным кроку ў цэнтры горада. Да самага позняга часу тлумна было ля Камароўскага рынку, дзе заўсёды можна купіць з рук гарэлку ці піва. А ў камерцыйных кіёсках — шампанскае, каньяк. Былі б толькі грошы...

Свята мінула. Пачаліся будні. А якімі мы іх зробім — такімі будуць і нашы святы.

Віталь ТАРАС.

Фота А. ТАЛОЧКІ. (Белінфарм) і Ул. ПАНАДЫ.

ПАЛІТЛІРЫКА

Рыгор БАРАДУЛІН

Дык як?

Спісяжваў нам спіны
Варшаўскі бізун,
Спасажваў з роднае хаты
Маскоўскі бот,
Узважваў наш лямант
Берлінскі штых.
Ды нас ад вятроў затуляў
Лясун,
Дрыжэў на марозе за нас
Чарот.
Мы з тых,
Хто на зорах калыша
Свой род.

Плечы горбілі нам
Абраз хатулі,
Гнеў свой насілі
Мы ў рэзьгінах
Ды ў бярэмцах.
Мы жылі, мы былі
Пры палякax, расейцах,
Пры немцах.
Маўчалі ў кулак.

Ды як,
Адвірыўшыся ў завірусе,
Стаць нам
Гаспадарамі свае зямлі,
Беларусамі ў Беларусі!

Ля помніка Леніну

Няма чаго губляць бальшавіку.
Ільіч як указальнік жабраку
Не шлях паказвае да перамогі,
Настойліва працягвае руку —
Гуманітарнай просіць дапамогі.

Крый Бог!

Адраджаецца з попелу
Птушка Фенікс
І спявае,
Як певень на плоце.
Толькі б не адрадзіўся
Жалезны Фелікс
Ані ў думках,
Ні ў бронзе,
Ні ў плоці!
Толькі б не атрымаць
З таго свету тэлекс:
«Сустракайце Буду жалезна
Фелікс».

Адчыніш сам

Ва ўсіх чарговых чэргах
выстаіш
І сам адчыніш
Сэнсу скрынку:
Рай, абяцаны камуністамі,—
Падземны пераход да рынку.

Трэба мець

Поп-культура
Ці культура поп!
Поп зашмат,
А не відаць культуры.
І стагуе грошай копы коп
Рэкецёрская мускулатура.
Каб Еўропу
Пакарыць з налопу,
Трэба мець ці мускулы,
Ці попу.

Палітычны бутэрброд

Палітыка —
Гэта такі бутэрброд:
Масла — інтэлігенцыя,
Хлеб — народ.
Па закону падступнасці
Падае бутэрброд
Маслам доле,
І амаль ніколі
Наадварот!

БЕЛАРУСЫ З ЧЫКАГА—У МЕНСКУ

Другі раз Бацькаўшчыну наведаў знакаміты дзеяч беларускай эміграцыі ў Злучаных Штатах Амерыкі сп. Мікола Каленік, старшыня Беларуска-амерыканскай нацыянальнай рады. Гэтая арганізацыя была закладзена ў кастрычніку 1941 года ў горадзе Чыкага, штат Ілінойс. Тут пасля першай сусветнай вайны апынуліся некалькі соцень тысяч нашых суайчыннікаў, у тым ліку і некаторыя сябры першага беларускага ўрада — Я. Варонка, прэм'ер і народны камісар замежных спраў БНР, Я. Чарапук-Змагар, Я. Лобач, М. Аблажэй ды іншыя.

БАНР мае на мэце наладжанне культурнага і рэлігійнага жыцця, яднанне ўсіх беларусаў, што жывуць у штаце. Сябры гэтай арганізацыі ўтрымліваюць чатыры праваслаўныя парафіі, выдаюць грамадска-палітычны і літаратурна-мастацкі часопіс «Беларуская думка».

Падчас свайго быцця на Бацькаўшчыне сп. М. Каленік цікавіўся беларускім рэлігійным жыццём, меў сустрэчу з прыхаджанамі Св. Петра-Паўлаўскага сабора г. Менска, прадстаўнікамі Беларускага праваслаўнага брацтва трох Віленскіх мучанікаў на чале з настаяцелем храма а. Георгіем (Латушка).

Царкоўная абшчына і братчыкі дзякуюць сп. Каленіку за грашовыя ахвяраванні на аднаўленне сабора і дзейнасць брацтва.

Алесь АНЦІПЕНКА,
заступнік старшыні брацтва.

РЭПЛІКА

ЯК ДУША ДУШУ ПЕРАМАГЛА

Пра дзве душы, што месцяцца ў адной асобе, добра напісаў Максім Гарэцкі ў сваёй аповесці. А ўспомніла я гэты твор, чытаючы ў «Добрым вечары» нататкі Ларысы Коктыш «Ці варта «ратаваць» Беларусь?» (нумар за 22 ліпеня г. г.). Тут паталагічная раздвоенасць душы паўстала ва ўсёй красе. Адна душа аўтаркі нібыта і не супраць беларушчыны, і цалкам згодна, што «становішча трэба выпраўляць», «рабіць усё магчымае, каб беларусы ўспомнілі мову». А другая душа нязгодна: «Які сэнс патрабаваць ад дарослых — вывучайце мову, і ўсё тут! Гэта ж не проста. Нездарма ўрадам на так званы пераходны перыяд адведзена 10 гадоў — відавочна ж, раней нічога не будзе».

Чакайце, дух перавяду. Дык жа ў папярэднім абзацы гаварылася, што беларусам дастаткова мову **ўспомніць**! І раптам — трэба вывучаць нанава. Мабыць, у «ДВ» штатных супрацоўнікаў рэдагаваць не прынята. А вось яшчэ адна супярэчнасць, ужо наконт рускай мовы. «Так, яна не родная», — прызнае аўтар, аднак умомант папраўляе сябе: але і не чужая. Родная. Па аналогіі — не маці, дык родная цётка. Такую пазіцыю «сваяцкі» народ назваў бы «уклончивой», калі не болей.

А то раптам супрацоўніца вячэрняй гарадской газеты возьме і перавядзе гаворку на... музыку. І не так сабе, а каб папікнуць адраджэнцаў: чаму не пратэстуюць супраць засілля чужых рытмаў, супраць чарнухі і парнухі? Мабыць, таму, што ў Л. Коктыш не спыталі, у якім кірунку найперш траціць сілы і намаганні...

Ды ўвогуле гэтыя «прасвятляльнікі» народу», «ратаўнікі», «крыкуны», «ігракі», што «сачыняюць і сачыняюць хітрыкі», «запускаюць дурніцу», каб збіць з панталыку людзей, гэтыя самыя адраджэнцы неверагодна раздражняюць журналістку. На яе погляд, гэта форменныя д'яблы. Я не перабольшваю — слова прамоўлена. Аж мароз па скуры ідзе ў абывацеля! (Ці не хрысцілася Л. Коктыш, «сачыняючы»?) А я думаю сабе: ого, а другая ж душа перамагае! Расце, як цеста ў дзяжы, набракае непрыхільнасцю, высакамер'ем, нейкай нездаровай жудасцю. Чаго? З якой прычыны? Чым так правініліся перад аўтаркай людзі, якім баліць іх адзіная, нераздвоеная беларуская душа і яны сапраўды крыкам крычаць, не бачачы змен да лепшага (за якія нібыта ратуе сама Л. Коктыш)?

Я таксама за стрыманасць у нацыянальным пытанні, за перавагу справы, а не эмоцыі, за рашучасць ва ўчынках, а не ў словах, за погляд на Адраджэнне як на творчы працэс (пра гэта слушна пісаў Масей Сяднёў на нашых старонках). Але не разумею, не магу зразумець такіх людзей, як супрацоўніца «Добрага вечара», якія, здаецца, і побач з намі крочаць, і, разам з тым, пры ўсялякай магчымасці падстаўляюць ножкі сваім «аднадумцам». Ужо ж ці тое, ці другое, панове! Быў час вызначыцца. І перш чым падазраваць некага ў няшчырасці, мо лепш было б, як той казаў, павярнуць зрэнкі ўнутр: а ці няма там банальнай двурушнасці?

Акрамя ўсяго іншага, рэдактар аддзела пісьмаў саслужыла нядобрую службу сваёй газеце. Яе двухсэнсоўную пазіцыю чытачы могуць палічыць пазіцыяй выдання. Чаго мне асабіста не хацелася б...

ЛІМАВЕЦ.

станцыях. Высалапіўшы язык, я бег да камуністычнага фінішу, а за мною пільна сачылі мае ідэалагічныя трэнеры і натхніцелі, каб я незнарок не збочыў з прызначанай мне дарогі і не скрывіў партыйную лінію.

Пакуль я выбіваўся з усіх сіл, камуністычныя самадзержцы са сваімі родзічамі і халуямі, шалелі ад блазноты ў шыкоўных маёнтках, пабудаваных на сродкі сваіх рабоў. А я, тым часам, натруджваў і ногі, і сэрца на пакутлівых калдобінах чарговых пяцігодак. Адзінаццаць пяцігадовых этапаў гнулі мае плечы. І на ўсіх гэтых этапах мяне суправаджаў прызыўны лозунг: «Дагонім і перагонім перадавыя капіталістычныя краіны!».

Я прывык да ўсяго гэтага так, як прывыкае конь да хамута: цягнуў сваю лямку пакорліва і самаахвярна.

Даганяў і пераганяў перадавыя капіталістычныя краіны, вядома ж, не адзін я, гаротнік, а ўся паднявольная краіна ад краю і да краю. І чым больш мы намагаліся дагнаць заклятых капіталістаў, тым больш адставалі. Ужо не было моцы нашаму народу не толькі бегчы, але і стаяць на нагах. Як гаворыцца, хоць стой, хоць падай. Вялікая дзяржава, «аплот працоўных усяго свету», па камуністычнаму малітоўніку, сама пляснулася на лапаткі. А мы, недавяркі, некалі гневаліся, што прадбачлівыя палітыкі за мяжой называлі нашу краіну калосам на гліняных нагах.

І вось усенародная радасць. На паратунак смяротна хворай краіне падаспела гарбачоўская перабудова. Аказалася, што мы няправільна будавалі наш камуністычны мост па пераходзе ад царскай разрухі да «светлых вяршынь камунізма»! Трэба было будаваць мост упоперак рэчкі, а мы будавалі ўздоўж... Вось такая выйшла прамашка: семдзесят гадоў кату пад хвост! Але такой бяды, мы звыклыя да анекдотаў, галоўнае — перабудова, галоўнае, што наш нязменны рулявы выпусціў, нарэшце, з учэпістых рук штурвал. Перабудова зашумела і загучала. «Працэс пайшоў», падбадзёрыў нас сам незабыўны Міхаіл Сяргеевіч.

Зашумелі, загулі вуліцы і плошчы: што хочаш пішы, што хочаш крычы. Свабода! Воля!

Задрыжэлі ад урапатрыятычных прамоў парламенцкія трыбуны...

Ажылі, як мухі пасля сцюжы, і выйшлі з падполля бандыты, спекулянты, наркаманы ды іншая крымінальная погань.

Хлынуў у родную мову густы касяк чужаземных слоў: плюралізм, кансэнсус, валюнтарызм, канцэпцыя, альтэрнатыва, ратацыя...

Мы ачмурэлі ад рэзкага подыху свабоды, і нібы п'яныя на вяселлі, дружна і нястройна гулі і шумелі.

Дзякуй Богу, нашумеліся, нагаварыліся, намітынгаваліся, настрайкаваліся пад самыя завязкі. А цяпер правім хаўтуры каля разбітых ночваў. Прыйшло цяжкае пахмелле.

Божа, твая воля! Ні з адной краіны свету не здзекавалася так гісторыя, як з адной шостай часткі зямной кулі пад некалі высокай назвай СССР. Краіна парадоксаў і варварскіх эксперыментаў. Як недарэчна яна жыла, так недарэчна і памерла.

(Працяг на стар. 14—15).

На сцэне — саліст «Мясцовага часу» Алесь Кузьмін.

Дождж, што пачаўся на другі дзень фестывалю, не перашкаджаў выканаўцам. Спявае Алесь Камоцкі.

«БАСОВІШЧА-92»

Польшча, Беластоцкае ваяводства, Гарадоцкая гміна, мястэчка Гарадок. Тут з 17 па 19 ліпеня праходзіў чарговы фестываль музыкі маладой Беларусі — «Басовішча».

— Гэй, хто падкажа мне,
кім я ўрэшце стаў?
Я на мармурах сцен «Лэйды
Панк» пісаў.
Толькі прыходзіла ноч —
настройваў гук,
Лавіў рок-н-рола рытм — майго
сэрца стук,—

выкрыкваў у такт жорсткаму рытму рок-н-рола саліст «Крамы» Ігар Варашкевіч, і месца перад сцэнай імгненна ператваралася ў пляцоўку для танцаў. «Добрай раніцы, жлобская нацыя!» — і пасля гэтага здзеклівага радка з песні Віктара Шалкевіча прадстаўнікі тае самае нацыі заходзіліся ў адным крыку: «Чаду!». Граў «Уліс», і над натоўпам уздымаліся дзесяткі рук, агеньчыкамі запальнічак асвятляючы цемру ночы. Такімі запомніліся мне тры вечары «Басовішча».

За тры гады свайго існавання фестываль рок-музыкі і бардаўскай песні, які ладзіць у Польшчы БАС — Беларускае аб'яднанне студэнтаў, — зрабіўся найбольш папулярным і ў публікі, і сярод музыкантаў. Далёка ззаду засталіся мінскія «Тры колеры», назву і, адпаведна, змест якога вызначыў сцяг БССР, наваполацкае «Рок-кола» ды гарадзенскі «Рок-крок», які ціха згас з-за недахопу сродкаў.

Што спрыяе папулярнасці «Басовішча»? Адна з галоўных прычын — грошы. Сродкі, якіх не хапае ў Беларусі, знаходзяцца ў Польшчы. Акрамя небагатага БАСа, іх далі выданні «Ніва» і «Часопіс», прыватныя кампаніі «Амега» і «Унібуд», польскае Міністэрства культуры і мастацтва, радыё Беластока, Гарадоцкая гміна, Беластоцкае ваяводства ды іншыя арганізацыі і прыватныя асобы.

Другая і не менш важкая прычына — падбор выканаўцаў. У адрозненне ад двухмоўных «Трох колераў», «Рок-кола» ці конкурсу выканаўцаў радыё «Беларуская маладзёжная», «Басовішча» — конкурс выключна беларускамоўных выканаўцаў.

І трэцяя прычына, якая дае найбольш падстаў для разважанняў: пераважная большасць выканаўцаў — не прафесіяналы.

Рок-музыка прыйшла на Беларусь у двух варыянтах. У першым — як частка сусветнай культуры, у выкананні стваральнікаў стылю — лепшых заходніх гуртоў, сёння ўжо стаўшых класікай жанру. У другім — як частка расійскай эстрады, шырока прапагандаваная раней саюзнымі, а цяпер СНДоўскімі сродкамі масавай інфармацыі.

Чужаніца жыве побач, уключае
«ЮТу»,
Бі-Бі-Сі па начах ловіць, аж
чуваць за вярсту.
Чужаніца «Пэл Мэл» паліць,
глядзіць «Гард дэйз найт»,
Ён чытае стары «Тайм» — там
агляд пра наш край.

Гэтую песню — «Чужаніца» — гурт «Уліс» запісаў у 1989 годзе. На што маюць арыентавацца тыя з маладых, хто не ў стане ўспрымаць выканаўцаў з дзіцячымі імёнамі і тэкстамі песень, якія запаланілі тэле- і радыёканалы СНД і Расіі, тыя, каму не патрэбна рамантычна-гераічная «папса» ў выкананні «Кіно» ці «Алісы», тыя, што не сядзяць ля мінскай «сцяны плачу» пад эпітафіяй Цою, тыя, хто адчувае сябе беларусамі і не арыентуецца на расійскую маскультуру? Да пачатку 80-х гадоў — на Захад. А сёння?

Сёння ў Беларусі існуе ўжо цэлая плынь музыкаў, для якіх рок — не стыль выканання, але лад жыцця, а беларускасць — не патрабаванне часу, але спосаб мыслення. У 1983 г. запісала першую беларускую праграму «Мроя». Не ў самым спрыяльным на тое годзе — 1988 — заспяваў па-беларуску «Мясцовы час». Як беларускамоўныя адпачатку ствараліся «Уліс» і «Крама». Ніводны з узгаданых гуртоў не мае прафесійнага статуса, што не замінае ім выступаць з канцэртамі на радзіме ці за мяжой, запісвацца і выдаваць праграмы на дысках або касетах.

І разам з тым працягваюць канцэртную дзейнасць зоркі кшталту Юлі Скараход, «Сяброў» з іхнім незабыўным гітам «Земля моя», «Сибирь», ці цэлага гурта маладых салістаў пры аркестры М. Фінберга, выхаваных у традыцыях Міністэрства культуры і Дзяржканцэрта БССР з іхнімі прапановамі мець у рэпертуары некалькі песень на беларускай мове.

Мастак Лёнік Тарасэвіч — аўтар афармлення сцэны і гаспадар спецыяльнага прыза.

Кіраўніцтва рэспубліканскага радыё і тэлевізіі, арганізатары шматлікіх музычных шоу знаходзяць час для спевака Чырванасцяжнай Беларускай вайсковай акругі Яраслава Еўдакімава, але не маюць сродкаў для запісу і выдання песень Вальжыны Цярэшчанкі, спевы якой гучаць на радыё Аўстраліі ды прыватным чынам тыражуюцца ў Канадзе. Пры ўдзеле «Беларускай маладзёжнай» арганізуюцца вечары памяці расійскага спевака Ігара Талькова, затое рэспубліканскае радыё не ў стане наладзіць запіс песень аршанскага барда Андрэя Мельнікава. Сродкі на правядзенне фестывалю беларускай песні ў Польшчы — «Басовішча» — выдзяляе польскае Міністэрства культуры, бо беларускае гэтым не цікавіцца...

Фестываль у Гарадку па-ранейшаму застаецца святам непрафесіяналаў — музыкаў, не патрэбных на радзіме...

Першае месца сярод рок-гуртоў на «Басовішчы-92» заняла мінская «Крама» з праграмай «Хворы на рок-н-рол». Першае месца сярод салістаў атрымаў гарадзенскі бард Віктар Шалкевіч. Прыз сімпатый публікі і спецыяльны прыз мастака Л. Тарасэвіча дастаўся мінскаму гурту «Уліс», а лепшы гіт, на думку журы, стварыў «Мясцовы час» (Полацк). Узнагарода праграмы «Беларуская маладзёжная» прысуджаная гурту «Палац» (Мінск).

У. ПАНАДА.
Фота аўтара.

Кідаючы позірк у мінулае

ВЫЙШАЎ ЧАРГОВЫ, ТРЭЦІ Ў СЕЛЕТНІМ ГОДЗЕ НУМАР ЧАСОПІСА «СПАДЧЫНА».

Адкрываецца нумар артыкулам Э. Агуновіча «Сімвалы нашай свядомасці». Аўтар разважае пра заштампаванасць, якая пануе ў музейнай справе сёння, гаворыць аб неабходнасці стварэння сапраўды Нацыянальнага музея і падказвае месца яго размяшчэння — будынак колішняга базыльянскага кляштара, былога Белсаўпрофа ў Мінску. Зрэшты, не толькі пра музейныя праблемы піша Э. Агуновіч, а і закранае пытанні нашай памяці ўвогуле (бяспамяцтва?) у час, калі вырашаецца будучыня Беларусі.

У матэрыялах А. Пякарскага «На 43 гады раней...», У. Казберука «Летапісы пра нараджэнне Пагоні» ўдакладняюцца асобныя моманты, звязаныя са з'яўленнем знакамітай выявы, што сёння стала Дзяржаўным гербам Рэспублікі Беларусь. В. Вячорка («На Усходзе») расказвае пра тыя раёны Смаленшчыны, у якіх здаўна жылі і жывуць беларусы. У прыватнасці, пра колішні Вяліжскі павет Віцебшчыны. «Я перакананы, — адзначае аўтар, — што культурная будучыня краю — за каго б сябе ні ўважалі тутэйшыя людзі — у захаванні традыцыйнай матэрыяльнай культуры, фальклору, дыялекту спрадвечнага насельніцтва. А пэўнасць этнічнага статуса і пераемнасць культуры паспрыяюць эканамічнаму адраджэнню».

А. Бяляцкі працягвае перагортваць старонкі так званай ваяцкай беларускай паэзіі. На гэты раз ён прадстаўляе творчасць паэта Алеся Смаленеца. Сапраўднае яго прозвішча — Аляксандр Ружанцоў, быў падпалкоўнікам Беларускай Краёвай Абароны, памёр у эміграцыі, у Злучаных Штатах Амерыкі.

Друкуецца ўрывак з рамана амерыканскага пісьменніка Гора Відала «Стварэнне свету» ў перакладзе Л. Чарнышовай.

Назва артыкула А. Хадыкі «Старабеларуская шляхецкая мода» наўрад ці патрабуе вытлумачэння. Самі за сябе, як кажуць, гавораць і назвы яшчэ двух матэрыялаў з раздзела «Даследаванні і меркаванні» — «Бібліятэка Храптовіча» Т. Рошчынай і А. Фурса і «Пантэон багоў у міфалогіі беларусаў» Л. Салавей.

Часопіс пачынае дзве публікацыі, якія, безумоўна, выклічуць павышаную цікавасць у аматараў нашай мінуўшчыны. Гэта «Матэрыялы да крыўскае гісторапісі» Ал. Шлюбскага, што перадрукоўваецца з часопіса «Крывіч» (расказваецца пра кнігасховішчы і архівы Беларусі і іх лёс) і старонкі кнігі А. Калубовіча «На крыжовай дарозе», якая ў 1986 годзе выйшла ў Кліўлендзе — пра дзейнасць сталінскай машыны насілля і знішчэння людзей.

Раздзел «Мова», я б сказаў,— энцыклапедычна - пазнаваўчы. Артыкулы І. Луцкевіча «Ай Кітаб» (узяты са зборніка «Наша Ніва», Вільня, 1920) і Я. Станкевіча «Беларускія мусульмане і беларуская літаратура арабскім пісьмом» (перадрук з «Гадавіка Беларускага Навуковага Таварыства», Вільня, 1933, кніжка 1) спатоляць смагу тых, хто хоча ведаць пра адзін з самых цікавых (і слаба даследаваных момантаў) з гісторыі нашай культуры.

У нумары змешчаны таксама адзін з апошніх раздзелаў працы А. Цвікевіча «Заходнебеларуская школа» і яе прадстаўнікі», карэспандэнцыя Я. Анішчанкі «Акоп уздоўж мяжы» (як вырашаліся пагранічныя пытанні паміж Расійскай імперыяй і Рэччу Паспалітай), заканчэнне публікацыі «Новага Запавету» (пераклад і каментарыі А. Клышкі), рэцэнзія Т. Доўнар на кнігу І. Юхо «Крыніцы беларуска-літоўскага права».

А. М.

«Чаду!» — гэтым заклікам вітала выканаўцаў маладое пакаленне Беласточчыны.

Больш чым два гады мы жывём ва ўмовах дзяржаўнага суверэнітэту як грамадзяне незалежнай Рэспублікі Беларусь. Цяжка нават паверыць у тое, што такое ў нас магло здарыцца, настолькі неадольным здаваўся прас гіганцкай піраміды таталітарызму, імя якой было Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Але суверэнітэт гэты ўсё яшчэ застаецца чыста фармальным. Дзверы турмы расчыніліся, а мы ўсё яшчэ сядзім у яе абрыдлых сценах і баімося выйсці на свежае паветра; усё яшчэ гаворым і, што яшчэ горш, ДУМАЕМ па-рускy, глядзім тэлеперадачы з Масквы, арыентуемся на цэнтральныя, г.зн. маскоўскія, выданні, абараняем і зацвярджаем нашы дысертацыі ў Маскве, пачціва слухаем маскоўскіх філасафаў, астролагаў ды калдуноў. І гэта датычыць не толькі чыноўнікаў і ідэолагаў з былой партакратыі, але і многіх нашых інтэлігентаў, якія лічаць сябе прагрэсістамі і рашуча адмаўляюць мінулае, але не могуць пазбавіцца ад прывычна-халопскага сіндрому цэнтра.

Таму ёсць свае прычыны.

Мікола КРУКОЎСКІ,
доктар філасофскіх навук, прафесар, прэзідэнт Беларускай эстэтычнай асацыяцыі

СУВЕРЭНІТЭТ. КУЛЬТУРА. САМАСВЯДОМАСЦЬ,

альбо Ці патрэбна беларуская філасофія?

У аснове дзяржаўнага суверэнітэту мусіць ляжаць развітая нацыянальная самасвядомасць. Толькі пры гэтай умове суверэнітэт становіцца паўнацэнным, перастае быць фармальна юрыдычнай, папяровай дэкларацыяй, як гэта мы бачым сёння ў нас. Нацыянальная культура і яе душа—нацыянальная самасвядомасць — напаўняюць сабою тую абстрактную юрыдычную форму рэальным жыццёвым зместам, надаючы закону рэальную сілу. Носьбітам культуры і нацыянальнай самасвядомасці з'яўляецца інтэлігенцыя, мазгавы цэнтр народа. Ад пазіцыі інтэлігенцыі, такім чынам, залежыць усталяванне дзяржаўнага суверэнітэту, лёс дзяржаўнай незалежнасці. Так ці гэтак, але на сваю інтэлігенцыю арыентуецца народ, так ці гэтак ён ідзе за ёй. Але ўявім сабе сітуацыю: інтэлігенцыя не мае ўласнай нацыянальнай самасвядомасці, штохвілінна аглядваецца на пабочны аўтарытэт, на зусім іншую, па сутнасці, чужую культуру, гаворыць і думае на мове гэтай культуры... У Грузіі, напрыклад, не без дапамогі такой інтэлігенцыі быў звергнуты законна абраны народам прэзідэнт З. Гамсахурдзія і прыйшоў да ўлады пракамуністычны дзеяч СССР Э. Шэварднадзе, былы кіраўнік Грузінскай кампартыі і грузінскага КДБ. Аналагічная спроба была зроблена ў Чачні, і цяпер нешта падобнае адбываецца ў Азербайджане, дзе пагражае вярнуцца да ўлады прыснапамятны сп. Г. Аліеў. Не было б нічога дзіўнага, калі б і мы адным прыгожым ранкам зноў убачылі ў вялікім доме па вуліцы Карла Маркса нашых старых знаёмых Слюнькова, Таразевіча або Сакалова. І бывай тады, беларускі суверэнітэт, бывай, незалежная Рэспубліка Беларусь!

Вось як абарочваецца часам бяскрыўдная на першы погляд «праблема інтэлігенцыі», мовы і нацыянальнай самасвядомасці. Тэма інтэлігенцыі і народа, пра якую нямала было пісана ў мінулыя часы, застаецца і зараз усё яшчэ вельмі актуальнай. Прычым актуальнай не столькі ў сэнсе славутай праблемы «інтэлігентнасці», шматкроць і вытанчана смакаванай на старонках нашых эксцэнтральных расійскіх выданняў, колькі ў прамым і суровым кантэксце праблемы грамадскага сумлення і маральнага абавязку перад сваім народам. Хацелася б падрабязней спыніцца на праблеме ўзаемасувязі культуры, самасвядомасці і філасофіі.

Нацыянальная самасвядомасць, як ужо было сказана, з'яўляецца рэальным зместам дзяржаўнага суверэнітэту. Без развітой самасвядомасці суверэнітэт, як бы гучна ён ні аб'яўляўся, заўсёды застаецца пустой юрыдычнай формай гэтаксама, як паасобны чалавек не можа быць паваджэйнай асобай пры адсутнасці асабістай самасвядомасці. А нацыянальная самасвядомасць, у сваю чаргу, цесна звязана з нацыянальнай культурай у цэлым. Гэта як бы душа культуры, яе ўнутраны сэнс. Як і суверэнітэт, без жывой нацыянальнай самасвядомасці мёртваю становіцца любая культура, якой бы развітой яна ні была. Аднак слова «развітая» ў адносінах да культуры патрабуе асобнай агаворкі. У нас часта, напрыклад, можна чуць такі выраз з вуснаў некаторых нашых рускамоўных інтэлігентаў, калі яны абгрунтоўваюць тэзіс аб быццам бы «неразвітасці» беларускай культуры. Тут дапушчаецца вельмі істотная, я нават сказаў бы, небяспечная памылка, звязаная з падменай паняццяў. Больш ці менш развітой культура можа быць толькі ў некаторым прыватным, асобным сваім аспекце. Больш высокім, напрыклад, у той ці іншай культуры можа быць узровень матэматычных навук альбо тэхнікі; больш багатай і развітой можа быць кніжная мова, як гэта сапраўды мае месца ў рускай мове ў параўнанні з моваю беларускай. Але ў цэлым культура як выражэнне самасвядомасці данага народа не можа быць высокай або нізкай: тут яна або жывая, або мёртвая, г.зн. ці яна ёсць, ці яе няма.

Усе жывыя культуры ў гэтым сэнсе **РОЎНЫЯ** паміж сабой. Жывая эскімоская культура з'яўляецца па-свойму высокаразвітой, бо дае магчымасць эскімосу выжыць там і ў такіх абставінах, дзе еўрапеец не пражыве і тыдня. Вядома, напрыклад, чым канчаліся спробы ў былым Саюзе замяніць традыцыйныя культуры народаў Поўначы больш «высокай» рускай культурай, перасяляючы іх у дамы еўрапейскага тыпу або навязваючы ім неўласцівыя формы вытворчай дзейнасці. (Тут мае месца ўсё тая ж аналогія з паасобным чалавекам: нехта можа быць у большай ці меншай ступені адукаваным, больш ведаць ці ўмець у параўнанні з другім, але кожны чалавек, як асоба ён такі ж, як і любы яго суплямённік. Якраз у гэтым, між іншым, і сэнс славутых правоў чалавека. Сцвярджаць тут іншае—гэта тое ж самае, што і лічыць адны народы вышэйшымі за другія, падзяляючы іх на цывілізаваных і дзікуноў, як гэта і рабілася, зрэшты, у еўрапейскай культуралогіі пачатку XX стагоддзя з дапамогаю катэгорый Kulturvölker і Naturvölker).

Такая агаворка здымае папрокі ў нацыяналізме, што выказваюць некаторыя нашы рускамоўныя інтэлігенты ў адрас прыхільнікаў адраджэння беларускай нацыянальнай культуры. Увогуле, слову «нацыяналізм» адмоўны сэнс прыдаваўся толькі ў нашым былым Саюзе. У. Даль, напрыклад, зусім яго не адзначаў, а словa «нацыянальны» акрэсліваў як «народны, уласцівы народу». Іншаземныя ж слоўнікі ў пераважнай сваёй большасці вызначаюць слова «нацыяналізм» як проста адданасць свайму народу. Але і пры цяперашнім разуменні гэтага выразу ён зусім не адносіцца да той трактоўкі нацыянальнай культуры, што праводзіцца намі тут, бо згодна гэтай трактоўцы усе нацыянальныя культуры разглядаюцца менавіта як **роўныя** паміж сабой. У нацыяналізме ж можна было б папракнуць якраз тых, хто гаворыць аб «высокіх» і «нізкіх» культурах. Больш таго, старонніκі агульначалавечага касмапалітызму ці пралетарскага інтэрнацыяналізму, што абвінавачваюць кагосьці ў нацыяналізме, самі таго не заўважаючы, становяцца на вельмі таталітарны і нядобры пункт погляду, аб'яўляючы нацыянальнае ў культуры **ніжэйшым** за агульначалавечае. (Самае смешнае тут тое, што такія спаборнікі агульначалавечага самі ў нас гавораць на расійскай мове, і таму іх агульначалавечнасць аказваецца шытай белымі ніткамі).

У былым СССР мы ўжо добра нагледзеліся, чым была так званая савецкая ці агульнасаюзная культура ў адносінах да рэспубліканскіх нацыянальных культур. Яна была рускамоўнай, а таму ў цэлым рускай. Беларуская культура нацярпелася ад таго куды больш за іншыя, бо сама ў асобе сваіх многіх прадстаўнікоў амаль зусім стала рускамоўнай, а таму ў крызісным стане апынулася і нацыянальная самасвядомасць.

Самасвядомасць і мова цесна звязаны паміж сабою, але сувязь гэтая не такая ўжо простая. Вядома, што пры пераходзе на іншую мову чалавек і думаць пачынае інакш, але ўсё ж такі істотным фактарам тут з'яўляецца менавіта свядомасць. Нездарма ж філосафы здаўна азначалі мову як форму, а думку—як змест. Таму адна толькі мова не зможа ўратаваць самабытнасць нацыянальнай культуры, як думаюць некаторыя шчырыя прыхільнікі беларускасці. З другога боку, культура ўпаўне можа захаваць сваю ўласную мову, але будзе лічыцца мёртвай, як гэта можна назіраць у гісторыі многіх культур. Тым больш небяспечныя спробы ажыўлення культуры толькі шляхам гвалтоўнага насаджэння нацыянальнай мовы. Акрамя натуральнага супраціўлення насіллю, тут сапраўды можа ўзнікнуць у выніку не жывая культура, а культурападобны зомбі.

Нешта аналагічнае ў нас ужо адбывалася—па формуле «культуры нацыянальныя па формах і сацыялістычныя па зместу»; з цела нацыянальнай культуры вымалася нацыянальная яе душа, самасвядомасць,а ўжыўляўся туды чужы ідэйны комплекс пад маркаю сацыялістычнага зместу. Варта пагартаць які-небудзь зборнік паэзіі трыццатых ці саракавых гадоў або раман пра калгаснае жыццё-быццё таго часу, і адразу ж наткнешся на самыя красамоўныя прыклады такіх вось беларускамоўных культурападобных зомбі. Не трэба ўваскрашаць іх зараз.

Гасподзь Бог, калі верыць Бібліі, ажывіў Адама, удыхнуўшы ў яго цела несмяротную душу. Культуры таксама патрэбна душа, каб стаць сапраўды жывой. Мова—гэта цялесная абалонка душы, а не сама душа. Нездарма ж яшчэ ў грэкаў і лацінян мова і адпавядаючы ёй цялесны орган называліся адным словам, як, дарэчы, і ў мове расійскай. Ды і душа не раўня душы. Ёсць душы незалежныя, самастойныя, годныя, а ёсць і халопскія, рабскія душы. Беларуска-літоўскі шляхціц XVI стагоддзя, напрыклад, валодаў такой незалежнай і гордай душой. Яго сучаснік сусед-маскавіт, выхаваны ў рабстве і халопстве ва ўмовах тыраніі Івана Жахлівага, успрымаў гэтыя звычайныя чалавечыя рысы як недапушчальную ганарыстасць і фанабэрыю. А вось зараз нярэдка і сярод беларускіх рускамоўных інтэлігентаў можна стрэць такое няхай сабе і не ўсвядомленае, але ўсё ж такі халопства і рабства. «Я готова встать на колени перед великою русской культурой!»—у запале ўсклікнула неяк у спрэчцы са мною адна мая калежанка па універсітэце, дама, зрэшты, прыемная ў многіх адносінах. І прыйшлося напомніць ёй, што нармальны чалавек павінен станавіцца на калені толькі перад Богам, дый то ў часе малітвы...

Культура Вялікага княства Літоўскага мела ўласную самасвядомасць. Леў Сапега з поўным правам мог пісаць ва ўступе да Літоўскага Статута 1588 г. пра «свабоду, якою ўсе мы між іншымі народамі хрысціянскімі хвалімся», і пра законы, «якія не чужой якой мовай, а сваёю ўласнаю напісаныя маем». Адсюль і пачуццё ўласнай годнасці ў беларуска-літоўскага шляхціца. Далейшая гісторыя нашай культуры, аднак, была трагічнай. Замест уласнай нацыянальнай самасвядомасці ёй вякамі навязвалася іншая, а то й зусім чужая ментальнасць, як гэта было, напрыклад, з марксісцкім светапоглядам. Народжаны ў зусім іншых сацыяльна-гістарычных абставінах Заходняй Еўропы і з зусім іншымі нацыянальнымі каранямі, ён быў фактычна чужым і для рускай культуры. У форме марксізму-ленінізму гэты (ужо двойчы чужы) светапогляд і адпаведная яму філасофія былі прывітыя і на дрэва беларускай культуры. Зразумела, што прывой гэты ад самага пачатку быў нежыццядольны. Хоць бы таму, што новая беларуская культура па паходжанні сваім была пераважна сялянскай, а марксізм-ленінізм, традыцыйна арыентаваны на гегемонію рабочага класа, да сялянства адносіўся варожа.

Зараз, калі прывой засох разам з крахам усяе марксісцка-ленінскай ідэалогіі, наша культура апынулася ў стане таго, што мы ўсе называем бездухоўнасцю. Гэта набыло зусім катастрафічны характар, бо скампраметаваная марксісцка-ленінская філасофія, прэтэндаваўшая і на ролю «сацыялістычнага зместу, нацыянальнай па форме» беларускай культуры, выклікала за сабою ўпаўне заканамернае скептычна-іранічнае стаўленне да філасофіі ўвогуле. Разам з вадою, што называецца, выплеснулі і дзіця. Бездухоўнасць у выніку атрымлівала нейкае апраўданне, тым болей, што яно супадала з глабальным крызісным спаўзаннем сусветнай культуры і філасофіі ў прыватнасці на пазіцыі крайняга ірацыяналізму, на пазіцыі адмаўлення розуму ўвогуле.

У такіх абставінах праблема адраджэння беларускай культуры і яе нацыянальнай самасвядомасці набывае асаблівую складанасць. Калі самасвядомасць народа праяўляецца ў яго філасофіі, то паглядзім, якое ж становішча беларускай філасофіі. На адным з пасяджэнняў вучонага савета філасофска-эканамічнага факультэта БДУ рэктар Ф. Капуцкі вельмі слушна прапанаваў распрацоўваць беларускую філасофію, але гэта выклікала эфект узарванай бомбы, настолькі тое было нечаканым для нашых універсітэцкіх філосафаў і настолькі непрывычным аказалася для іх само гэта словазлучэнне «беларуская філасофія». **Фактычна беларускае філасофіі не існуе.** Тыя распрацоўкі, што вяліся і вядуцца ў Інстытуце філасофіі АН Беларусі і калісьці вяліся ў БДУ, маюць чыста гістарычны, так бы мовіць, музейны характар. Гэта, уласна кажучы, не філасофія, а, хутчэй, філасофазнаўства, як, напрыклад, існуе літаратура і літаратуразнаўства. Ніякае ролі ў працэсе пазнання і тым болей рашэння сучаснай сацыяльна-культурнай праблематыкі такія распрацоўкі не маглі адыгрываць. Усе магчымасці ў гэтым плане былі сканцэнтраваны ў руках афіцыйнай марксісцка-ленінскай філасофскай каманды, якая была змушана так ці гэтак танцаваць пад дудку, што гучала з вялікага дома па вуліцы Карла Маркса, а там, у сваю чаргу, ігралі толькі па нотах маскоўскага вырабу. Малейшае непападанне ў такт цягнула за сабой як правіла вельмі непрыемныя вынікі. Ужо сам толькі выраз «беларуская філасофія» мог выклікаць не толькі зняважлівы смех, але і афіцыйнае абвінавачванне ў тым жа «нацыяналізме». У той жа час сказаць нешта новае і незалежнае і на рускай мове таксама лічылася недаравальнай дзёрзкасцю, за што ў галіне эстэтыкі нямала, дарэчы, цярпеў у свой час і аўтар гэтых радкоў (гл. «Мастацтва Беларусі», № 9 за 1991 г.).

Пасля скандальнага падзення камуністычнай ідэалогіі і абслугоўваўшай яе марксісцка-ленінскай філасофіі ў нашай духоўнай культуры ўтварыўся глыбокі вакуум, які дружна кінуліся запаўняць розныя астролагі, чарадзеі і вядзьмары. І зноў-такі, трэба заўважыць, душаратавальнікі пераважна прыезджыя, успомнім хаця б мінскія гастролі «главного колдуна России»... На барацьбу з гэтым першай у нас выступіла рэлігія, якая, аднак, таксама прэтэндуе на запаўненне духоўнага вакууму. Але адной ёй, пэўна, не справіцца з той бездухоўнасцю, што запаланіла нашу культуру.

У сучасным духоўным жыцці вядучую функцыю ўсё ж такі павінна выконваць, пасмею сказаць, філасофія як выражэнне ментальнасці вядучага сацыяльнага пласта грамадства — інтэлігенцыі. (Увогуле ж кажучы, ніякага процістаяння паміж рэлігіяй і філасофіяй не павінна быць, гэта два цесна звязаныя і ўзаемадапаўняючыя бакі чалавечай духоўнасці, як звязаны паміж сабой вера і разуменне). Рэлігія без філасофіі вырашыць праблему адраджэння нацыянальнай самасвядомасці не зможа. Тут патрэбна ўжо філасофія. Але якая? Пытанне гэтае, на мой погляд, паўстане зараз перад намі вельмі востра.

Традыцыйна - марксісцкая філасофія задаволіць нас не можа. Яна ўспрымаецца зараз як факт ужо адносна далёкай філасофскай гісторыі, што і сучаснік яе дарвінізм, напрыклад. Перад тым і другім можна пачціва здымаць капялюш як перад значною гістарычнаю з'явай, але заставацца цяпер на іх узроўні ніяк ужо нельга. Раз маскоўская марксісцка-ленінская філасофія так пачварна нас падвяла, можа, павернемся на захад да сучаснай заходняй філасофіі?

(Працяг на стар. 12).

СУЧАСНЫ... БЕЛАРУСКІ... НАРОДНЫ...

75...

Гэтай лічбай пазначана вяха, якую час сёння паставіў на жыццёвым шляху народнага пісьменніка Беларусі Янкі Брыля. Шлях не малы. Гады, праз якія шлях гэты праходзіў, не былі лёгкімі і простымі — ні для краіны, ні для народа. Таксама і для самога пісьменніка. Напэўна, і для яго творчасці. Хаця ў самой творчасці неяк гэта быццам і не адчуваецца.

Бо творчы шлях Брыля вельмі арганічны і адзіны. Ад самых першых твораў і да сённяшніх дзён. Нават нягледзячы на моцную асабістасць таленту і не менш моцную чуйнасць яго да подыхаў часу і жыцця.

Час не толькі ставіць свае вехі на жыццёвым шляху творцы. Ён робіць і сваю недвухсэнсоўную ацэнку творчасці: прымае ці не прымае яе, бярэ з сабою ў будучае ці канчаткова пакідае ў мінулым. Час— вышэйшы суддзя. І бязлітасны. Але гэта ў адносінах да мінулага; з сучаснасцю ён можа быць і капрызлівым, і паблажлівым, і часам непераборлівым.

Час і сучаснасць, час і вечнасць...

Як для мастака знайсці разумныя суадносіны паміж гэтымі (а можа, у іх) вечнымі катэгорыямі быцця?

Як, жывучы ў сваім часе, пастаянна адчуваючы яго турботы і клопаты, пачуць дыханне вечнага руху жыцця, убачыць узаемазалежнасць усяго і ўсіх?

«Чытаю гісторыю, думаючы пра змены фармацый, стагоддзі... І раптам яскрава, міжволі ўбачыў нястомную бабку Прузыну або Агату — як яна дробна, мільгаючы чорнымі, парэпанымі пяткамі, ідзе, спяшаецца ў поле ці з поля, дзе толькі праца ды праца... Дзеля кавалка яшчэ ўсё не вельмі шчодрага хлеба.

Бабка прайшла ўслед за многімі. Зямля ўсё круціцца, ідуць другія бабкі...»

Можа, у гэтай мініяцюры Я. Брыля адказ-развага на самае істотнае жыццёвае і эстэтычнае пытанне. Думаючы пра вечнае, дбаючы пра агульназначнае, бачыць штодзённае, сённяшняе, цікавіцца звычайным, простым. Ды не проста бачыць, цікавіцца. Холадна канстатаваць. А адчуць сэрцам, усвядоміць розумам. Адчуць і ўсвядоміць у прасторы і часе, у пастаянным руху.

«Нават цагліна — свежая, чырвоная, шурпата-моцная, — калі яе ўзяць на далонь і ўспомніць, што яна — спалучэнне зямлі і агню, здасца адзнакай радасці жыцця».

Радасць узнікае ад жывога непасрэднага адчування рэальнасці і яе ўсведамлення (успомнення).

Як гэтыя мініяцюры, так і іншыя ў сваім агульназначным змесце і сваіх абагульняльна-філасофскіх высновах грунтуюцца на звычайных канкрэтных фактах. Пісьменнік іх, гэтыя канкрэтныя факты, не проста ўзнаўляе, апісвае, ён перадае сваё ўражанне ад іх, сваё разуменне іх. Заўсёды непаўторна-асабістае, арыгінальнае, заўсёды глыбокае. Такое ўзнаўленне, успрыманне і разуменне рэчаіснасці адпавядае характару і сутнасці таленту выдатнага мастака слова, таленту ў аснове сваёй суб'ектыўна-лірычнага. Брыль добра разумее адметнасць свайго таленту, застаецца паслядоўна адданы яму. Аднойчы ён заўважыў: «Першым у пераліках я не быў ніколі. Але самім сабою — амаль заўсёды. І гэта — самае надзейнае, маё». Дадамо: для літаратуры — самае галоўнае. Для чытача — самае цікавае, патрэбнае.

Чытаючы і перачытваючы напісанае Брылём, яго раман, аповесці, апавяданні, нарысы, эсэ, яго мініяцюры (можа, апошняе асабліва), адзначаем сабе, якім багатым у падзеях, фактах, праявах, чалавечых асобах, якім разнастайным у колерах і фарбах бачыць ён навакольны свет, успрымае яго. Здаецца, пісьменніка ў жыцці цікавіць усё, няма тут для яго галоўнага і другараднага, патрэбнага і непатрэбнага. Галоўны суддзя тут — сам мастак. І тут не проста стыхійнае праяўленне таленту. Для Брыля гэта — эстэтычная пазіцыя.

«Недастатковасць праўды. Жаданне як быццам збоку, як быццам зверху бачыць усё так, як яно выглядае па-сапраўднаму...

А нам, каб пісаць хоць прыблізную праўду, трэба ж ведаць яе як найбольш, бо ўся яна — таксама не ўся! — прыйдзе значна пазней, тады, калі ўжо яе заслоніць праўда іншая, «больш патрэбная», не гістарычная, а сучасная зноў жа».

Такі агульны суб'ектыўны эстэтычны прынцып: імкнуцца як мага глыбей і паўней узнавіць жыццё. Выказаць сваё разуменне яго, разуменне сённяшняе, не баючыся быць да канца шчырым і адкрытым. Ведаць, што чытача (бо і сам чытач даўні, прыдзірлівы і спрактыкаваны) не ашукаем, што ў творы ён заўсёды бачыць цябе.

«Чытача не ашукаеш. Калі ты любіш, што любім, па-сапраўднаму, а ненавідзіш таксама на ўсю душу, калі ты ўкладваеш у тое, што пішаш, усё, што маеш найлепшага, калі робіш гэта натуральна, шчыра, без усякай задняй, нізкай думкі, — чытач гэта бачыць, ён прымае тваю руку, працягнутую на дружбу.

Наколькі што будзе ў тэксце, наколькі ў падтэксце — гэта ўжо, здаецца, не заўсёды ў нашай уладзе. Але гэта павінна быць, гэтым павінен дыхаць твор, і гэтага не падробіш. Шчырасць — толькі яна будзе вілаць, і толькі яна — галоўнае».

Я. БРЫЛЬ з вучнямі школы-інтэрната № 7 г. Мінска.

Без шчырасці не можа быць праўды. Слова праўды заўсёды слова шчырае. А яно патрабуе ад мастака мужнасці, бязлітаснасці ў самараскрыцці, самавыяўленні. Бо што такое ў канчатковым выніку мастацтва, як не выяўленне індывідуальна-непаўторнага бачання свету, як не сцвярджэнне менавіта сваёй праўды.

У адной мініяцюры Янка Брыль згадвае, як аднойчы сваё выступленне перад амерыканцамі ён пачаў з прывітання прадстаўнікам іхняй літаратуры, якую любіць са старонак Бічэр-Стоў і Марка Твэна. Потым думае, што такое можа каму-небудзь здасца правінцыяльным.

«І можна было б адказаць, што перад абліччам сусвету — а гэта ўжо сучасна — усе мы па-свойму правінцыя».

Пісьменнік нідзе — ні ў сваіх творах, ні ў сваіх выступленнях-разважаннях — ніколі не баіцца быць правінцыяльным, нязначным. Можа, нават «не баіцца» не тыя словы. Пра гэта ён не думае, бо тое, пра што ён піша, што ён гаворыць, для яго самае важнае, самае істотнае. Гэта тое, чым ён жыве, што жыве ў ім. Гэта асабіста-крэўнае.

Брылёвы разважанні пра мастацтва, пра пісьменніцкую шчырасць, аб праўдзе ў творчасці і жыцці, пра добрае і дрэннае далёкія ад голага тэарэтызавання, далёкія ад эстэцкай гульні. Яны ўвасоблены ў творчасці, яны самі з'яўляюцца непасрэдна мастацкай творчасцю. Гэта чалавечая і мастакоўская пазіцыя. Прычым пазіцыя гэтая на працягу ўсяго творчага шляху пісьменніка прынцыпова застаецца нязменнай. Яна толькі паглыбляецца, удакладняецца, пашыраецца (дастаткова нагадаць тут хоць бы «Ніжнія Байдуны»).

Любыя творчыя прынцыпы, любая мастакоўская пазіцыя — і самі па сабе — як тэорыя, і яшчэ ў большай ступені ўвасобленыя ў творах — заўсёды выяўляюцца жыццём: жыццём чалавека, жыццём народа і краіны. Выяўляюцца ўрэшце часам.

Першая кніга Янкі Брыля «Апавяданні» выйшла ў 1946 годзе. У перыёдыцы творы пачалі з'яўляцца яшчэ раней. Як бачым, больш 46-і гадоў беларускі чытач ведае творы пісьменніка, чытае ўважліва (яны патрабуюць такога чытання), думае над жыццём і літаратурай. І з усёй адказнасцю можна сцвярджаць, што той чытач, якога Брыль-пісьменнік займеў на пачатку свайго творчага шляху, і па сённяшні дзень яму не здраджвае. Больш таго, кола чытачоў усё пашыраецца і пашыраецца. Нягледзячы ні на якія сацыяльна-палітычныя змены, тым больш на літаратурную і кніжную моду. Такое выпрабаванне часам вытрымліваюць не ўсе. Колькі літаратурных імёнаў, а яшчэ больш твораў, якія не так даўно ну проста грымелі, раптоўна зніклі. І адчуванне такое, што незваротна. Чаму? Напэўна, не толькі таму, што новыя імёны старыя і новыя старыя кнігі іх пацяснілі і выцеснілі. Хоць гэты момант выключаць нельга. Сучаснаму чытачу яны аказаліся непатрэбныя па прычыне больш сур'ёзнай — прычыне іх духоўнай недастатковасці сённяшняму стану грамадства, стану чалавека.

Брыля ж чытаюць, як і чыталі. Чытаюць сур'ёзна, уважліва. Чытач не расчараваўся ў ім. У яго (пісьменніка) не было палітычна-кан'юнктурнай мітусні, заігрывання, падладжвання пад непатрабавальныя густы чытача, не было і няма спекуляцый.

Ёсць каштоўнасці эстэтычныя і этычныя асноватворныя, непераходныя ў літаратуры і ў жыцці: высокая адказнасць за выказанае слова, найдасканальнейшае майстэрства, вернасць праўдзе і шчырасць.

Пра што піша Брыль?

Пра вечнага працаўніка, пакутніка і творцу, гаротніка і вечнага шукальніка простага чалавека. Пра дзяцей яго і бацькоў. Пра такі складаны, пакутлівы і гераічны лёс радзімы. Карацей, піша пра тое, што хвалявала нас учора, хвалюе сёння і будзе хвалявань заўтра. Пра тое, што непадуладна часу, пра тое, на чым, як кажуць, свет стаіць.

«Ціхае, цёплае адчуванне любасці да роднай зямлі, прыроды, нашых людзей, нашай мовы, і песні заўсёды жыло ўва мне і жыве. І дома ў розны час, і ў людзях заўсёды было, — у Заходняй, у войску і на вайне, у палоне і ў час уцёкаў, у далёкіх паездках на поўнач і поўдзень сваёй, Савецкай краіны і за межамі яе».

У КОЛАСАВЫМ ДОМЕ

Выстава, прысвечаная 75-годдзю Янкі Брыля, экспануецца ў музеі Якуба Коласа. Тут кнігі народнага пісьменніка, выдадзеныя ў розныя гады, літаратура пра яго, а таксама матэрыялы, што сведчаць пра сувязь юбіляра з песняром Беларусі.

На адным са здымкаў — Янка Брыль у Коласавым доме з польскімі літаратарамі Вацлавам Кубацкім, Янінай Бранеўскай і Леапольдам Левіным. Было гэта ў 1955 годзе. Сярод гасцей народнага песняра таксама — Максім Лужанін, Максім Танк і Іван Шамякін.

Янка Брыль ахвотна дачыняецца да мерапрыемстваў па ўшанаванні памяці народнага песняра. Некалькі здымкаў сведчаць пра гэты бок ягонай рупнасці. Адзін з іх — Іван Антонавіч выступае на адкрыцці філіяла музея Якуба Коласа ў Смольні.

Кніга «Успаміны пра Якуба Коласа» разгорнута на артыкуле Янкі Брыля «Мой родны кут...» Ёсць тут і такія словы пра незабыўнага песняра:

«Мы ўсе любілі яго. Маладзейшыя літаратары, мы часта раўнавалі свайго старэйшыну да людзей, якіх ён лічыў сябрамі, і пагарджалі тымі, што аціраліся каля яго не па праву сапраўднай, а тым больш узаемнай прыхільнасці. Мы адчувалі гэта балюча, нягледзячы на тое, што некаторым з нас пашанцавала ўсё ж такі быць да яго бліжэй, нават пачуць бацькоўскае слова ацэнкі...»

К. СЦЕПАНЮК.

Тут не проста прыгожыя словы. Гэтаму верыш, гэта сапраўды так. Бо інакш адкуль тады гэты чысты і светлы настрой любасці, якім наскрозь пранізаны творы пісьменніка, іх празрысты эмацыянальны лад, празрыстасць і чысціня слова і фразы, іх жыццесцвярджальны, аптымістычны настрой. І не толькі тады, калі піша пра малую ўнучку, для якой жыццё нясе штохвілінныя адкрыцці, і тыя адкрыцці даруюць радасць і ёй, і не менш дарослым, але і тады, калі закранае рэчы ў сваім змесце драматычныя, а то і трагічныя.

«Мы ведаем пра ўсю яго страшную праўду, мы думаем, што ён не ведае яе, толькі падазрае. Цяжка сказаць, ці не страшней яму ад гэтага, як нам... Ходзім вось па алейках грознай бальніцы і стараемся гаварыць пра вясёлае. І ён таксама. А глыбока ў душы — вечная мерзлата, і думкі ў галаве, што і ў яго таксама...

А маладая дачка, што таксама ж усё разумее, узяла яго пад руку і міла так, па-жаночы пытаецца:

— Ну, а чаму ты не скажаш, што ты нас любіш, што ты рады нас бачыць?..

Ён усміхнуўся. І мне здаецца, што ўсім нам трохі лягчэй».

Або вось гэта, па-філасофску мудрае, мудрасцю прасветленае:

«Цэлымі днямі сядзець — на прызбе, на ганку ці верандзе — і глядзець, глядзець...

Гэта не толькі старасць, адпачын, — гэта і развітальнае сузіранне. Нацешыцца...»

Жыццятворны, светаносны настрой напаўняе ўсю творчасць пісьменніка. Сёння ў ім прысутнічае адценне роздуму, лёгкага суму. Гэта — як у кастрычніцкія сонечныя дні «бабінага лета». У Брыля сама творчая натура ўзмоцнена глыбока ўсвядомленай, угрунтаванай на багатай глебе сусветнай літаратуры эстэтычнай пазіцыяй. Гэта пазіцыя не тэарэтыка, не філосафа (хоць гэта ні ў якой ступені не выключае глыбіні і арыгінальнасці), а мастака, у якога вывады, меркаванні, разважанні народжаны жывой творчай, шырэй — усёй жыццёвай практыкай. Свет літаратуры, мастацтва, філасофскай думкі ў Брыля ні ў якой ступені не мае самамэтнага ці аўтаномнага значэння; ён арганічная частка духоўнага свету і духоўнага ладу мастака, дзе пачатак творча-мастацкі з'яўляецца вызначальным.

Брылёва «філасофія», Брылёвы лад думак вельмі далёкія ад абстрактнасці, ад самамэтных тэарэтычных практыкаванняў; яны жыццёва-канкрэтныя, народжаны штодзённым «жывым жыццём» бабак Прузын і Агат. Адсюль іх заўсёдная актуальнасць, глыбокая беларускасць, народнасць. Гэтыя ідэі складаюць аснову творчасці, самой мастацкай практыкі. Не будзем забываць, што лад жыцця літаратурны і лад жыцця проста чалавечы, паводзіны творчыя і жыццёвыя ў Брыля глыбока і арганічна звязаны, па сутнасці, адзіныя.

Сёння ў нас нямала, хоць, трэба прызнаць, усё яшчэ мала, гаворыцца пра нацыянальны менталітэт беларусаў. Акрэсліваюцца асобныя рысы, вызначаюцца якасці, асаблівасці. Зразумела, ёсць у гэтым глыбокая жыццёвая неабходнасць. Бо сапраўднае нацыянальнае адраджэнне можа адбыцца толькі на аснове глыбокай нацыянальнай ідэі, ідэі, што каранямі ўваходзіла ў мінулае, ідэі, якая б стала сваёй, унутрана блізкай і неабходнай для мільёнаў беларусаў, ідэі, якая для пачатку хоць бы авалодала свядомасцю мільёнаў. Пакуль што пра ментальнасць як узровень індывідуальнай і грамадскай свядомасці гаварыць не даводзіцца. Нацыянальная адметнасць, нацыянальныя асаблівасці, нацыянальны характар беларуса і народа ва ўсім іх аб'ёме (а не толькі ў якіхсьці сацыяльна-палітычных праявах, не толькі ў экстрэмісцка-выкрывальным змесце ў адносінах да суседзяў і да негатыўных праяў мінулага) — гэта яшчэ амаль не вывучаецца, не асэнсоўваецца. Нешта адмаўляецца без замены больш значным, больш прымальным іншым.

У гэтым сэнсе нацыянальная пазіцыя Янкі Брыля на сённяшні дзень уяўляецца выключна важнай і актуальнай. Для самога ж пісьменніка яна і раней, і заўсёды была такою.

Чытаем мініяцюру пра наведанне Жупранаў:

«Магіла, помнік і, у касцёле, партрэт Багушэвіча. І пачуццё... Другое пачуццё. І здзіўленне, і недаўменне, і пашана да таго, хто блізу сто гадоў таму назад упарта, як парастак паміж плітамі тратуара, пралез паміж дзвюма стыхіямі, рускай і польскай, насуперак усім, уключаючы сваіх найбліжэйшых, пралез і вырас са сваім і зрэбным, і глыбока, па-народнаму, па-хлебнаму свежым беларускім словам. І славы не было, а толькі адчуванне абавязку».

Якой мужнай, самаахвярнай, нават велічнай постаццю прадстае перад намі адзін з першых змагароў за нацыянальнае адраджэнне, адзін з першых свядомых стваральнікаў нашага нацыянальнага менталітэту Францішак Багушэвіч. Якое глыбокае разуменне нацыянальнага подзвігу паэта! І сказана гэта было ў часы самыя застойныя, у часы гвалтоўна-добраахвотнага збліжэння нацый і іх моваў.

Глыбокім, чыстым пачуццём любові да сваёй радзімы пранізана ўся творчасць пісьменніка. Можа, з асаблівай сілай і глыбінёй — раман «Птушкі і гнёзды». Пачуццё патрыятызму ў Брыля не стыхійнае (хаця гэта пачуццё першароднае), а глыбока ўсвядомленае, выпакутаванае на нялёгкіх жыццёвых сцежках асабістай біяграфіі, узбагачанае асабістым творчым вопытам і вопытам сусветнай літаратуры. Брылёвы эсэ і мініяцюры, прысвечаныя творчасці і жыццёваму лёсу беларускіх майстроў слова, асабліва М. Гарэцкага, І. Мележа, прысвечаныя гісторыі і сённяшняму лёсу роднай мовы, уяўляюць сабою выключна цэласную, прадуманую, жыццём адкрышталізаваную нацыянальную праграму. Прычым праграма гэтая падмацавана, пацверджана жыццём і творчасцю майстра.

«Гэта нармальна, што ў мяне яно ёсць, было і будзе —адчуванне роднай зямлі, народа, мовы,— нягледзячы ні на што.

Я быў рады, знайшоўшы гэтую сцежку ў юнацтве, яна мяне вядзе і сёння, даволі часта грэючы, адаграваючы запаветным цяплом».

Яно ідзе разам — адчуванне роднай зямлі, народа, мовы, гэта адзінае. Прыйшло як бы неўсвядомлена. Пазней асэнсавалася. Выказалася як вызначальны жыццёвы і творчы прынцып.

«Днямі зноў думалася пра крыніцу — родную мову, якой служу і буду служыць як першааснове выхаду ў агульналюдскае. І не таму, што без гэтага мяне не будзе, а таму, што толькі так, толькі кожны ад свайго, ад сыноўняй любасці, ад мудрай пашаны да сваё крыніцы, да свайго карэння па-сапраўднаму выходзяць на ўсіх людзей».

Сяброўская гутарка з Сакратам Яновічам.

Фота У. КРУКА.

Гэтым словам, як і іншым, нельга не верыць. За імі, у іх не толькі творчая практыка слынных майстроў свету, за імі, у іх жыццё і творчасць самога пісьменніка. Гады пацвердзілі іх слушнасць.

Прыгожы і прыгожа пройдзены шлях. Бо ад самага пачатку і аж да сёння пройдзены ён сумленна. Бо шчырае, сумленнае служэнне роднай зямлі, роднаму народу было галоўнай мэтай і сэнсам.

Серафім АНДРАЮК.

---

2 жніўня спаўняецца 75 гадоў вядомаму ўкраінскаму паэту, даўняму нашаму сябру, актыўнаму прапагандысту беларускай літаратуры на Украіне, заслужанаму работніку культуры Беларусі Алэксу Юшчанку. Летась у кіеўскім выдавецтве «Молодь» выйшла чарговая паэтычная кніга А. Юшчанкі «Дзверы ў пражытае», у якой поруч з іншымі творамі змешчана і паэма «Беларуская сімфонія».

Віншуем Аляксандра Якаўлевіча з юбілеем. Прапануем ўвазе лімаўскіх чытачоў урывак з гэтай паэмы.

Алэкса ЮШЧАНКА

ЛІСТ БЕЛАРУСУ ЯНКУ БРЫЛЮ

Урывак з паэмы «Беларуская сімфонія»

...Даведаліся твае кіеўскія сябры пра трагедыю ў Курапатах пад Мінскам... Не ведаю, ці можна падлічыць, колькі загінула беларусаў у часы сталінскага тэрору...

А ў нас, пад Кіевам, у Быкіўні, у сасновым лесе знойдзены пахаванні ахвяр таго ж тэрору...

У нас—Быкіўня,
У вас—Курапаты...
І ў вас, і ў нас
Сум лезе ў хаты.
Дастаў нас Чарнобыль
Палын-гаркатою,
І вас, закрануў ён
Журбою застою...
Мы зноўку падзелім
Жалі, трывогі.
Мы дыхаем пылам
Адной жа дарогі...

У лесе пад Быкіўнёй знойдзены муштук з надпісам «У. А. Брыль». Гэта ж твайго брата Уладзіміра Антонавіча расстралялі пад Кіевам 29 верасня 1938-га па волі праклятай «тройкі», нацкаванай «правадыром».

Дабрыдзень, беларусе Янка!
На яве сёння, а не ў сне,
Блакітныя пралескі зранку
У вочы зазірнулі мне.

Ды раптам хваляю халоднай
Мінулы час на лес дыхнуў,
Ён весткай страшнай і журботнай
Азмрочыў светлую вясну.

У памяці сваёй глыбіннай
Час радасць і бяду збярог,
Ён, хуткаплынны і няспынны,
Пазнаў шмат сцежак і дарог.

Ён спрасаваў у нерухомасць
Крыві патокі, мора слёз,
Хваробы і нязмернасць стомы,
Закамянелы вербалоз...

І тая вестка засланіла
Мне свет увесь. Я трапятаў:
Перада мной была магіла
Маўклівай сведкай чорных спраў.

Як мне сказаць табе пра тое,
Што ля дняпроўскіх берагоў
Ёсць дарагое і святое—
Прах брата роднага твайго!!.

Нам доля бед не шкадавала
І даравала горкі шлях
Праз гаці, прорвы і завалы,
Праз недароды на палях.

У вас, пад Мінскам,— Курапаты,
Быкіўня—ў Кіеве маім.
І помста атама-пірата—
Чарнобыля атрутны дым.

Удосталь усяго, без меры,
І мне хапіла, і табе...
Як не прабіцца на паперы
Маркоце, смутку і журбе!

На ўзлеску сінія пралескі
Вясновым ранкам зацвілі.
А мне здаецца—гэта свечкі
Усім ахвярам на зямлі.

Я рваць тых кветак не пасмею,
Няхай красуе далягляд,
У іх—і памяць, і надзея,
Твайго Уладзіміра пагляд.

Дык прыязджай у госці, Янка,
Падзелім напалам бяду,
Што сталася асеннім ранкам
У трыццаць восьмым годзе тут.

Паклонімся мы праху брата
І ўсім пакутнікам зямным.
...Як гром, грыміць праклянце кату
Над Прыдняпроўем залатым.

З украінскай пераклаў Хведар ЖЫЧКА.

ВІНШУЕМ!

ЛЕАНІДУ ЯЎМЕНАВУ—60

22 ліпеня споўнілася 60 гадоў паэту Леаніду Яўменаву. Віншуючы яго з юбілеем, калегі па пяру жадаюць Леаніду Фёдаравічу здароўя, шчасця, творчых поспехаў. «ЛіМ» — таксама.

ЗАЎВАГІ НА ПАЛЯХ

АД ЗЯМЛІ РОДНАЙ КЛУМБЫ...

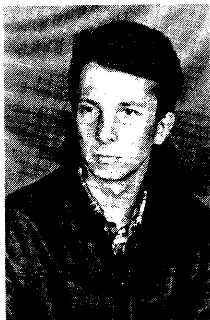
Невялікі зборнік «Драўляны рыцар» выдавецтва «Юнацтва» гэтым разам прысвечаны лялечнаму тэатру: артыкул народнага артыста Беларусі Анатоля Ляляўскага, адкрываючы яго, распавядае пра падрабязнасці работы ў лялечным тэатры (сакрэты майстэрства, заўважу да анатацыі, што змешчана ў зборніку, набываюцца так доўга і каштуюць так нятанна, што пераказваць іх у «кіраўніцтве да дзеяння» садкам ды школкам ці ж не марна?), аб парадку працы над спектаклем — ад размеркавання роляў да вырабу лялек, ад першага выхаду на пляцоўку да абсталявання гэтай самай пляцоўкі. Артыкул Ляляўскага — ці не самая каштоўная публікацыя зборніка, бо п'есы, якія прапануюць для пастаноўкі рэдактары ды ўкладальнік, запатрабуюць абавязковага рэжысёрскага ўмяшання — перакампаноўкі сцэн, удакладнення фабулы і да т. п. Больш за тое. Складаецца ўражанне, што, па бальшыні сваёй, гэтыя п'есы прызначаны аўтарамі для чытання, асабліва на фоне п'есы А. Вярцінскага «Дзякуй, вялікі дзякуй» (мабыць, яна патрапіла ў зборнік як узор п'есы, якая вытрымала ўжо добры тузін пастановак і вядомая ў лялечных, дзіцячых ды «дарослых» тэатрах без дадатковае рэкламы). Цяжка ўявіць як на сціплай школьнай сцэне з вуснаў дзіцяці прагучыць наступная аўтарская рэпліка (не рэмарка!): «У вельмі жаласнай» гісторыі ён паказаў псіхалагічныя асаблівасці характару беларускага народа». (Гэта — пра Багдановіча і ягоную «Мушкузелянушку...», — інсцэніроўка Любові Ламекі). А калі па ходзе дзеі з'явіцца персанаж Вулітка, дык любы рэцэнзент прыкусіць сабе язык.

А вось яшчэ рэпліка — персанажа Дажджа: «...Засталіся — адны карані. У Цюльпана яны не надта глыбока прараслі ў зямлю роднай клумбы, і яго купілі, вырвалі з каранямі. У наго яны моцныя, тых купіць нельга. Толькі што эрзацы...» Вох, гэта танна-маралізатарская зямля роднай клумбы! І хоць ад пачатку п'еса Ігара Сідарука «Кветкі пад ліўнем» дужа нагадвае папулярную колісь песеньку ў выкананні Алы Пугачовай пра мільён пунсовых ружаў, набываючы якія закаханы пазбыўся ўсяго свайго майна, Гандляр у п'есе не забываецца сказаць «ганіце здачу!». І вымушае мяне перапытаць: куды?

Пісанне п'ес па матывах беларускіх народных казак уяўляецца драматургам як раскладанне на дыялогі кожнага руху, зруху, думкі персанажаў; асабліва засмучаюць аўтарскія фіналы развязкі і г. д., да ўсяго мера жахаў, страхаў, жорсткасцяў, да каліва ўзважаныя-правераныя народнаю казкаю, і ненатуральна вылучаныя, «папраўленыя» ці асучасненыя аўтарскаю рукою (п'еса Зінаіды Дудзюк «Дудка-самагудка»). Засмучае і мова персанажаў п'ес (выключэнне хіба п'есы Сяргея Кавалёва ды Галіны Каржанеўскай), часам — гэтак званая рытмічная проза маналогаў, будова дыялогаў: надараюцца і дзіўныя рэмаркі проста з «апісаннямі» змены акцёрскіх станаў...

Ж. Л.

Эдуард АКУЛІН

І хай жыццё няўстрым бяжыць...

●

Палова чацвёртай ночы,—
палова маёй тугі...
Вяртацца душа не хоча
назад, на «свая кругі».

І целу майму пустому
балесна на сподзе сноў.
— Вярніся, душа, дадому,—
прашу і не чую слоў.

Даруй мне, як скрозь бывала,
за безліч маіх грахоў...
Вярніся — я гэтак мала
яшчэ гадаваў сыноў.

Палова чацвёртай ночы,—
палова маёй тугі...
Не хоча душа, не хоча
пакінуць сваіх вышынь.

Плач

Анёл самотны падаў з неба
над Беларуссю незаўважна...
Адно крыло — бялей ад снегу.
Другое — чорнае, бы сажа.

Упаў—гучалі трубы громна,
і бачыў гэта ледзь не кожны:
адно крыло — у водах Нёмна,
другое — знікла ў плыні Сожа.

О літургіі Херувімы!
Чаму не плачаце—спіцё вы!
Анёл згубіў маю Радзіму,
а без яе — нашто жыццё мне.

Зайздрасць

Ах, якія могілкі прыгожыя
на радзіме ў Толіка Сыса!
Дзе бярозай стала ледзь не кожная
у Дняпро схаваная душа...

Хораша пры бацькавай магіле
тут пачуць на Радаўніцу гром...
І не страшна, нават ні на хвілю,
прычакаць апошні свой паром.

Прышласць

Аднойчы, толькі без мяне,
самотны сон Сусвету
па-свойму ў вершах апяе
наступнік мой — паэта.

Русалкі ў руні росны след,
валос світальны вецер...
Няўжо па-свойму апяеш
наступнік мой—паэце!

І хай жыццё няўстрым бяжыць
з Сягоння у Калісьці...
Радку напісанаму — жыць.
Валошцы ў жыце — цвісці!

Свіслач

Ля кампазіцыі А. МАЦІЕВІЧА

Пад пасмай хваль — валос абвіслых
блакіт яснеецца вачыма...
Я закахаўся ў рэчку Свіслач,—
яна была калісь жанчынай.

Я прызначаў ёй час спатканняў
і, як нележала паэту,
дарыў на памяць аб каханні
мастоў шыкоўных бранзалеты.

І верыў я — аднойчы ў зморы
яна з каменнай дыбы ўстане...
І мы пакінем гэты горад
хоць на няісны міг світання.

Крыўда

Ахвярую жонцы

Не папросіш мілоснай свечкі,
не адкажаш хлуснёй на здзек..
Толькі дзве перасохлыя рэчкі
уваскрэснуць з тваіх павек.
Толькі срэбныя дзве маланкі
перакрэсляць мне шлях наперад...
І ў першай — заплача Янка,
а ў другой — засмяецца Верас.

●

Гэта — дарога ў Рай.
Гэта — сцяга да Пекла.
— Божа, параду дай,
выбраць якую лепей.

Першая—кроў і боль.
Крочыць другой — салодка...
— Божа, прашу, дазволь
выбраць між двух — сяродку.

●

Кляновых лістоў клаксон
вятрыска на золку сцісне..
Ты — мой недаснёны сон.
Прачнуся — і шчасце знікне.

Сцякаюць крыжы з вакон
спатою размытых ліній.
Ты — мой недаснёны сон.
Прачнуся — і шчасце згіне.

Зялёных вачэй неон
растайнай слязой бурштыніць.
Ты — мой недаснёны сон.
Баюся прачнуцца — згінеш.

●

Студзень выбеліў пожні
сумам снежнай імшы...
Мы спаткаліся позна —
дзве скалелых душы.

Не паспелі на стольki,
сколькі згублена слёз,
стэарынавым болем
на хрышчэнскі мароз.

На жыццё, на каханне
не здалелі паспець...
Дзве душы, два жаданні
і адзіная смерць.

●

Жанчына парвала з Каханым...
Па вуліцы крочыць адна.
У поглядзе ніцым схаваны
нявыспелы боль і туга.

Жанчына парвала з Каханым.
Ну чым ёй цяпер памагчы!
На займішчы летняга ранку,
на сходзе вясновай начы.

Даверце мне, пекная Панна,
адчай непрытомнай рукі,
і сум ваш растане туманам
на люстры світальнай ракі.

●

О як ты, грэшная душа
мая, імкнулася да Бога!
А Бог сказаў:— Не спакушай
сябе святлом агню чужога...

А я лячу на твой агонь
і без астачы ў ім згараю,
і рай дараваны гублю,
цябе цалуючы у скронь.

ЛІЁНСКІ ТЫДЗЕНЬ

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

Ёсць падтрымка

Трапляючы ў іншую краіну, у нязвыклыя абставіны, заўсёды спадзяешся на тое, што сустрэнеш добрых, спагадлівых людзей, якія дапамогуць адаптавацца, падкажуць табе, як лепей ажыццявіць задуманае, запланаванае. Асаблівая надзея на сяброўскую падтрымку калег па прафесіі. І такую падтрымку я і тэлежурналіст Юры Лакавец адчулі ў рэдакцыі ліёнскага аддзялення газеты «Юманітэ»...

У панядзелак зранку наша група вырашыла наведаць адзін з магазінаў і азнаёміцца з яго работаю. У мяне такога жадання не было. Даводзілася наведваць магазіны розных краін. Напрыклад, у Рыме разам з рускім паэтам Уладзімірам Кастровым гутарыў больш за гадзіну з гаспадаром невялікай гандлёвай фірмы, якая прадае тэлевізары і магнітафоны. Гэты чалавек зацікавіў нас як апантаны аматар славянскіх літаратур, жывапісу і музыкі. Цікава расказваў ён і пра сваю фірму. Так што магазінамі здзівіць мяне цяжка. Ды і не люблю я хадзіць па іх, бо з нашымі камандзіровачнымі там няма чаго рабіць.

Адзін з кіраўнікоў асацыяцыі дружбы, які ўбачыў, што я не праяўляю цікавасці да гэтага «аб'екта», папрасіў мяне пачакаць хвілінку, а сам пакіраваў да тэлефона. Вярнуўся ён задаволены. «Дазваніўся да Арлет. Яна прасіла перадаць, каб вы пачакалі яе хвілін дваццаць тут — ля ўваходу. Паедзеце ў рэдакцыю газеты. Там вам будзе цікавей»,— з прыязнаю ўсмешкаю сказаў ён.

Я выйшаў з «карыфура», сеў на лавачку. Курыў і глядзеў на прымагазінную мітусню. Як і ў іншых заходніх краінах, у Францыі ёсць некалькі тыпаў магазінаў. Паслугамі «таці» ў асноўным карыстаюцца бедны люд, наёмныя рабочыя з афрыканскіх краін. Сюды ж імкнуцца трапіць і неабцяжараныя набітымі валютаю кашалькамі савецкія, а цяпер СНДэўскія турысты. Цэны тут значна ніжэйшыя, але і якасць тавараў — адпаведная. Звычайна ў такіх магазінах цесна, а таму часта самы танны тавар выстаўляецца ля іх у вялізных скрынях проста на тратуары. Людзі корпаюцца, выбіраюць нешта, прытым нярэдка робяць гэта неахайна. Заўсёды поруч са скрынямі на брудным асфальце валяюцца ўпакоўкі з калготамі, панчохамі, шкарпэткамі, трусамі і майкамі.

У «карыфураў» — самы масавы наведвальнік, як мы кажам, звычайныя людзі. Ёсць і спецыялізаваныя магазіны для багатых. Сюды за цэлы дзень можа зазірнуць толькі пяць-шэсць пакупнікоў.

Дарэчы, тут людзі не ходзяць, так, як у нас, бязмэтна па магазінах з надзеяю, што недзе нешта «выкінуць». Прадукты сям'я закупляе адразу на тры-чатыры дні. Пад'язджае чалавек на машыне да магазіна, бярэ ручную каляску (яны стаяць тут жа — ля аўтастаянкі), купляе, што яму трэба, перагружае ў багажнік — і дахаты. А фрукты, гародніну можна купіць літаральна праз кожныя сто метраў: і ў магазінах, і з латкоў. Калі ж неабходна набыць нейкую больш-менш дарагую рэч, то да вашых паслуг розныя каталогі, рэкламная прадукцыя, якімі закіданы ўсе паштовыя скрынкі,— выбірай, што хочаш. У крайнім выпадку — ёсць вітрыны. Заходзіць у магазін, каб толькі паглядзець, падзівіцца, такое тут не практыкуецца. Няма і абрыдлых усім нам чэргаў, за выключэннем сезоннага распродажу. Тады людзей бывае шмат...

Арлет заехала на стаянку, выйшла з машыны і махнула мне рукою. «Едзем у рэдакцыю «Юманітэ»,— сказала яна.— Там у мяне ёсць добрая знаёмая Катрын Сімон-Ленак. Думаю, што пагаварыць з ёю табе будзе карысна. Юра і Ігар, відаць, ужо там».

Сапраўды, хлопцы сядзелі ў офісе за сталом і размаўлялі з маладою чарнявую жанчынаю. Яна выйшла з-за стала, каб прывітацца. Простая прычоска, прамыя, відаць, жарсткаватыя валасы, смуглявы твар, жывыя, вясёлыя вочы, добрая, ясная ўсмешка. Арлет пацалавалася з гаспадыняю і адразу папрасіла прабачэння, што не можа прысутнічаць на нашай гутарцы, бо шмат работы. Катрын правяла яе, вярнулася і прадоўжыла пачатую размову:

— Кожнае выданне мае сваю спецыфіку, свой падыход да асвятлення падзей. Але галоўнае — журналісты павінны даваць аб'ектыўную інфармацыю, не хлусіць. Наша газета друкуе матэрыялы на ўсе тэмы: палітыка, эканоміка, навука, адукацыя, медыцына, культура, спорт. Аднак яна — орган Французскай камуністычнай партыі, і таму праводзіць яе ідэі. Дзейнасць нашых камуністаў скіравана на сацыяльную абарону працоўных, на забеспячэнне стабільнага, нармальнага жыццёвага ўзроўню народа. Гэта накладае свой адбітак на матэрыялы газеты.

Яшчэ ў час першай сваёй паездкі ў Францыю я ўбачыў вялікае адрозненне ў падыходзе да розных праблем паміж ФКП і КПСС. Катрын нездарма падкрэсліла самы галоўны накірунак дзейнасці французскіх камуністаў — падтрымаць і абараніць сацыяльна кожнага працоўнага. Кіраўнікі КПСС ставілі перад сабою іншую задачу — выціснуць з рабочых, сялян, інтэлігенцыі ўсё, што можна і няможна, за самую мізэрную аплату, каб раскашаваліся партыйна-дзяржаўная наменклатура, ваенна-прамысловы комплекс, армейская вярхушка. І давялі эканоміку краіны да поўнага развалу.

Французская кампартыя перажывае сёння не самы лепшы свой час. У 1982 годзе на выбарах перамаглі левыя сілы. Тады кампартыя выступіла ў блоку з сацыялістамі. Была эйфарыя, але затым пайшоў спад. Зараз паміж самімі камуністамі ёсць разыходжанне, і нават на ўзроўні ЦК. Многія камуністы расчароўваюцца, выходзяць з партыі. Канешне ж, і крах КПСС паўплываў на аўтарытэт французскіх камуністаў.

Пытаюся ў Катрын: «А ці ведалі вы, што ў СССР ужо даўно партыйна-дзяржауна-гаспадарча-ваенная наменклатура ўсталявала таталітарны рэжым, што ў КПСС не было ніякай дэмакратыі, што радавыя камуністы сталі проста плацельшчыкамі партузносаў, падымальшчыкамі рук на сходах, і не больш таго?»

Яна сумна ўсміхаецца: «Журналісты павінны ведаць больш, чым звычайны чалавек. Можа, і не зусім поўная, але інфармацыя мелася. Скажу шчыра, мне некалькі разоў прапаноўвалі паехаць у камандзіроўку ў Маскву. Але я адмаўлялася, і думаю, што правільна рабіла. Фальш, паказуха, дагматызм, а яшчэ і афганскія падзеі — непрыемна і нецікава ўсе гэта. А як і чым жыве зараз ваша Рэспубліка Беларусь?»

Мы расказваем Катрын пра тое, як праходзілі выбары ў Вярхоўны Савет — недэмакратычна, пад жорсткім дыктатам з боку партыйных органаў, у атмасферы хлусні і паклёпаў на сумленных кандыдатаў, пра непаваротлівасць, ідэалагічную зашоранасць абранага занаменклатуранага парламента, пра станаўленне новых палітычных партый, пра сённяшні побыт людзей. Гаворым пра выключную працавітасць нашага народа, бо, нават страціўшы пасля чарнобыльскай катастрофы адну трэць сваіх самых прыдатных для гаспадарання земляў, Беларусь пастаўляла 16 працэнтаў мяса і мясапрадуктаў, 22 працэнты малака і малочных прадуктаў, 44 працэнты бульбы, 41 працэнт маргарынавай прадукцыі і г. д. у агульнасаюзны фонд, маючы толькі 10 мільёнаў жыхароў. Не хаваем і таго, што многія людзі страцілі нацыянальную самасвядомасць, не размаўляюць на роднай мове ў выніку татальнай русіфікацыі, якая вялася і да рэвалюцыі, але асабліва ўзмоцнена ў апошні час.

Катрын спачувальна ківае галавою і кажа:

— Добра разумею вас. Нам прасцей. Нацыянальная свядомасць французаў выключная. Яна дапамагла нам падняцца на ногі пасля другой сусветнай вайны. Нацыянальная свядомасць і матэрыяльны дабрабыт грамадства цесна звязаны. А як можна без роднай мовы ствараць сваю культуру? Мне шкада вашых людзей, калі яны не разумеюць гэтага. Мне блізкія і вашы трывогі ў сувязі з гіперінфляцыяй, ростам цэн у дзесяткі разоў, з нястачаю самых неабходных прадуктаў і тавараў. Гэта вялікая бяда для людзей.

Працяг. Пачатак у нумары 30.

Канешне, жыццёвы ўзровень французаў непараўнальна вышэйшы. Але не думайце, што ў нас няма праблем. Капіталізм—гэта грамадства дзвюх хуткасцей. Ёсць людзі, якія могуць дазволіць сабе ўсё, а некаторыя — амаль нічога.

У нас таксама растуць цэны і падаткі, праўда, не такімі скачкамі, як у вас. Людзі сярэдняга ўзросту, якія маюць пастаянную работу, не так востра адчуваюць гэта, а моладзі жыць цяжкавата. Асабліва шмат сродкаў забірае вучоба. Мая пляменніца паступіла нядаўна ў скульптурную школу. Шчасце, што яна адзіная ў сям'і, бо, каб падрыхтавацца да навучальнага года, патрэбна тры-чатыры тысячы франкаў: на інструмент, акуляры, кнігі і г. д.

Або такі прыклад. У школах дзяржава наладзіла бясплатныя абеды. Раней вучні на іх і не глядзелі, а зараз многія карыстаюцца гэтай мажлівасцю. Ёсць у мяне звесткі ад медыкаў, што ў нашых дзіцячых садках нормы заніжаныя, дзецям не хапае каларыйнага харчавання.

Я ведаю, што ў Францыі самая страшная бяда ў лёсе чалавека — гэта страта работы. І не толькі ў матэрыяльным плане — дзяржава ўратуе ад галоднай смерці. Чалавек без работы тут адчувае сябе маральна непаўнацэнным. А беспрацоўе расце, яно дасягнула зараз амаль 10-працэнтнага ўзроўню. Таму і прашу Катрын закрануць гэтую праблему. Яна тлумачыць:

— Кожны наш новы ўрад лічыць сваёю галоўнаю задачаю — барацьбу з беспрацоўем. Але ў Францыі мала хто верыць, што такая надзвычай складаная праблема можа вырашыцца да канца. І таму вельмі важна дамагчыся, каб дзяржава забяспечвала пэўны жыццёвы дабрабыт беспрацоўных.

Гэта робіцца. Напрыклад, калі ты страціў работу па віне прадпрыемства, то атрымліваеш дапамогу на працягу года ў памеры 90 працэнтаў ад сярэдняй зарплаты. А потым яна памяншаецца і даходзіць да 40 працэнтаў. У Францыі жанчыны ідуць на пенсію ва ўзросце 60, а мужчыны — 65 гадоў. Самая крытычная мяжа — 50—55 гадоў. Калі ты згубіў работу ў такім узросце, то цябе чакае бязрадасны пошук яе. Прадпрыемствы, фірмы не хочуць прымаць пажылых людзей.

Катрын падрабязна расказвае пра многія формы сацыяльнай абароны беспрацоўных, пра тое, як удзельнічаюць у гэтай рабоце палітычныя партыі, грамадскія арганізацыі.

Мне, напрыклад, цікава было даведацца, што дапамогу па беспрацоўі атрымліваюць нават выпускнікі школ, якія нідзе ніколі не працавалі і не хочуць уладкоўвацца на работу. Памер яе — 2000 франкаў. Але тут усё залежыць ад спецыяльнай камісіі, якая прымае рашэнне персанальна па кожным чалавеку: каму — даць, а каму — не.

Ёсць шмат маладых людзей, якія не хочуць быць на пастаяннай рабоце, абмяжоўваюцца часовымі заробкамі. За зіму збяруць нейкую суму, а затым улетку сваімі кампаніямі падарожнічаюць па Еўропе, адпачываюць.

У канцы размовы Катрын цікавіцца, дзе б мы хацелі пабыць у Ліёне, з кім сустрэцца, абяцае сваю дапамогу. Я прашу, калі ёсць такая магчымасць, звесці мяне з ліёнскімі літаратарамі, іншымі прадстаўнікамі творчай інтэлігенцыі. Юра кажа, што хацеў бы сустрэцца з мясцовымі тэлежурналістамі. А потым жартуе: «Мы б не адмовіліся з'ездзіць на дзянёк і ў Парыж». Катрын смяецца: «Пазнаю журналісцкую хватку. Ліёна яму мала, падавай Парыж». А пасля ўжо сур'ёзна гаворыць, што з вялікім задавальненнем арганізавала б такую паездку, ды грошай няма. Іхняя рэдакцыя не такая багатая. А білет на звышхуткасны экспрэс «Ліён — Парыж» у два канцы (адлегласць паміж гарадамі — 500 кіламетраў) каштуе тысячу франкаў. «Так што давядзецца вам, хлопчыкі, быць са мною ў Ліёне, а не заглядацца на парыжскіх красунь»,— жартуе яна. І дадае: «А я вам адну сустрэчу магу зараз арганізаваць. Хочаце пабыць на кабельным тэлебачанні ў маёй сяброўкі Даніэль Біакітле? Згода? Тады званю ёй».

Пасля кароткай перамовы па тэлефоне Катрын кажа:

— Завесці вас не змагу. Буду прымаць інфармацыю. Даберацеся самі. Вось адрас. Тут тры прыпынкі на метро. А як скончыце там гаворку — зноў да мяне. Хачу пачаставаць вас вячэраю.

Мы задаволены такой прапановаю, але стаім, пераступаючы з нагі на нагу, бо, як ні сорамна нам прызнавацца, у кішэнях няма ніводнага франка. Як жа купіць білеты на метро? Давялося тлумачыць, што прыехалі па безвалютным абмене, а дома, як ні прасілі, грошы нам не абмянялі. Катрын ускліквае: «О, Божа! Я ж забылася, адкуль вы прыехалі. Прабачце, даражэнькія! Вось вам білеты». Яна вымае з сумачкі жменю білетаў і падае Ігару: «Думаю, што на сёння хопіць. Глядзіце ж — не зблудзіце, вяртайцеся хутчэй».

А мы і сапраўды доўга не маглі адшукаць вулачку, на якой размешчана кабельнае тэлебачанне. Выйшлі з метро, а куды ісці далей — не ведаем. Цікава было назіраць за рэакцыяй прахожых, да якіх мы звярталіся. Пажылыя глядзелі насцярожана, адказвалі: «Не ведаем» альбо, наогул, моўчкі прыспешвалі крок. Маладзейшыя былі больш камунікабельныя, але і яны не дапамаглі.

Французы, я ў гэтым пераканаўся за дзве свае паездкі, не любяць ніякіх лішніх клопатаў, пазбягаюць любога, самага бяскрыўднага замаху на свой спакой. Яны выключна абыякавыя да ўсяго, што не тычыцца сям'і, іх асабіста. Ім, напрыклад, нецікава, што робіцца на суседняй вуліцы.

А дапамагла нам работніца пошты, якая на машыне развозіла газеты. Яна выслухала нас, дастала з сумкі карту Ліёна, расклала яе на капоце. Аказалася, што гэтая вулачка побач — трэба прайсці метраў трыста.

Кабельнае тэлебачанне размешчана на першым паверсе вялікага дома. Займае некалькі пакойчыкаў. Тут цеснавата. Кабінет дырэктара застаўлены шафамі з касетамі, апаратураю. Даніэль расказвае, што іхні калектыў невялікі — пастаянна занята 20—25 чалавек. Толькі на працягу адной гадзіны ў дзень вяшчаюць свае перадачы, а астатняе — пакупное. Сярод сваіх перадач асноўнае — навіны, на якія працуюць чатыры журналісты і два аператары. А на культуру, спорт прыпадае толькі па 20—25 хвілін у тыдзень. Перадачы, прысвечаныя турызму, адпачынку, укладваюцца ў адну гадзіну ў месяц. «Мы яшчэ толькі становімся на ногі,— гаворыць яна.— Далей аб'ём сваіх перадач будзе павялічвацца. Калектыў малады, энергічны, працаваць умее, тэхніку набылі якасную — ёсць усе магчымасці для добрай работы».

Юра прапануе Даніэль паглядзець відэакасету з ягоным фільмам па гісторыі і архітэктуры Беларусі. Пасля прагляду яна ўпэўнена кажа: «Такую прадукцыю можам пускаць на нашым экране. Нам гэта цікава». Юра дамаўляецца аб супрацоўніцтве, пытае, што яшчэ зацікавіла б ліёнскіх гледачоў. «Найлепш успрымаюцца перадачы невялікага аб'ёму, звязаныя з прыродай, гісторыяй, архітэктурай, этнаграфіяй,— гаворыць Даніэль.— Можам абменьвацца такімі відэасюжэтамі з вашым тэлебачаннем».

Вярнуліся мы ў офіс «Юманітэ» гадзіны праз дзве. Катрын адразу павяла да стала. Аказалася, што гэты панядзелак — дзень святой Катрын, што яго святкуюць усе незамужнія дзяўчаты, якія дасягнулі 25 гадоў. Падымаем чаркі за здароўе нашай слаўнай апякункі.

А пасля трапляем яшчэ на адно застолле. Мая гаспадыня Арлет, акрамя нас, запрасіла на вячэру Пятра Андрэевіча Валковіча, Тэрэзу і Эдуарда Хаонд. У цэнтры ўвагі на працягу ўсяго вечара быле яе дачка Арыэль, якая таксама падпадала пад дзень святой Катрын.

Запомнілася адна экзатычная страва, традыцыйная ў французскіх пастухоў. У электрапеч, якая стаяла пасярэдзіне стала, мы дружнай грамадою з усіх бакоў ставілі невялікія патэльні з нацёртым на тарку сырам, а потым мачалі ў расплаўленую масу бульбу ў мундзірах, кавалачкі шынкі, вяндліны. Смаката!

Дзве гадзіны з Полем Гравіёнам

Заўсёды, калі трапляю ў замежную краіну, хоць і маю канкрэтную задачу, не звязаную з культураю, я стараюся любымі спосабамі выйсці на прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі, каб сустрэцца, пагаварыць, атрымаць інфармацыю пра духоўнае жыццё, як кажуць, з першых вуснаў. Зрабіць гэта часта бывае няпроста па розных прычынах. Але ў Ліёне мне пашанцавала.

Уважлівая, змабілізаваная на дапамогу Катрын, якая, як я пераканаўся, ніколі нічога не забывае, раніцою сказала: «Твая просьба, Серж, выканана. Сёння ўвечары ў нашым офісе ты сустрэнешся з паэтам Лолем Гравіёнам. Гэта надзвычай цікавы творца і шчыры, сардэчны і сціплы чалавек. Ну як, ты задаволены?»

Яшчэ б не быць задаволеным! Толькі ўчора я, не спадзеючыся на ўдачу, папрасіў яе звесці мяне з мясцовымі літаратарамі, а ўжо сёння ёсць вынік.

Характарыстыка Катрын была дакладная. Сапраўды, гэты хударлявы, з тонкімі рысамі твару, з цёмнымі ўважлівымі вачыма чалавек спадабаўся мне адразу той глыбіннай інтэлігентнасцю, той далікатнасцю, якія не так часта сустракаюцца ў нашыя дні.

Гаспадыня зрабіла ўсё, каб размова была неафіцыйная, даверлівая і шчырая. І вось мы сядзім ва ўтульных крэслах за невялікім столікам. Ліецца мяккае святло. Ніхто і нішто не перашкаджае нам. Адно толькі зрэдчас завурчыць Фукер — цёмна-шэрая аўчарка, якая ляжыць побач. Яна паклала сваю вялікую прыгожую галаву на дужыя тоўстыя лапы і то дрэмле, то, абачнуўшыся, нязлосна падае голас.

Спачатку кожны ўспамінае сваіх любімых пісьменнікаў: ён — рускіх, бо беларускіх яму не даводзілася чытаць, ды і, наогул, пра нашу рэспубліку Поль мае даволі цьмянае ўяўленне, я — французскіх. Шкадую, што няма кантактаў паміж літаратарамі Францыі і Беларусі, што мы слаба ведаем сучасны стан іхняй літаратуры. Поль слухае, потым кажа:

— Так, я згодзен з тым, што і ў вас, і ў нас звычайна чытаюць класіку. Яна пакрыху перакладаецца, выдаецца. Да сучаснай літаратуры доступ абмежаваны. Тым не менш мне здаецца, што мастацкі, эстэтычны і інтэлектуальны ўзровень і сённяшняй французскай літаратуры даволі высокі. Але, як вы заўважылі, і тое праўда, што, маючы такія выдатныя традыцыі і вялікую папулярнасць у свеце, зараз яна болей закрытая для іншаземцаў, варыцца ва ўласным соку. Таму, на маю думку, далейшае развіццё нашай літаратуры павінна грунтавацца на трох крытэрыях: адкрытасць да іншых літаратур і культур, стварэнне новых перспектыўных творчых накірункаў, абарона і падтрымка таго, чым займаецца кожны здольны пісьменнік.

Французы яшчэ толькі пачынаюць адкрываць Рэспубліку Беларусь, якая стала на шлях незалежнасці, новага развіцця. Мы хочам ведаць і вашу культуру, літаратуру. Відаць, першае, што трэба зрабіць,—гэта скарыстаць тое, што Ліён і Мінск — пародненыя гарады. У кожную дэлегацыю, якімі абменьваюцца бакі, неабходна ўключаць прадстаўнікоў мастацкай інтэлігенцыі, што паспрыяе наладжванню індывідуальных творчых кантактаў.

Мяне цікавіць многае: у якой атмасферы даводзіцца працаваць французскім літаратарам, як дапамагае ім дзяржава, якія выдавецкія магчымасці, ці шырокае кола чытачоў? Перачакаўшы лавіну пытанняў, што абрынулася на яго, Поль засяроджваецца, а пасля гаворыць:

— Не ведаю, як у вас, а ў Францыі пісьменнікам працуецца і жывецца цяжкавата. І асабліва на перыферыі. Усе буйныя выдавецтвы, рэдакцыі прэстыжных літаратурна-мастацкіх часопісаў, газет знаходзяцца ў Парыжы. Там віруе інтэнсіўнае творчае жыццё. І калі пісьменнік адчувае ў сабе сілы, спадзяецца дасягнуць значных поспехаў на літаратурнай ніве, то ён вымушаны, урэшце, ехаць у Парыж. Тут, на месцы, спраўдзіць свае мары амаль немагчыма.

Раскажу, напрыклад, пра лёс Патрыка Драле. Да апошняга часу ён жыў у Ліёне, працаваў выкладчыкам, спрабаваў сябе ў паэзіі, гістарычнай прозе. Аднойчы рызыкнуў паслаць твор пад назвай «Гарымар» у Парыж. Гэта была ягоная першая аб'ёмная літаратурная праца, і ён сам дагэтуль не можа зразумець, чаму яе надрукавалі. Але пачын адбыўся, Патрыка заўважылі. У выдавецтвах прынялі яшчэ некалькі рукапісаў. І ён пераехаў у Парыж: чытае там зноў лекцыі, бо з аднае літаратуры не пражывеш, але ўсё ж атрымаў пэўную магчымасць творча расці. Адразу хачу сказаць, што такое ў нас — не правіла, а выключэнне.

Надзвычай цяжка прабіцца ў вялікую літаратуру. Рукапіс маладога аўтара ацэньваюць члены выдавецкага савета. Звычайна тры-чатыры чалавекі. І неабходна, каб усе яны выказаліся станоўча. А ў кожнага члена савета свой густ, свой погляд на літаратуру. Шанцуе нямногім аўтарам. Але такія шчаслівчыкі ёсць, і іх прыклад надае смеласці новым маладым літаратарам.

Гаворку перапыняе Катрын, якая прынесла каву. Поль дзякуе гаспадыні, бярэ кубак, смакуе, а затым працягвае:

(Працяг на стар. 10—11).

На прыёме ў Ліёнскай мэрыі

ДРУК

«МАСТАЦТВА», №7

Чалавек у супярэчлівым свеце, прагрэс і духоўнасць — гэтыя і іншыя праблемы закранаюцца ў матэрыяле Г. Адамовіч «Ядзерная зброя першабытнага свету, або Чаму ў нас акамянеласці духоўнай страваю завуць?». Развагі Я. Росцікава «Робім гісторыю...» —пра так званыя гістарычныя дакументальныя стужкі; штрыхі да партрэта кінарэжысёра А. Карпава «Доўгія вёрсты кіно» напісаны Я. Крупенем; знаёмства з эратычным відэа ў сшытку «Экран».

«Музыка» — гэта роздум Т. Мушынскай пра оперу Я. Глебава «Майстар і Маргарыта» («З Булгакавым і без яго, або Спроба рэцэнзіі ў выглядзе Аптыміста і Песіміста»), працяг запісаў В. Ліцвінкі «Шырма расказвае пра сябе...», артыкул В. Брылон «Наталля Гайда застаецца і перамагае», нататка Н. Бунцэвіч «Гісторыя стварэння» яшчэ не завершана» — чарговая пастаноўка «Джуліі» У. Кандрусевіча ў тэатры музкамедыі.

Гутарка А. Ганчарова з В. Маслюком «Уцёкі да сябе самога» і малавядомыя старонкі з гісторыі БДТ-2 («Пераможцаў не было...») У. Мальцава прадстаўляюць «Тэатр».

У раздзеле «Гісторыя мастацтва» — артыкул Ю. Якімовіча «Нерэальная рэальнасць».

Змястоўны сшытак «Выяўленчае мастацтва» —новыя штрыхі да жыцця і творчасці малавядомага мастака А. Герасімовіча («На роднай зямельцы ўсе мы не госці...»), развагі Г. Фатыхавай пра творчасць Г. Бржазоўскага «Рэалізм і шчырасць», думкі Н. Шаранговіч пасля знаёмства з адной з выставак («Пасляслоўе, або Пахвала класічнай дасканаласці»), рэпартаж А. Чарняўскай «Гаворым без пасрэднікаў» з Дзён беларускай культуры ў Вільні.

Сярод матэрыялаў нумара— пачатак артыкула М. Санбюэ «Сучасная дацкая фатаграфія: спроба ідэнтыфікацыі» (пераклад з англійскай У. Парфянка), артыкул І. Ганецкай і Л. Калядзінскага «Маёліка Фаэнцы з берагоў Эрыдана» («Гісторыя мастацтва»).

НАБАЛЕЛАЕ

Будзем памяркоўнымі і цывілізаванымі

З дамовы, заключанай дырэкцыяй Беларускай дзяржаўнай філармоніі ды Вішнеўскай рыма-каталіцкай рэлігійнай абшчынай 11.04.91 г.: «БДФ прадастаўляе Камерную залу філармоніі (касцёл св. Роха) часова на тэрмін да 1 ліпеня 1991 г. (да часу рэгістрацыі Мінскай абшчыны каталікоў-беларусаў) для правядзення штодзённых набажэнстваў з 8.30 да 10.00 раніцы; могуць адбывацца набажэнствы і ў іншы час па дамоўленасці абодвух бакоў. Усе набажэнствы праводзяцца выключна на беларускай мове. За правядзенне набажэнстваў Вішнеўская рыма-каталіцкая рэлігійная абшчына аплачвае па дамоўленасці 25 руб. за кожны раз праведзенага набажэнства. Кошт прыбірання памяшкання Камернай залы бярэ на сябе рыма-каталіцкая рэлігійная абшчына па дамоўленасці. БДФ прадастаўляе памяшканне для захавання і выкарыстання неабходных у набажэнстве рытуальных рэчаў. Пры выкарыстанні аргана філармоніі беларуская рыма-каталіцкая абшчына заключае дадатковае пагадненне з філармоніяй...»

Пазнаёміўшы карэспандэнта «ЛіМа» з працытаваным дакументам, дырэктар БДФ У. Ратабыльскі выказаў трывогу за далейшы лёс Камернай залы ў касцёле св. Роха і падзяліўся сваімі меркаваннямі наконт вырашэння праблемы. Вось што сказаў Уладзімір РАТАБЫЛЬСКІ:

— Заручыўшыся падтрымкай аўтарытэтных дзеячаў нацыянальнай культуры, беларускія католікі дамагаюцца зараз перадачы цалкам у іхнюю ўласнасць будынка, у якім працуе зала камернай музыкі, — адрэстаўраванага дзяржавай касцёла св. Роха. Я звяртаюся да цвярозага розуму сваіх землякоў — інтэлігентаў, палітыкаў, вернікаў: давайце памяркоўна разгледзім гэтую сітуацыю, не будзем спяшацца, паспрыяем захаванню «статус-кво», сёння, каб заўтра не расплачвацца шматкроць за страчанае.

Не буду гаварыць доўга пра тое, што культура, тым больш культура музычная, і рэлігія не могуць быць антаганістамі. У іх агульная духоўная прырода. І тое, што адно з адным гарманічна суіснуе, я неаднойчы назіраў, калі бываў у краінах Еўропы ці ў Канадзе. Там няма палацаў культуры, і канцэрты ладзяцца ў храмах: да лавак (якія ёсць, вядома, і ў нашых касцёлах) дастаўляюцца крэслы, з дапамогай подыумаў хутка робіцца сцэнічная пляцоўка, падводзіцца спецыяльнае асвятленне — і можна выступаць. Прычым гучыць у храмах не толькі чыста рэлігійная музыка і граюць не толькі акадэмічныя выканаўцы. Яркі прыклад — гастролі нашага ансамбля «Свята» ў Канадзе. Адзін з каталіцкіх храмаў жыў увогуле дзіўным, паводле нашых уяўленняў, жыццём: пры вялікай сучаснай, накшталт канферэнц-залы, аўдыторыі, дзе ішло набажэнства пад японскі сінтэзатар, дзейнічала сталоўка й нават кухня; для дзяцей, якія пакуль не звярнуліся да Бога, была адчынена зала, накшталт нашых школьных спартыўных, з мноствам атракцыёнаў і гульняў. А тут яшчэ пасля набажэнства ўрэзаў гармонік «Свята»!

Канечне, «там» дзяржава храмы не зачыняла і не руйнавала. У нас сітуацыя зусім іншая — што й казаць. І храмаў амаль не засталося, і на канцэртныя залы не разжыліся. Але калі ўжо вярнулі да жыцця занядбаны касцёл, каб даць прытулак музыцы, трэба з гэтым на нейкі час і пагадзіцца: бо не выкідаць жа беспрытульнае мастацтва «ў нікуды»— Бог не заклікаў выганяць беспрытульных, якія прыбіліся да храма.

Далёкія ад мастацтва людзі могуць мне запярэчыць: маўляў, філармонія ўжо мае вялікую канцэртную залу, навошта яшчэ і камерная? А чалавек дасведчаны ніколі не задасць такое недарэчнае пытанне, бо разумее, што вялікая зала не толькі не спрыяе развіццю вельмі далікатнай культуры камернага музіцыравання, але і губіць існаванне камерных жанраў. Камерная музыка вымагае даверальнай атмасферы, збірае не «масавую аўдыторыю», а цеснае кола аматараў ды спецыялістаў. Тыя канцэрты, што цяпер у Камернай зале праходзяць з аншлагам, на вялікай сцэне рабілі ўражанне грання перад напаўпустым партэрам, і ад іх правядзення мы ў рэшце рэшт адмаўляліся. Камерная зала — гэта і ўдзячная пляцоўка для маладых выканаўцаў і кампазітараў, чые імёны толькі-толькі з'яўляюцца на афішах. А фестывалі? Успомніце «Адраджэнне беларускай капэлы», як людна, як святочна было ў тыя дні на Залатой Горцы! І хай прабачаць мне вернікі такое параўнанне, але на сённяшні дзень «прыход» Камернай залы значна перавышае колькасць тых, хто рэгулярна наведваецца на рэлігійную службу.

Я шчыра зычу, каб абшчына беларускіх католікаў мацавалася, расла колькасна, папаўнялася моладдзю. І яшчэ я перакананы ў тым, што дзяржава павінна аднавіць гістарычную справядлівасць і з часам вярнуць храмы тым, на чые сродкі яны будаваліся. Вядома, у нашым выпадку можна спрачацца, бо касцёл святога Роха будаваўся не на сродкі беларускіх католікаў Мінска — гэтая абшчына зусім маладая. І рэстаўрацыя вялася не за кошт царквы і нават не па яе ініцыятыве. Гэта ж і маладыя яшчэ людзі памятаюць, які меў выгляд занядбаны касцёл: купалоў даўно не было, сцены разбураліся, параслі кустоўем, пруткамі бярозак, фаліянты з «ленінкі», што захоўваліся тут, раскрадалі й прадавалі бібліяфілам хлапчукі... Хто ведае, можа, ужо і спарахнеў бы старадаўні будынак, калі б не ідэя залы камернай музыкі.

Але калі звярнуліся да нас беларускія католікі, мы пайшлі ім насустрач, адчынілі дзверы храма, бо і самі за тое, каб адраджалася вера, каб мова наша гучала ў святынях, каб квітнела духоўнасць у самым шырокім сэнсе. Таму і дамову падпісалі і нават не спаганялі са сваіх партнёраў за тое, што рэлігійная абшчына не выконвала пагадненне ў частцы аплаты, бо, відавочна, у пакуль яшчэ кволай супольнасці беларускіх католікаў цяжкасці з фінансамі. Дык ці не больш разумным будзе пакінуць усё, як склалася, да лепшых часоў? Бо калі дапусціць, што вернікі стануць гаспадарамі касцёла, трэба звыкнуцца з думкай, што ён вельмі хутка прыйдзе ў заняпад: утрыманне будынка сёння вельмі дорага каштуе, а дзяржава ў асобе філармоніі займацца гэтым тады ўжо не будзе.

Але што станецца з культурай, з традыцыямі Камернай залы? Як ні дзіўна, дазнаўшыся пра ўскладненне сітуацыі вакол касцёла св. Роха, настаяцель Мінскага Чырвонага касцёла а. Уладзіслаў звярнуўся да нас з прапановай выкарыстоўваць гэты храм як канцэртную залу, і як мага актыўней, асабліва калі тут будзе ўстаноўлены арган. Прапанову мы з удзячнасцю прымаем. Але ж гэта не выйсце, бо нам трэба паклапаціцца і пра свой арган. Гэты інструмент — дзяржаўная каштоўнасць, акустычна ён прывязаны менавіта да той кропкі, на якой устаноўлены, перацягнуць арган на хоры, як патрабуюць вернікі, — гэта значыць забіць ягоны «голас». А перавезці ў абы-якое памяшканне— значыць проста згубіць. Для залы камернай музыкі патрэбна

ЛІЁНСКІ ТЫДЗЕНЬ

(Пачатак на стар. 8—9).

— У Ліёне няшмат літаратараў. Ды і, у асноўным, усе мы — творцы, як той казаў, сярэдняй рукі. Буйных літаратурных талентаў няма. Відаць, гэта вынік той жа цэнтраімклівасці, адсутнасці спрыяльных умоў. І ўсё ж пэўную творчую атмасферу агульнымі намаганнямі падтрымліваем і мы. У 1968 годзе ў Ліёне была створана літаратурная асацыяцыя. Ёсць чатыры выдавецтвы, адно з якіх працуе пры універсітэце, ды яны абслугоўваюць не толькі пісьменнікаў. Тут друкуюцца кнігі па гісторыі, навуцы, культуры. Што тычыцца чыстай мастацкай літаратуры, то вельмі няпроста выдаць аб'ёмны твор: раман, аповесць, паэму. Нейкія раздзелы, фрагменты можна надрукаваць у часопісах, але цалкам — практычна немагчыма. Даводзіцца шукаць саматужна іншае выйсце.

Адна з самых цікавейшых і актыўнейшых пісьменніцкіх груп Ліёнскага рэгіёна працуе ў горадзе Венісьё. Душа яе — Цьеры Рэнард, якому няма яшчэ трыццаці гадоў. Мясцовы муніцыпалітэт падтрымаў маладых літаратараў, выдзеліў ім памяшканне. Тут сустракаюцца прадстаўнікі ўсіх відаў мастацтва, адбываюцца дыскусіі, абмеркаванні новых твораў. Цьеры стварыў часопіс «Зара», а пры ім — невялікае выдавецтва. (Дарэчы, я змог потым сустрэцца з дырэктарам публікацый часопіса «Зара» Сільвіян Круэзт. Яна расказала пра калектыў рэдакцыі, яго планы, падарыла апошні нумар часопіса і два новыя зборнікі паэзіі, якія выпусціла іхняе выдавецтва. Хачу сказаць, што гэтую друкаваную прадукцыю прыемна ўзяць у рукі. Папера, мастацкае афармленне, узровень паліграфіі такія, што можа пазайздросціць любое выдавецтва нашай рэспублікі. Мы дамовіліся з Сільвіян аб творчым супрацоўніцтве «Полымя» і «Зары», аб абмене публікацыямі на безвалютнай аснове).

Друкуюцца ў выдавецтве Цьеры Рэнарда не толькі французскія літаратары, але і нашы суседзі. Нядаўна выпусцілі кнігі двух нямецкіх пісьменнікаў, прычым на французскай і нямецкай мовах. Наогул, з літаратарамі Германіі маецца трывалая дынамічная сувязь. Асабліва з горадам Штутгартам, дзе працуе Дом пісьменнікаў. Наладжваюцца кантакты і з Барселонай, ды пакуль няма сродкаў, каб выпускаць кнігі іспанскіх калегаў.

Канешне ж, усё залежыць ад канкрэтных людзей, ад іх прадпрымальнасці, жадання нешта зрабіць карыснае для культуры, літаратуры. Калі ж ініцыятыва гэтых энтузіястаў не знаходзіць водгуку, падтрымкі, то і ў іх апускаюцца рукі.

Прадстаўнікі органаў улады, палітыкі маглі б падтрымаць нас. На развіццё культуры дзяржава выдзяляе значныя сродкі. (Напрыклад, сёлета міністр культуры Ж. Ланг ганарыцца тым, што «выбіў» самы вялікі бюджэт за ўсю «гісторыю культуры». — С. З.). Але многія дзяржаўныя дзеячы самі не чытаюць кнігі, абмяжоўваюцца перыёдыкай. Якая ж можа быць гаворка пра іхнюю дапамогу ў развіцці мастацкай літаратуры!

Слухаў я Поля і думаў, як гэта ўсё падобна на нашу сітуацыю. З якімі цяжкасцямі даводзіцца сёння нам ратаваць беларускую мастацкую кнігу, літаратурна-мастацкія часопісы, штотыднёвік «Літаратура і мастацтва», якія на працягу пяцідзесяці, шасцідзесяці, а то і сямідзесяці гадоў былі самымі важнымі і дзейснымі асяродкамі духоўнага жыцця на Беларусі, абаранялі і развівалі родную мову, літаратуру і культуру, стрымлівалі татальны націск русіфікацыі, рухалі наперад, хай сабе і з пераменным поспехам, справу нацыянальнага адраджэння! Заслугі літаратурных выданняў, пісьменнікаў у адстойванні нацыянальнай годнасці беларусаў, права «людзьмі звацца» забыты менавіта ў гэтыя, хоць і радасныя, але надзвычай складаныя дні станаўлення дзяржаўнасці Рэспублікі Беларусь, якія яны з такімі пакутамі і высілкамі набліжалі, за якія настойліва змагаліся. Ім даводзіцца сёння працаваць у больш цяжкіх умовах, чымся пры сталінскім і брэжнеўскім рэжымах. Тады душыла ідэалагічная цэнзура, наглядчыкі без пагонаў і ў пагонах, а зараз зацягваецца эканамічная пецелька.

Затое зноў на кані тыя, хто з'еў зубы на знішчэнні ўсяго беларускага, а таксама ўзгадаваныя імі маладыя, з не менш учэпістаю хваткаю ваўкарэзы-сталіністы, самыя розныя русіфікатары ў нібыта дэмакратычнай апратцы. Каб зразумець гэта, не трэба нейкага грунтоўнага аналізу, варта паглядзець толькі, чым запоўнена інфармацыйная прастора Беларусі. Дзе, у якой яшчэ краіне можа быць такое, каб тэлебачанне, газеты, якія знаходзяцца на ўтрыманні дзяржавы, вялі вайну супраць яе незалежнасці, суверэнітэту, супраць дзяржаўнай мовы, нацыянальнай культуры!? Ва ўсякім выпадку ў Францыі, у іншых

Арлет КАВІЕН.

прыстойнае памяшканне, прыдатнае для таго, каб, улічыўшы параметры аргана, без аніякіх акустычных ды эстэтычных страт устанавіць яго там. І каб памяшканне гэтае было не ў Серабранцы ці за Усходнімі могілкамі, куды ніхто не паедзе, а ў цэнтры сталіцы. Ёсць варыянты? Здаецца, пакуль адзін: пакінуць усё, як склалася, пакуль сам час не падкажа альтэрнатыву.

Філармонія гатова зноў сесці за стол перамоваў і ўлічыць у сваіх планах пажаданні партнёраў наконт вячэрніх набажэнстваў у памяць беларускіх святых. Толькі ўзгадняць свае планы трэба не за тры дні, нават не за тыдзень да падзеі, калі ўжо абвешчаны канцэрт і прададзены білеты. Ужо сёння мы вярстаем афішу на 94-ы год: ва ўмовах, калі лепшыя музыканты працуюць па кантрактах, забяспечваць гораду цікавае канцэртнае жыццё вельмі складана, пра адмену ж доўгачаканага канцэрта не трэба й думаць. Царкоўны каляндар вызначаецца шматвяковай стабільнасцю, важныя рэлігійныя даты мы можам ведаць загадзя, а тады ўжо вярстаць свой план. Але ж не наадварот! Давайце дамаўляцца грунтоўна.

Спадзяюся, што высокае кіраўніцтва, якое будзе вырашаць лёс касцёла св. Роха і нашай Камернай залы адначасова, знойдзе да гэтай задачы еўрапейскі падыход — памяркоўны, цывілізаваны. «Там» добра засвоілі два арыфметычныя дзеянні: складанне ды множанне. У нас дасюль ведалі таксама два: адыманне ды дзяленне. Не трэба паўтараць гэтую ўбогую арыфметыку. Лепш давайце прааналізуем: ці многа набудзе наша суверэнная дзяржава ад таго, што спыніцца вячэрняе канцэртнае жыццё ў любімым гараджанамі музычным асяродку? Ці не больш страцяць двухмільённы Мінск і ягоныя госці, апынуўшыся на ўзроўні самай гарапашнай заходнееўрапейскай вёскі, бо ў кожнай прыстойнай вёсцы Еўропы любяць, ладзяць, развіваюць камернае музіцыраванне. Давайце вучыцца складаць і прымнажаць наша духоўнае жыццё.

Запісала С. Б.

ФІЛАСОФСКАЯ ПРЫПАВЕСЦЬ З СЯЛЯНСКАЙ ХАТЫ

Дываны-маляванкі... У гісторыі беларускага мастацтва гэтую з'яву разглядаюць як мост паміж народнай традыцыяй, апірышчам якой спрадвеку была вёска, і прафесійнай творчасцю, што ўзгадавана на урбанізаваным асяроддзі. Народнае мастацтва, можа, таму і народнае, што ананімнае. Народны майстар найперш захавальнік традыцыі, носьбіт гістарычнай памяці, між тым як прафесійны мастак жыве за кошт свайго суб'ектывізму, уласнай адметнасці.

Аўтарства ў сучасным разуменні народнаму мастацтву неўласціва. Як і подпіс на маляванцы, а тым больш існаванне «школы» — следаванне стылю канкрэтнага майстра (на выставе ёсць маляванкі Ф. Сухавілава — вучня Я. Драздовіча).

Экспазіцыя выставы маляванак у Палацы мастацтваў складаецца з твораў дзяржаўных збораў і прыватных калекцый. Мабыць, найбольшую цікаўнасць маюць маляванкі двух аўтараў, якіх без перабольшання можна лічыць класікамі, Язэп Драздовіч і Алена Кіш. Толькі заганная беларуская «сціпласць» не дазваляе нам (думаю, пакуль што...) ставіць іх у адзін шэраг з такімі карыфеямі «наіўнага» мастацтва, як Анры Русо, Ніко Пірасмані, Іван Генераліч, ды, зрэшты, і Марк Шагал. Маляванкі Я. Драздовіча і Алены Кіш — гэта нешта большае, чым элемент аздобы сялянскай хаты. У іх творчасці адлюстравана, можа, крыху наіўная, але мудрая і надзіва жыццядольная мара-туга аб сусветнай гармоніі ў спалучэнні з трагічным усведамленнем немагчымасці гармоніі ў гэтым жыцці, на гэтай Зямлі. Ці не ад таго малявала Алена Кіш беларускія краявіды з бярозамі, рачулкай, хаткай на беразе і яшчэ з фантастычнымі львамі і райскімі птушкамі. Такім бачыўся ёй створаны Богам для чалавека і назаўсёды страчаны чалавекам рай. Ці не тая ж туга адлюстравалася ў марсіянскіх краявідах Язэпа Драздовіча...

Ёсць на выставе маляванкі традыцыйных сюжэтаў — кветкі, птушкі. Ёсць і такія, што толькі ўмоўна можна аднесці да народнай традыцыі. Спробу даць мастацтву маляванкі новы імпульс да жыцця ва ўмовах панавання так званай маскультуры, робіць мастак-жывапісец Алесь Марачкін. Дарэчы, добры знаўца творчасці Драздовіча і народнай культуры ўвогуле.

Выстава маляванкі, на думку арганізатараў, павінна звярнуць увагу грамадства на сённяшні стан нашай традыцыйнай культуры, нагадаць пра спадчыну, амаль забытую, задумацца аб будучым.

П. ВАСІЛЕЎСКІ.

А. КІШ. 1930 - 1940 гг.

Я. ДРАЗДОВІЧ. 1937 г.

А. МАРАЧКІН. «Страцім-лебедзь». 1981 г.

А. БАГАТКЕВІЧ. 1950 г.

еўрапейскіх краінах сродкі масавай інфармацыі могуць крытыкаваць прэзідэнта, прэм'ер-міністра, чыноўнікаў любога рангу, але замахнуцца на самае святое — асновы дзяржаўнасці — у іх ніколі не падымецца рука, бо гэта супярэчыць элементарнаму здароваму сэнсу.

Поль, з якім я падзяліўся гэтым горкім роздумам, спачатку сядзеў, як аглушаны, а потым усклікнуў: «Не магу паверыць. Няўжо гэта сапраўды так? Тады нашы беды не самыя страшныя!»

Я расказваю Полю, што і французскі друк унёс сваю лепту ў барацьбу супраць незалежнасці Беларусі. У жніўні газеты «Le Figaro» і «Le Monde» апублікавалі артыкулы, дзе сцвярджалася, што «Беларусь — выдумка савецкай улады», што «беларуская нацыя не мае сваёй гісторыі». Поль здзіўлены: «Я не чытаў гэтых артыкулаў. Але скажыце — адкуль гэта ідзе?» Выказваю сваё меркаванне: «Раней заходнія палітыкі падтрымлівалі нацыянальныя рухі ў савецкай імперыі, а цяпер, калі СССР распаўся, яны пачынаюць карэкцыю сваіх дзеянняў у новых умовах, робячы стаўку на «адзіную і непадзельную Расію». У нежаданні бачыць нацыянальныя асаблівасці беларусаў адчуваецца спроба падштурхнуць больш магутных суседзяў на падзел нашай зямлі, на новае прыгнечанне беларускага народа. Тут не выключаны і ўплыў расійскіх шавіністычных эмігранцкіх колаў».

Поль абдумвае гэтыя словы і кажа: «Нашы людзі павінны атрымаць такую інфармацыю».

Ведаючы, што Поль працуе ў буйнейшай ліёнскай газеце «Le Progres», я прашу яго прачытаць і дапамагчы надрукаваць мой артыкул «Невядомая вам Беларусь», які напісаны ў адказ на фальсіфікацыю, падтасоўку фактаў у публікацыях французскіх палітолагаў. Тут расказваецца пра гісторыю Беларусі ад Полацкага княства і да нашых дзён, геаграфічнае становішча, прыродныя рэсурсы, сённяшні ўзровень развіцця эканомікі, навукі, культуры, пра экалагічныя праблемы і асабліва тыя, якія звязаны з чарнобыльскай катастрофай, пра характар беларускага народа, яго вялікія патэнцыяльныя магчымасці. Артыкул перакладзены на французскую мову яшчэ ў Мінску, засталося толькі прайсціся строгім рэдактарскім вокам.

Поль уважліва чытае некалькі старонак і гаворыць: «Бяру. Пастараюся ўладкаваць. Але не ўсё ад мяне залежыць. Ёсць яшчэ галоўны рэдактар. Магчыма, давядзецца крышку падкараціць. Пяць старонак многавата. У нас аптымальны аб'ём — тры-чатыры старонкі». Я згаджаюся, але прашу зрабіць гэта не за кошт самага важнага, каб галоўныя ідэі дайшлі да чытачоў.

Задаволеныя тым, што хутка знайшлі паразуменне, мы зноў пераключаемся на літаратуру. Поль расказвае, што ў Ліёне і яго ваколіцах жыве некалькі замежных пісьменнікаў. Ён ведае паэтку з Балгарыі, паэтаў з Італіі, Румыніі і нават з Грузіі. «Усе яны застаюцца ў адзіноце, — кажа Поль, — і думаць пра гэта вельмі сумна».

На маё пытанне: «А што ж робіцца ў самой паэзіі?» ён адказвае зацікаўлена, падрабязна:

— У нашай паэзіі назіраюцца дзве тэндэнцыі: першая — гэта рэстаўрацыя даўняй версіфікацыі, правільных рытмаў, пэўны неакласіцызм, а другая — цяга да празаізму і нават да адмаўлення паэтычнасці, што суадносіцца з эксперыментамі ў амерыканскай паэзіі. Але, мне здаецца, няважна, як пішуць паэты, галоўнае, каб яны стваралі выдатныя вершы і паэмы, адкрывалі сэнс жыцця. Наватарства формы, манеры пісьма ніколі не прыкрые ўбоства думак, шэрасць душы, фальшывыя пачуцці.

Гэтыя словы нагадалі некаторых нашых маладых літаратараў. Яны перакрэсліваюць набыткі старэйшых пакаленняў, звязваючы гэта не толькі з ідэалагічнымі ўмовамі таго часу, але і з прыхільнасцю папярэднікаў да традыцыйных формаў. Маючы ў творчым багажы адзін-два дзесяткі больш-менш прыстойных вершаў (перапевы даўніх узораў французскай, польскай, амерыканскай паэзіі) або некалькі неблагіх крытычных артыкулаў, яны ўпэўнена сцвярджаюць, што ўзялі бога з бараду, што ствараюць нейкую зусім новую беларускую літаратуру. Але крык — гэта яшчэ не літаратура.

Поль усміхаецца: «Знаёмая з'ява. Ёсць і ў нас такое». А затым працягвае распавядаць пра сённяшнія праблемы французскіх паэтаў. Іх шмат — буйныя выдавецтвы неахвотна друкуюць вершы і паэмы сучасных аўтараў, часта зборнікі выходзяць мізэрным накладам, паэзія, як і ў нас, рэдкая госця на старонках газет, на тэлебачанні, хоць яно мае ажно сем каналаў і з'яўляецца галоўным сродкам масавай інфармацыі.

Я добра разумею французскага калегу, бо клопаты паэтаў усюды адны і тыя ж. Паэзія даступная не кожнаму. Каб чытаць і разумець яе, трэба вырасці душою. Так было, так і будзе заўсёды.

Але неабходна сказаць і пра тое, што для французскай паэзіі наша стагоддзе, якое заканчваецца, было сапраўды залатым векам. І сёння, як бы там ні было, а паэзія ў Францыі жыве, знаходзіць удзячных чытачоў. Хораша сказаў пра неўміручасць паэтычнага слова Франсіс Комб: «Як і ў часы Арфея, задума паэта вечна зводзіцца да таго, каб сысці ў пекла і паспрабаваць, узяўшы за руку Эўрыдыку, вырваць у смерці каханне, жыццё, прыгажосць. І заадно — сэнс чалавечага братэрства».

(Працяг будзе).

Дырэктар Літаратурнага музея Якуба Коласа З. КАМАРОЎСКАЯ перадае новыя кнігі народнага паэта актывістам асацыяцыі дружбы «Францыя — Беларусь».
Адзін з куткоў галерэі Якуба Коласа ў г. Велісьё.

Фота аўтара.

Людміла **РУБЛЕЎСКАЯ**

Палімпсест

На каштоўным пергаменце вельмі старанна
Мніх выводзіў гісторыі простыя словы.
А пасля, па загаду вяльможнага пана,
Тэстамент перапісвалі слугі нанова.
Сашкрабалі нажамі застаўкі вітыя,
Выціралі да кропачкі тэкст супярэчны.
І паранены ліст быў, як вочы пустыя.
Лёгка ў свеце знішчаецца плён чалавечы.
І на свежыя раны ўпісалі імёны,
І ўхвалілі ўсіх продкаў вяльможнага пана.
Край мой родны, няведаннем вечным замглёны,
Дзе чужынцам заўсёды — хлеб-соль і пашана.
Перапісаны час, перасунуты зоры,
І пергамент цяпер палімпсестам завецца.
Ды старое пісьмо скрозь ману загаворыць,
З кожным промнем, што збоку пергамент асвеціць.
Беларусь, палімпсест, пашкрабаны нажамі.
Што загадана — мусіць праўдзівым лічыцца.
А святло — перад намі, і праўда пад намі.
Трэба толькі шукаць і глядзець навучыцца.

Два рыцары

В. Ш.

Рыцар Сонца, з мячом, што як промень, блішчыць,
З ясным тварам, спакойны і светлы,
Ты пад ногі мне клаў залачаны свой шчыт
І смяяўся, ахутаны ветрам.
Колькі сэрцаў дзявочых ты лёгка скарыў!
Колькі сэрцаў варожых спыніў ты!
Толькі дому майго не палохай муры
Гордым гоманам славы здабытай.
Бо інакшыя песні пад гэтым акном
Кожнай ноччу пяюцца так гожа:
Рыцар Месяца, зззяючы срэбным агнём,
Сон і сэрца мае растрывожыў.
Ён не зброю, а лютню плашчом захінуў.
Ён не золата сыпле, а вершы.
Не жанчын ён шукае — Жанчыну, адну.
І не рыцарству — Богу належыць.
Рыцар Месяца, строгі і сумны ваяр,
Не забіў ты нідзе і нікога.
Ды палацы зруйноўвае песня твая
Ці душу набліжае да Бога.
Рыцар Сонца ўздымае каня на дыбкі
І смяецца, як звон, пераможны.
Ды мяне чорны плашч побач з лютняй прыкрыў,
І дагнаць нас, як песню, няможна.

Цыркачка

Пад ружовым бліскучым трыко не відаць сінякоў.
Твар у грыме здаецца такім маладым і прыгожым.
І арэна, з якой то дзярмо выціраюць, то кроў,
Непапраўна падступная, як абараваная ложка.
Што ты зараз пакажаш! Кудлатых галодных сабак!
Ці рукой, нежаноцка магутнай, падцягнеш вяроўку
І пад купал падымешся!
Ці перакруцішся, як
Залатая вужака, канаючы на сандапёку,
Што прыстойная я з кніжнай мудрасцю, горкай, як дым,
Значу тут, дзе блазенства — амаль не ніжэй за забойства.
Што — мой свет перад светам здрынутых светам тваім!
Як тут проста усё... Ці, магчыма, здаецца, што проста!
На Літве называлі «глумцамі» артыстаў. Чаму ж
Адчуваю павагу да штучнага гэтага бляску.
Эх, цыркачка, любі свой вяночак з пластмасавых руж.
Не мяняй аніколі яго на прыстойную маску.

●

«...і вучні яго зрывалі калоссе і елі, расціраючы рукамі. Некаторыя ж з фарысеяў сказалі ім: «нашто робіце тое, што не можна рабіць у суботу?»

Поле жытнёвае, ў жыце апосталы ходзяць,
Песні пяюць і вусатыя рвуць каласы.
Золата зерня — як божае слова — у роце,
Агаладалі — не ўешся з нябеснай расы.
Ходзяць апосталы, быццам цыбатыя птушкі.
Хвалі спякотныя — як у дзяцінстве ці ў сне.
І парушаецца лёгка закон непарушны,
І азіраецца варта на моцнай сцяне.
Што ж мы цяпер, згаладалыя ў ласцы і веры,
Крыжык хаваем пад швэдар, а шэпат — у крык,
Каб фарысеі нам не папсавалі кар'еры,
Убачыўшы ганьбу скажэлых законаў сваіх.
Божа, пашлі ж на душу невыносліві голад,
Каб не збаяліся колас няўчасна сарваць.
Поле жытнёвае.
Горад каменны і голы.
Сыплецца зерне.
А бога вядуць крыжаваць.

Карціны

Гэта радасць мая, гэта — гонар і боль,
Гэта — праца і хлеб, гэта — зорнае неба.
Палатно і алей — дар прарочы, любоў,
Ды карціна прададзена будзе для хлеба.
Дзе вы, сны ўвасаблёныя, часткі душы!
На шпалерах — ці ў склепах, на смех — ці пашану!
Прадаваць свае творы— дык лепей не жыць,
А тварыць для сябе — дар нябёсаў паганіць.
З вас сціраюць служанкі анучамі пыл,
Не ўспрымаючы мовы і вобразаў вашых.
Я прадаў — і таму я раменнікам быў.
Я мастак — і таму я аплакаў прадажу.
Сонца з месяцам дзеляць наўскос палатно,
Толькі сонца—заходняе, месяц жа — ветах.
І ўсміхнуўся чырвона — срабрысты анёл
На карціне, нявольнічым пэндзлем сагрэтай.

Неўміручасць

Праз шэры агонь руін бруіцца сцежка пазнання,
Праз цішу бібліятэк, праз дыспутаў дзёрзкі шум,
Праз хвілю маліты, ці стагоддзі выпрабаванняў,
Яна пранізвае свет — і нават маю душу.
Я прагна іду па ёй праз крыўды свае і прымхі,
Збіраю ў памяці ўсё, што можа памяць схаваць.
А час мой ідзе за мной, і просіць, і кліча ціха,
Бо я належу яму, як гэтай глебе — трава.
А час мой ідзе са мной, нібыта палонны рыцар,
Нібы напамін пра міг, калі сцяжына мая
У кола самкнецца — і ўвайшоўшы ў другое жыцце,
Я зноў забуду пра ўсё, і зноўку пачну з нуля.

СУВЕРЭНІТЭТ. КУЛЬТУРА. САМАСВЯДОМАСЦЬ,

альбо Ці патрэбна беларуская філасофія?

(Пачатак на стар. 5).

Тут яшчэ і матэрыяльны бок справы мае не апошнюю ролю: там жа так сыта і багата жывуць! І пры гэтым зусім забываем, што сучасная заходняя філасофія ўзнікала і фарміравалася ў прынцыпова іншых умовах; што культура, якая спарадзіла тую філасофію, уласна не столькі культура, колькі цывілізацыя, а па Шпэнглеру цывілізацыя — гэта ўжо вынік заняпаду культуры, апошняя фаза ў яе развіцці. Варта прыслухацца да гэтага, бо Шпэнглер ніколі не быў камуністам і тым болей ідэолагам КПСС. Некаторыя нашы акадэмікі ды й гарачыя галовы з маладых заклікаюць павярнуць беларускі шлях у кірунку на філасофію Мартына Хайдэгера, забываючыся аб тым, што якраз у Хайдэгера, можа быць, і знайшла найбольш поўнае сваё выражэнне і пацвярджэнне думка Шпэнглера пра «закат Европы». Тое самае бачым мы, зрэшты, і ў заходняй мастацкай культуры XX стагоддзя. Нездарма ж такі знаўца тае культуры, як Герберт Рыд, таксама далёка не камуніст і навят не сацыял-дэмакрат, акрэсліў яе як «сацыяльную шызафрэнію».

На Захадзе, будзем шчырымі, нас прыцягвае не столькі сама яго духоўнасць і філасофія ў прыватнасці, колькі высокаразвітая матэрыяльная культура: узровень жыцця, тэхналогіі, вытворчасць. Менавіта праз гэтую прызму ўспрымаецца і ацэньваецца яго філасофія і яго мастацтва. І гэта зусім зразумела, калі ўспомніць, у якой галечы і беднасці ўсе мы жылі гэтыя няшчасныя семдзесят год. Зразумець можна і цяперашнюю нашу безаглядную арыентацыю на заходні тып эканомікі: рынак, прыбытак, асабістую зацікаўленасць. Словам, як пісаў адзін маскоўскі публіцыст з прарабаў перабудовы, інтарэсы, а не ідэалы. Але ж трэба і тое памятаць, што сучасны ўзровень матэрыяльнай культуры Захаду не зваліўся з неба, што ён там узнік у выніку колішняга ўзлёту духоўнай культуры, які пачаўся яшчэ ў часы Рэфармацыі і Рэнесансу. Дастаткова прачытаць славутую кніжку Макса Вэбэра «Пратэстанцкая этыка і дух капіталізму», каб у гэтым упэўніцца. Ды і сучасныя заходнія эканамісты нярэдка спасылаюцца на значэнне этыкі для матэрыяльнай вытворчасці, а то і самой дзяржавы, як хоць бы той жа Кейнс. Даўно ж яшчэ было сказана, што не хлебам адзіным жыў чалавек. Значыць, трэба быць асцярожней з арыентацыяй на сучасны Захад і яго філасофію.

Вэстэрнізацыя беларускай культуры яе не адродзіць, а хутчэй наадварот, асабліва калі ўлічыць, што амерыканская культура з распадам СССР стала зараз магутнейшым манапалістам у свеце. Мы ўжо аднойчы зарыентаваліся на сваю галаву на Захад, запазычыўшы адтуль той жа самы марксізм. Дык дакуль нам усё да варагаў звяртацца?

Дарэчы, хоць Усход і перш-наперш Масква скампраметавалі сябе ў часы шавіністска-імперскага СССР (пра Усход у шырокім сэнсе я тут не гавару: індыйская ёга і крышнаізм, рэрыхаўская Шамбала і мадам Блавацкая хоць і модныя зараз сярод некаторай часткі нашай інтэлігенцыі, але гэта ўжо тэма іншай размовы), застаецца, аднак, велізарны масіў рускай рэлігійнай філасофіі, які можна было б, здаецца, запазычыць для стварэння філасофскага «зерня» беларускай культуры. Гэта сапраўды вялікая і цікавая філасофія, заваявўшая заслужаны аўтарытэт і павагу ва ўсім свеце. Але ўсё ж такі гэта руская філасофія, якая адлюстроўвае рускую нацыянальную самасвядомасць і своеасаблівую ментальнасць рускай нацыянальнай інтэлігенцыі, так выразна адлюстраваную ўжо ў славутых «Вехах». Варта прачытаць «Русскую идею» У. Салаўёва, «Судьбу России» М. Бярдзяева або хоць бы артыкул Г. Фядотава «Будет ли существовать Россия?», каб у гэтым упэўніцца. Няблага успомніць таксама пра сувязі гэтай філасофіі з афіцыйнай праваслаўнай царквой і пра сумна вядомую ў свой час уварагаўскую формулу «самодержавие, православие и народность». Невыпадкова менавіта на гэтую філасофію спасылаюцца зараз пэўныя палітычныя сілы ў Расіі, якія марыць аб аднаўленні «Великой Российской державы в пределах до 1917 года». Рускую філасофію трэба ведаць і вывучаць, але браць яе ў якасці духоўнага ратавальнага круга, каб выплысць у разбушаваным акіяне цяперашняга бескультур'я і бездухоўнасці, было б, думаецца, таксама вялікай неасцярожнасцю перад небяспекаю страціць маладзенькі наш, нявопытны яшчэ суверэнітэт і зусім не народжаную яшчэ беларускую нацыянальную самасвядомасць.

Агледзеўшыся навокал і набраўшыся мужнасці, застаецца прызнаць адно: нам патрэбна свая, самастойная беларуская нацыянальная філасофія. Няхай не палохаюць нас ні глумлівы смех, ні паспешлівыя абвінавачанні ў ізаляцыянізме і нацыяналізме. З беларусаў смяяліся іх крыўдзіцелі даўно, і яшчэ славуты паэт наш горка іранізаваў: «Дык крычыце ж, біце ў звона, дурны мужык, як варона!». Але і мужыкі захацелі нарэшце «людзьмі звацца», як адзначыў другі наш вялікі паэт. І здабыты зараз суверэнітэт так ці гэтак, але пацвердзіў ад імя вярхоўнай улады гэта даўнішняе наша жаданне. Ізаляцыянізму таксама баяцца не варта, бо якраз толькі поўнасцю самастойная культура ды збудаваны на аснове яе дзяржаўны суверэнітэт і дадуць магчымасць Рэспубліцы Беларусь увайсці ў сусветную супольнасць дзяржаў і народаў як роўнае сярод роўных. Да ізаляцыянізму прыводзіла, наадварот, правінцыйнае бытаванне на перыферыйных імперскіх задворках, як гэта было ў колішнім СССР. Менавіта пагэтаму нас, беларусаў, мала дзе ведаюць на свеце. Пра «нацыяналізм» дык гаварыць тут нямёка, можна толькі горка засмяяцца ў адказ. Гаворка ідзе пра пазбаўленне ад ганебнага комплексу непаўнавартасці, які стагоддзямі ўбіваўся ў беларускую галаву і ад якога аж да гэтага часу мы не можам ніяк адкараскацца.

Праўда, тут можа быць высунуты яшчэ адзін закід супраць правамернасці існавання беларускай філасофіі як такой: гэта сцвярджэнне, што філасофія ў прынцыпе не можа быць нацыянальнай, што яна, так бы мовіць, транснацыянальны, агульначалавечы феномен, паколькі займаецца не столькі асобным, колькі агульным, не столькі прыватнымі рысамі, колькі агульнай карцінай свету. Але за гэтым довадам хаваецца ўсё той жа касмапалітызм, аб якім Бярдзяеў пісаў, што гэта «вредная и пустая утопия». Якой бы агульнай ні была маляваная філасофіяй карціна свету, ёсць яшчэ той, хто яе малюе, ёсць, так бы мовіць, суб'ект філасофствавання — філосаф. А ён заўсёды належыць акрэсленаму народу, нацыі і выражае менавіта яе, гэтай нацыі, погляд на свет. Усе вялікія філасофскія школы і сістэмы заўсёды былі нацыянальнымі, і ў гэтым сэнсе нямецкая, напрыклад, філасофія вельмі адрознівалася ад французскай, а тая, у сваю чаргу, ад англійскай. Ды і руская філасофія была яскрава нацыянальнай.

На якой глебе павінна быць узрошчана наша беларускае філасофскае дрэва? Якім яно будзе і як будзе выглядаць? Гэта ўжо тэма іншай, наступнай размовы. Тут толькі трэба было паказаць, што яно ў прынцыпе можа і павінна быць вырашчана. Для гэтага ёсць ужо ў нас неабходныя ўмовы, а галоўнае — людзі, энтузіясты адраджэння беларускай культуры. Ды і прафесійных філосафаў у нас няммала. Ёсць навят філасофска-эканамічны факультэт у Беларускім універсітэце, але яму, як і шматлікім яго выпускнікам, трэба грунтоўна перабудавацца, і не ў прывычна «флюгерным» сэнсе слова, а ў глыбока асабістым, сацыяльна-псіхалагічным плане. Зараз там гэтага пакуль што, на жаль, ніяк не назіраецца.

Трэба асабіста адчуць і перажыць неабходнасць такой унутранай перабудовы, каб прызнаць, палюбіць свой народ і яго культуру і ад усяго сэрца садзейнічаць яе адраджэнню, садзейнічаць станаўленню і развіццю яе філасофіі, самай інтымнай і тонкай яе душы. Гэта павінна стаць справай і ўнутранага сумлення і знешняга прававога абавязку. Толькі пры гэтай, думаецца, умове ажыве і расквітнее шматпакутная наша культура, яскравым святлом успыхне нацыянальная самасвядомасць, напоўніўшы рэальным зместам і папяровы пакуль што наш суверэнітэт. Толькі тады наша Рэспубліка Беларусь увойдзе на роўных і ў вялікую агульначалавечую сям'ю, і самі мы зажывём, хочацца верыць, як людзі, па-чалавечы.

МУЗЫКА

Слова ў творчасці кампазітараў

Своеасаблівым музычным летапісам жыцця Беларусі за 70 гадоў можна назваць нота- і фанаграфічны паказальнік «Беларуская літаратура ў музыцы (1918—1989)», выдадзены Нацыянальнай бібліятэкай РБ і Мінскім інстытутам культуры (Мн., 1992 г.). Яго складальнікі — Генадзь Быстроў і Віялета Карсека. Сувязі беларускай літаратуры і музыкі, а дакладней выкарыстанне твораў беларускіх паэтаў і празаікаў (як вядомых, так і самадзейных аўтараў) кампазітарамі, адлюстравалася ў гэтай арыгінальнай працы. Трэба адзначыць, што прапануемы ўвазе чытача паказальнік — першая спроба сабраць і сістэматызаваць такія сувязі. Побач з вядомымі літаратурнымі імёнамі ў паказальніку сустракаюцца і менш знаёмыя, што стварае агульную карціну развіцця стасункаў беларускай літаратуры і музыкі.

Паказальнік «Беларуская літаратура ў музыцы» з'явіцца своеасаблівай дапамогай у вывучэнні беларускай культурнай спадчыны, беларускай мовы. Шмат неабходных звестак знойдуць у ім літаратура- і музыказнаўцы, даследчыкі эстрады й самадзейнай творчасці, педагогі ды сацыёлагі, журналісты і проста аматары беларускай паэзіі, музыкі. Карыстацца паказальнікам даволі лёгка, ён забяспечаны разгорнутым дапаможным апаратам, што дае магчымасць знайсці адказ амаль на любое пытанне. Акрамя імяннога паказальніка, ёсць паказальнік загалоўкаў і першых слоў тэксту музычных твораў, паказальнік музычных твораў для дзяцей. Асаблівую ўвагу звяртае на сябе прадметна-тэматычны паказальнік з уключанымі ў яго персаналіямі, якім прысвечаны былі асобныя творы.

С. КАВЯЗІНА,
галоўны бібліёграф.

Дапамагла рэабілітаваць... Гулегіна

Ці бачылі вы ў адным з ліпеньскіх нумароў «Известий» загаловак: «Кіраўская опера рэабілітуе ў Амерыцы расійскае музычнае мастацтва»? А ці чыталі сам артыкул? Вось яно жыццё, поўнае нечаканасцей... Нестабільныя леташнія гастролі Вялікага тэатра (славутага «Большого») у Нью-Йорку, зусім няўдалыя сёлетнія выступленні пецярбургскага Малога тэатра, якія амерыканскія крытыкі папракнулі за правінцыйнасць, — усё гэта пахіснула аўтарытэт колішняга савецкага опернага мастацтва ў вачах тамтэйшых знаўцаў, асабліва імпрэсарыо. Папярэдні продаж білетаў на спектаклі пецярбургскай Кіраўскай оперы ў «Метраполітэн - опера» асаблівай цікавасці публікі ўжо не абяцаў, але... Але, як зазначаецца ў «Известиях», пасля першага ж спектакля ля білетных кас з'явіўся натоўп. Галоўны дырыжор тэатра В. Гергіеў выказаўся пра спробу «рэабілітаваць у Амерыцы расійскае опернае мастацтва». Гэта ўдалося. Хаця б таму, што амерыканская крытыка прызнала вельмім высокі ўзровень выканання. І сярод салістаў першай вылучана Марыя Гулегіна, спецыяльна запрошаная на гэтыя гастролі.

Газета «Известия», вядома, не піша пра тое, што сусветная оперная «зорка» па-ранейшаму застаецца і заслужанай артысткай Беларусі, мае кантракт з нашым ДАВТам, пра Мінск, дзе жыве яе маці, памятае заўжды, нават збіраецца прыехаць і выступіць. Канцэрт М. Гулегінай з дырыжорам Г. Праватаравым плануецца ў беларускай сталіцы ў другой палове кастрычніка. Застаецца толькі спадзявацца на стабільнасць планаў ды сачыць за рэкламай.

С. Б.

А дзе ўсё ж... філармонія?

Неафіты ў культурным жыцці нашай сталіцы, спадобіўшыся ўпершыню ў жыцці выправіцца на канцэрт (афіша Алы Баянавай павабіла, напрыклад), ніякавата пачуваліся на плошчы Якуба Коласа. «А дзе тут філармонія?» — збянтэжана азіраліся яны, перапрашаючы прахожы люд. Пэўна, цяпер гэтыя пытанні скончацца: варта толькі ўважліва глянуць наўкола — і філармонію ўжо не зблытаеш ні з чым. Нядаўна на яе франтоне з'явіўся, нарэшце, сімвалічны знак з металасплаву ды словы: «Канцэртная зала». Лепш позна, чым ніколі. Тое самае можна сказаць і пра гараджан, якія нарэшце рашыліся пераступіць яе парог. Нават калі хто з іх, убачыўшы надпіс «Канцэртная зала», прастадушна запытаецца пра філармонію, нічога: людзі падкажуць. Была б толькі цікавасць.

С. Б.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

І ўчора, і дзень сённяшні

«Пачынальнікі» —рубрыка ў часопісе «Полацак» пастаянная. І пяты нумар за сёлетні год у гэтым сэнсе не выключэнне. Чытач мае магчымасць пазнаёміцца са згадкамі Ч. Найдзюка «Купала ў Вільні», перагарнуць чарговыя старонкі ўспамінаў Я. Ціхановіча пра У. Галубка, прачытаць аўтабіяграфію К. Езавітава, прапанаваную з архіваў КДБ дактарамі гістарычных навук У. Міхнюком і Я. Паўлавым; далучыцца да лёсу А. Будзькі (згадкі М. Белямука «Ён быў нашаніўцам» і Л. Бяленіс і І. Пануцэвіч «Слова пра бацьку»).

У раздзеле «Згукі Бацькаўшчыны» — нарыс В. Нікіфаровіча «Купалаўцы», артыкул Г. Сурмач «Стварыць беларускі архіў», падборка матэрыялаў «Кола жыцця Бацькаўшчыны».

Друкуецца працяг артыкула П. Урбана «Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных ліцвінаў», расказ М. Сяднёва пра паездку ў Мюнхен «Цяперашнімі вачыма», нататка В. Супруна «Палац у Ружанах».

«Далёкае і мінулае» — гэта публікацыі Я. Сажыча «Хацелі з нас зрабіць «палякаў» праваслаўных» і «Як сёння робяць з нас палякаў», Л. Шымана «Мая няволя», чарговыя раздзелы кнігі С. Белай «Віленскія беларусы расказваюць...».

Нумар багата ілюстраваны. У прыватнасці, на развароце партрэты Янкі Купалы і Якуба Коласа, выкананыя Я. Ціхановічам.

Артур Ісачанкаў

Ён нарадзіўся, жыве і працуе ў Віцебску. Вучыўся там жа на мастацкім графічным факультэце. Зараз Артуру — 33 гады. Мастак працуе на фабрыцы «Мастацтва». Можа, і не надта добрае спалучэнне двух слоў, але тут фігуруе слова мастацтва. Яно — ад вечнага. А фабрыка — гэта ўжо ад нашага часу, і гаворыць аб тым, што і мастакі жывуць у яго рытме. Артур натхнёна ўдзельнічаў у выставах самых розных рангаў. А ў гэтым годзе прыняў удзел у выставе «Маладыя мастакі Віцебска» ў горадзе Найнбург (ФРГ) разам з І. Казаком, В. Ніклаевым, Ю. і А. Рудзенкамі.

Выстава гэтая праходзіла ў Эстэтычным цэнтры, Цэнтры адпачынку, увесяляльных праграм, кінафільмаў і выстаў. Да адкрыцця быў надрукаваны дакладны каталог з работамі аўтараў. На культурную падзею адгукнулася прэса Найнбурга. Некаторыя творы Артура набыла Найнбургская галерэя сучаснага мастацтва.

Мастак піша не толькі карціны, але і вершы, казкі. Удзельнічаў у Фестывалі маладых літаратараў у Мінску, друкаваўся ў перыядычным друку, удзельнічае ў фестывалях аўтарскай песні ў Віцебску.

А. НЯДЗВЕЦКАЯ.

ВЫСТАВЫ

«Асоба і час»

90- і 100-годдзе Янкі Купалы адзначалася на Беларусі маштабнымі мастацкімі выставамі. На думку некаторых мастацтвазнаўцаў, выставу 1982 года ўвогуле трэба лічыць этапнай падзеяй у развіцці нашай культуры. Сёлета вялікаму песняру 110 год. Але значнай мастацкай імпрэзы з гэтай нагоды ладзіць не сталі. Можа, адыходзяць у нябыт рэспубліканскія выстаўкі, бо творцы разышліся па суполках? Можа, Міністэрства культуры грошай не мае на набыццё мастацкіх твораў? А, можа, ідзе пошук іншых, больш эфектыўных форм кантакту паміж мастаком і гледачом?

Да Купалавага юбілею ў Палацы мастацтваў была арганізавана экспазіцыя публіцыстычна-асветніцкага характару «Асоба і час». Той, хто неабыякавы да творчасці Купалы, можа ўбачыць на выставе шмат цікавага ў канцэптуальным і факталагічным сэнсе.

В. БОГУШ.

НОВЫЯ ВЫДАННІ

За справу бярэцца «СЭ»

Сярод заснавальнікаў новага часопіса «Свабодная эканоміка», першы нумар якога толькі што пабачыў свет, некалькі арганізацый, што маюць самае непасрэднае дачыненне да знешнеэканамічнай дзейнасці Рэспублікі Беларусь. Як бачна па «СЭ», справы ў іх ідуць зусім някепска: у такі цяжкі час знайшлі для выдання і мелаваную паперу, і фарбу. У выніку — выданне глядзіцца, а таксама, што важней — чытаецца. Не абмінае часопіс і пытанняў культуры. У прыватнасці, расказвае пра славуты ансамбль «Крупіцкія музыкі», прадстаўлена і мастацкае фота.

Праўда, цана кусаецца: у кіёсках нумар «СЭ» каштуе ажно 26 рублёў. Аднак асноўны тыраж пойдзе, пэўна, за межы Беларусі, бо ён адрасуецца найперш тым, хто хоча ладзіць з намі кантакты.

Дай божа, каб так атрымалася. Зрэшты, з самымі лепшымі намерамі спрабуе гэта рабіць часопіс «Дело. Восток — Запад», аднак не сказаць каб ён часта выходзіў.

А. М.

ФЕСТЫВАЛІ

З кірмашу...

«Славянский базар» зачыніўся ў мінулы чацвер. З прызамі, дыпламамі, падарункамі пакідалі сцэну гасціннага віцебскага «Форума» ўдзельнікі конкурсу маладых выканаўцаў, які адбыўся ў рамках фестывалю. Так, без адзнакі ці журы, ці арганізатараў «Славянского базара», ці спонсараў дэлегацый Украіны, Расіі, Беларусі, здаецца, не застаўся ніхто. А вось — імёны лаўрэатаў: Алэкса Бэраст з Украіны (1-я прэмія, 70 тыс. рублёў), Сабіна з Расіі, Іна Афанасьева ды Андрэй Хлястоў з Беларусі (усе трое—2-я прэмія, 40 тыс. рублёў кожная), расіянін Ігар Шышоў, Моніка Ростак з Польшчы ды Тарас Жыцінскі з Украіны (усе — 3-я прэмія, па 20 тыс. рублёў кожная). Сярод дыпламантаў — юная віцяблянка Таццяна Воранава; за лепшае акцёрскае ўвасабленне песні адзначаны Аляксей Шадзько, таксама наш зямляк.

Не засталіся без увагі й тыя, хто так або інакш меў дачыненне да арганізацыі фестывалю, яго правядзення, трансляцыі ў эфіры і г. д. Адзначана, напрыклад, творчая праца кампазітара Ігара Лучанка — мастацкага кіраўніка віцебскай акцыі; украінскі кампазітар Аляксандр Цішчанка адзначаны за напісанне твораў, што прагучалі на конкурсе; лепшай вядучай названа дыктарка Украінскага ТБ Алэна Касячэнка...

Але ці не болей за ўсіх атрымаў узнагарод, падарункаў ды кампліментаў Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі, яго мастацкі кіраўнік і дырыжор Міхал Фінберг, яго салісты ды аранжыроўшчыкі. Належным чынам ацэнены ўклад гэтых нашых музыкантаў у правядзенне фестывальных канцэртаў, дый увогуле — у развіццё музычнай культуры Беларусі. Аркестр М. Фінберга вылучылі і як... самага юнага ўдзельніка свята: акурат гэтымі днямі калектыў адзначыў свае 5 год. Для знанага аркестра гэта ўзрост сталасці, у чым пераканала і неверагодная працаздольнасць музыкантаў, і творчая самаадданасць ва ўмовах фестывальнага марафона на фоне спякотнага віцебскага лета.

Н. К.

У добрым суседстве

Сёння — і не без падстаў — мы гэтак іранічна адзываемся аб «дружбе народаў» у колішнім Савецкім Саюзе, бо ёсць нямала фактаў, якія гавораць якраз аб адваротным. Ды і цяперашнія шматлікія міжнацыянальныя канфлікты сведчаць, што ўсё было далёка не так ілюзорна, як малявалася афіцыйнай прапагандай. Аднак наўрад ці хто асмеліцца кінуць тут папрок беларусам. У тым, што яны, маўляў, прыцяснялі які-небудзь народ на сваёй тэрыторыі. На зямлі Беларусі ў згодзе здаўна жывуць рускія, украінцы, латышы, яўрэі, многія іншыя народы.

«На зямлі Беларусі ў згодзе» — так называецца і новая серыя, якую пачало выпускаць выдавецтва «Полымя». Першай ластаўкай у ёй стала кніга Уладзіміра Тугая і Аляксандра Галавача «Дзе песні з Даўгавы гучалі». Аўтары аналізуюць шматвяковыя сувязі латышскага і беларускага народаў, зазіраючы як у сівую мінуўшчыну, так і звяртаючыся да сённяшняга дня. Прычым робіцца гэта, як кажуць, не на голым месцы. Гісторыяй латышоў на Беларусі ў свой час цікавілася латышская камісія Інстытута беларускай культуры, пасля латышскі сектар Акадэміі навук Беларусі, нарэшце — латышская секцыя Інстытута нацменшасцей акадэміі.

У выдавецкіх планах — і іншыя кнігі гэтай серыі: «Беларускія татары: мінулае і сучаснасць» І. Канапацкага і С. Думіна, «Не адвергнуў Бог народа свайго» С. Букчына... Выданні патрэбныя, ды толькі ці змогуць іх свабодна набыць жадаючыя? Тыраж першага зборніка — 700 асобнікаў. Кажуць, больш заказаў не было..

Н. К.

Прапануе «Пачатковая школа»

У пятым нумары часопіса «Пачатковая школа» з'явіўся новы раздзел — «Беларусазнаўства». Як анансуе яго рэдакцыя, «курс «Беларусазнаўства» заклікаены садзейнічаць адраджэнню дзіцячай цікаўнасці да фальклору, гісторыі, культуры, да роднага слова. Ад настаўніка ...у поўнай ступені залежыць тое, ці будуць дзеці з вялікім задавальненнем гуляць у беларускія народныя гульні, ці далучацца да незвычайнага свету беларускіх казак, што існуюць на роднай зямлі ўжо стагоддзі, ці пачнуць спяваць народныя песні, чытаць беларускія кніжкі, захапляцца гісторыяй Бацькаўшчыны». Прынамсі, на адраджэнне беларускасці і скіраваны метадычныя распрацоўкі (друкуецца пачатак артыкула метадыста Беларускага вучэбна-метадычнага цэнтра К. Капцэвіч). У гэтым жа нумары — яшчэ адно далучэнне да духоўнасці. У раздзеле «Спадчына» — нарыс У. Арлова «У гасподзе Падуанскай», канечне ж, пра жыццё і асветніцкую дзейнасць Ф. Скарыны.

«Наша Ніва», № 7

Аснову чарговага нумара «Нашай Нівы» традыцыйна складаюць рэфлексіі сталых аўтараў газеты: У. Арлоў так і не змог пераадолець беларуска-польскую мяжу, затое нагледзеўся на памежны побыт і норавы; Алесь Чобат у вершаванай форме ўзнаўляе каларыт і псіхалагічныя сітуацыі розных эпізодаў беларускай гісторыі XX стагоддзя; Адам Глобус публікуе эсэ пра мадэрн пад назвай «Джойс і Гаўдзі»; Алег Мінкін у жанры літаратурнай містыфікацыі разглядае кнігу няіснага паэта.

Пэўную сенсацыю ўяўляе архіўная публікацыя Язэпа Янушкевіча — пра аўкцыён, на якім прадаваліся асабістыя рэчы павешанага палітычнага злачынцы К. Каліноўскага.

З «чыстай» літаратуры ў «Нашай Ніве» друкуюцца новыя вершы Анатоля Сыса, амерыканская навела Шэрвуда Андэрсана, паэтычныя пераклады Васіля Сёмухі. Змешчаны маніфест аднаго з выдатных паэтаў «Плеяды» Жаашэна Дзюбэле пад назвай: «Не пакідайце ж мовы нашай, французскай!..»

Культуралагічны і паліталагічны «цвік» гэтага нумара «НН» — гутарка са старым віленчуком Лявонам Луцкевічам пра суадносіны розных нацыянальных супольнасцяў у даваеннай Вільні. Сёння ўжо мала хто ведае, што ў канцы 1939 г. на працягу двух месяцаў Вільня рыхтавалася да плебісцыту за далучэнне да Беларусі. І калі раптам горад далучылі да Летувы, для ўсіх віленчукоў, сярод якіх летувісаў было ўсяго 1%, гэта сталася поўнай і непрыемнай нечаканасцю.

Сярод іншых матэрыялаў «Нашай Нівы» змешчаны таксама Гараскоп Беларусі — спроба ўбачыць нашу нацыю, яе гісторыю і культуру ў святле сузор'яў Задыяка.

ЛІТКУР'ЕР

Гэтая загадкавая Чорная дама

Кніга Клаўдзіі Шышыгінай-Патоцкай, нястомнай летапіскі Нясвіжа — «Чорная дама Нясвіжскага замка», выпушчаная выдавецтвам «Полымя» даволі значным па цяперашнім часе накладам (21 тысяча асобнікаў), думаецца, у магазінах не залежыцца. У адначасовай ступені абапіраючыся і на гістарычныя факты, і на легенды, аўтарка расказвае пра кароткае, але надзіва яркае жыццё польскай каралевы Барбары Радзівіл, той самай Чорнай дамы, якая, калі верыць відавочцам, па сённяшні дзень прывідам з'яўляецца ў Нясвіжскім замку праз 15 хвілін пасля поўначы, каб знікнуць а пятай гадзіне раніцы.

Выданне няблага ілюстравана.

НАШ КАЛЯНДАР

28 ліпеня споўнілася 180 гадоў з дня нараджэння польскага пісьменніка, гісторыка Юзафа Ігнацы Крашэўскага (памёр 19 сакавіка 1887 года). Аўтар шматлікіх твораў, у тым ліку 223 раманаў і аповесцяў. Дзеянне ў асобных з іх адбываецца на тэрыторыі Беларусі — «Апошнія з слуцкіх князёў», «Кароль у Нясвіжы», камедыі «Пане Каханку», «Радзівіл у гасціне» і іншыя. Пра свае падарожжы па Беларусі Ю. І. Крашэўскі расказаў у нарысах «Пінск і Піншчына», «Успаміны Палесся, Валыні і Літвы», «Адзенне мяшчан і сялян з ваколіц Брэста, Кобрына і Пружан».

●

31 ліпеня споўнілася 150 гадоў з дня нараджэння беларускага фальклараыста, паэта Ігната Храпавіцкага (памёр 25 снежня 1893 года). Аўтар працы «Погляд на паэзію беларускага народа», што стала першай гісторыка-параўнальнай характарыстыкай беларускай фальклорнай спадчыны. Рыхтаваў да друку «Поўны беларускі песняў зборнік».

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА: ЖЫВЫЯ ГАЛАСЫ

«ДЛЯ ЗАРОБКУ НІКОЛІ НЕ ПІСАЎ...»

На пытанні Леаніда ПРАНЧАКА адказвае Кастусь АКУЛА

Раскажыце пра свой творчы лёс, назавіце вашы асноўныя творы.

У «Голасе вёскі» за 19-га сакавіка 1943 г. змясцілі мой першы верш. Пра далейшае гл. мае кнігі «Усякая ўсячына» (бачына 101), «І быў пачатак».

Цяга да вершаскладання з'явілася змалку, гэтаксама й любоў да моваў. А на працягу амаль трох гадоў вайны й пасля яе ў кішэні жаўнерскага мундзіра таўсцеў «дзённік», на аснове якога вырасла пасля дакументальная аповесць «Змагарныя дарогі», выданая ў Мюнхене ў 1962 годзе. Некаторыя схільныя называць яе мемуарамі.

Гэна аповесць сцягнула на мяне агонь з боку партыйных пігмеяў і розных цівуноў акупацыйнага маскоўска-бальшавіцкага апарату ў Беларусі. Нафашысцілі мне ўволю. Згодна іх, беларусы падчас вайны аддана служылі «бацьку народаў» і «непамыльнай роднай партыі». Гэта ж Акула, — на жаль, адзін з ліку беларускіх пісьменнікаў на выгнанні,— у сваіх сціплых магчымасцях намагаўся паказаць зусім іншы бок як пад рэжымам гітлераўскіх акупантаў, гэтак і сам шлях некаторых беларускіх збройных адзінак, што пайшлі на Захад, каб вырвацца ад маскоўскага памяла «бацькі народаў» і трапіць у заходнія вольныя дэмакратычныя краіны.

Раман «Гараватка» — тры кнігі. «Дзярлівая птушка» — час польскае акупацыі, «Закрываўленае сонца» — маскоўска-бальшавіцкая, «Беларусы, вас чакае зямля!» — нямецкая акупацыя й вайна. Кніга «Усякая ўсячына» адпавядае сваёй назве — гэта і сатыра, і п'еса, і вершы, і публіцыстыка, а ў аддзеле «Россыпы» — аўтабіяграфічныя згадкі.

Па-англійску выданая «Пагоняй» аповесць «Тумороў іс естэрдэй» была спробай, ці пад сілу мне мастацкая літаратура ў англійскай мове.

Прапанавалі мне камерцыйныя літагенты, каб пісаў для амерыканскага рынку. Для заробку ніколі я не пісаў. Здольнасць, талент — дар Божы. Я ж працаваў у індустрыі (люблю фізічную працу), хапала мне на куплю дома, аўтамабіля, утрыманне і адукацыю сям'і.

Чалавеку, асабліва з мастацка-творчымі імкненнямі, які прыйшоў сюды з «раскіданага гнязда», Канада нічога духовага не дала дый са сваёй так званай «папулярнай культуры» не магла даць. Мастацкая творчасць сталася для мяне сховішчам-прыпынкам ад хмарнай ці шэрай будзённасці. Бацькаўшчыну пакінуў юнаком, не бачыў яе вачмі ўзрослага чалавека, але добра памятаю, як цярпела, жыла і змагалася, як палілася ў пажарах вайны. Гэны галакост несціхным вулканам гарэў у сэрцы, даў стымул для творчасці...

На жаль, бальшыня нававырослае моладзі загінула — то ў баёх (зусім непадрыхтаваныя) на «даёшь Берлин!», то ў ГУЛАГу за нейкія «грахі пад акупацыяй». Усё ж нешта выгадавалася за тры гады й трапіла на эміграцыю. І дарма, што ім далей фашысцілі з Менску, Берліну й Масквы, яны нямала зрабілі для культуры паняволенага народа.

Кожная дарога да майстэрства бывае пакутлівай, а тым больш у мастацкай літаратуры. Вядома, яшчэ на школьнай лаўцы прынадзіў мяне Янка Купала, Якуб Колас і геніяльны Максім Багдановіч. Чытаеш, захапляешся й думаеш: а як жа яны гэта пісалі? Сустракаешся тут лоб у лоб і з так званым сацрэалізмам (гавару якраз не пра раннія і галоўныя творы таго перыяду вышэйзгаданых творцаў) і чытаеш рэцэнзіі. І вось табе тут падсоўваюць якраз аўтарытэты марксістоўскіх ідалаў... Добра, што веданне моваў дало мне доступ да сусветнай класікі. Ужо куды пазней трапіла ў рукі кніга Парандоўскага «Алхімія слова» (выд. «Прогресс», М., 1972 г.). Кніга гэна шмат дае чытачу, уводзячы яго ў свет вялікіх майстроў літаратуры, дый не толькі польскіх.

Як вы ацэньваеце феномен беларускамоўнага замежжа і яго месца ў беларускай культуры!

Тэма феномену беларускамоўнага замежжа — дый ці такі феномен (у разуменні нечага надзвычайнага) існуе — даволі абшырная. У культурнатворчым сектары гэта — працэс, што мае сваё карэнне на бацькаўшчыне. Крыніца і натхненне — патрыятызм, туга па радзіме. Апынуўшыся на чужыне, нашы літаратары, маючы поўную волю творчасці, выдання сваіх твораў, адначасна атрымалі і магчымасць зусім іншае перспектывы паняволенай бацькаўшчыны, якраз той, якой былі пазбаўленыя творчыя сілы на бацькаўшчыне. Хоць акупацыйны рэжым стараўся як мага адгарадзіць ад нас пакінутую родную зямлю і народ, усё ж галоўнага, што там адбывалася, схаваць ім не ўдалося.

Добра ведаючы ў асноўным рэпрэсіўныя мускулы маскоўскага акупацыйнага рэжыму, гэта не прадстаўляла вялікае цяжкасці. Эміграцыйная публіцыстыка пераважна, якраз з гэтае прычыны, з'явіцца добрым укладам у будучае асэнсаванне цяжкога перыяду гісторыі беларускага народа, беларускае літаратуры.

Творы якіх пісьменнікаў беларускай эміграцыі, на вашу думку, сталі з'явай у беларускай і сусветнай літаратуры!

Вашае пытанне трэба было б паставіць у будучым часе: калі могуць стацца... ці стануцца?

Калі беларускі, сёння яшчэ запрыгонены, народ будзе гаспадаром у сваёй вольнай дзяржаве, у бібліятэках краіны з'явяцца творы, — ясна, нецэнзураваныя, — Наталлі Арсеннеевай, Уладзіміра Глыбіннага, Уладзіміра Клішэвіча, Хведара Ільяшэвіча, выдатнага эсэістанарысіста Юркі Віцьбіча, перадусім крытыка Антона Адамовіча, Аўгена Калубовіча, крытыка Станіслава Станкевіча, Вінцука Адважнага, М. Кавыля, М. Сяднёва і іншых.

Пачэснае месца ў сусветнай літаратуры можа заняць Наталля Арсеннева. Гэтага не будзе, пакуль няма вольнай беларускай дзяржавы, пакуль знойдуцца іншамоўныя перакладчыкі, што пачнуць сур'ёзна вывучаць і перакладаць беларускую літаратуру. Эміграцыйныя паэты і пісьменнікі, калі не маюць заплечча вольнай і самастойнай дзяржавы, не могуць выйсці на сусветную літаратурную арэну, тым больш не маюць шанцаў атрымаць заслужаныя нобелеўскія прэміі.

Нобелеўскі камітэт нярэдка кіруецца палітычнымі меркаваннямі, часта падлягае прэсіі. Прыкладам апошняй можа служыць Іосіф Бродскі. Яўрэй з паходжання, ён піша па-расейску. Мне апавядалі, не без гумару, знаёмыя яўрэі, як яўрэйскія арганізацыі і ўплывовыя адзінкі штурмавалі нобелеўскі камітэт, каб далі Бродскаму прэмію. Сувязі і сканцэнтрава-

ВЫСТАВЫ

Пра час і пра сябе

Пра творчасць Юзафа Пучынскага менавіта так варта і сказаць. І ў гэтых словах — слушнае вызначэнне таго, што зрабіў мастак (сёлета ён адзначае сваё 70-годдзе) і што робіць сёння. Персанальная выстаўка Ю. Пучынскага ў Палацы мастацтваў пераканала, што ён адпачываць не збіраецца: са 120 твораў экспазіцыі сто выкананы нядаўна. ,

Як новыя, так і ранейшыя работы яднае ўвага мастака да праяў жыцця, жаданне сказаць аб падзеях, якія кранулісл і ўласнага лёсу. Вось карціна «На Салаўкі». Яна — не даніна моднай сёння тэме. Твор напісаны ў 1982 годзе, калі пра гэта пісаць не рэкамендавалася — сам унутраны цэнзар падказваў мастакам: лепей прамаўчаць.

Твор народжаны памяццю мастака. У роднай Уздзе з маленства ведаў дружную, працавітую сям'ю дзядзькі Тамаша, у якога было дванаццаць дзяцей. З некаторымі з іх Юзаф хаўрусаваў, часта заходзіў у хату, дзе гасцям заўсёды былі рады, хоць, прызнацца, жылі бедна. Мела сямейка дзвюх кароў, каня, а з апраткі — некалькі кажухоў. Аднак некаму з пільнага начальства якраз і кінуліся ў вочы гэтыя кажухі, і дзядзька Тамаш быў аб'яўлены кулаком, а, значыць, ворагам народа і...

...На пярэднім плане—агромністыя вочы хлапчука, у якіх, здаецца, увесь свет. Тое жудаснае, што адбываецца, паказана ў яго за спіной. Хлапчук як быццам нічога не заўважае. Ён абапёрся на паркан, ён не хоча бачыць, не хоча памятаць таго, што адбываецца, ды не ведае, што і праз дзесяцігоддзі будзе жыць у яго памяці дарога на Салаўкі, якая пачалася для сям'і дзядзькі Тамаша з гэтага самага моманту, калі ён стаў «ворагам народа». Хлапчук усё запомніць: і энкэвэдзіста, які моўчкі назірае за высылкай, і тое, як клалі на павозку няхітры скарб, і дакор у вачах добрых, ні ў чым не вінаватых людзей.

А ў карціне «Развітанне ў Альхоўцы» — драматызм, так сказаць, будзённы: стараяназаўсёды пакідае родную вёску, пераязджае да сына ў горад. Прыватны выпадак? Як сказаць. У прыватным выпадку мастак убачыў тыповае і характэрнае. Не проста сын забівае вокны ў хаце. Гэта ставіцца крыж і на трывалых народных устоях, якія рушацца і гатовы крычаць аб абароне.

«Вясна 1945-га» — таксама (як і «Развітанне ў Альхоўцы») з новых работ. Яна датуецца 1989 годам. Няцяжка здагадацца, што ўдзельнік Вялікай Айчыннай вайны Ю. Пучынскі пісаў твор да 45-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Пісаў па абавязку сумлення і па грамадзянскім абавязку. Мастак знайшоў удалы сюжэтны ход. Дзяўчына-баец спынілася ля сваёй, па сутнасці, аднагодкі, увасобленай у скульптуры. Сустрэча гэта ў адным з нямецкіх гарадоў адбылася ў самым канцы вайны. Дзве маладосці, два лёсы і той жа самы драматызм жыцця, на гэты раз ці не з трагічнай афарбоўкай, бо хто ведае, ці вернецца гэтая беларуская дзяўчына жывой у свае родныя мясціны.

Юзаф Пучынскі чуйны да ўнутранага свету чалавека. Людскую адухоўленасць перадае так, што ўзнікае адчуванне знаёмасці з тым ці іншым персанажам. Нездарма мастак прызнаецца: «Асабліва люблю дзядоў пісаць. Зірнеш на яго і адразу бачыш на твары летапіс усяго нялёгкага жыцця». Любоў жа — зарука поспеху, у чым пераконваюць работы «Партрэт старога», «Дрывасек». Увогуле, партрэты Ю. Пучынскі пісаць умее адмыслова і робіць гэта, як правіла, тады, калі знаходзіць чалавека, не ўвасобіць воблік якога проста не можа. Скажам, «Партрэт Рыгора Барадуліна» з'явіўся і як вынік асабістага знаёмства з паэтам, і як сведчанне замілавальнага стаўлення да яго паэзіі.

Асэнсаванне біблейскіх сюжэтаў («Юдзіф», «Іоў», «Саул і прарок Самуіл» і іншыя творы) — магчымасць для мастака пагаварыць аб вечнасці агульначалавечых каштоўнасцей, задумацца над вытокамі дабра і зла, наблізіцца да ісціны. І зноў жа — зразумець наш сённяшні складаны час, даць адказ на тыя вечныя пытанні, над якімі задумваецца ўжо не адно пакаленне творцаў і на якія па-ранейшаму шукаць і шукаць нам адказ.

Хто мы, адкуль, куды ідзём? Наблізіцца да ісціны можна, ведучы гаворку пра сам час і пра сябе ў гэтым часе. Гэта і робіць Ю. Пучынскі.

А. М.

МОСТ УЗДОЎЖ РАКІ?

(Працяг. Пачатак на стар. 2—3).

У гэты здзеклівы і фатальны час мае думкі аб роднай Беларусі. Як жа ты, мая родная і бясконца блізкая? Цябе неаднойчы расстрэльвалі і чацвертавалі, а ты заставалася жывою. Ты была і салдаткаю, і партызанкаю, гераічнай працаўніцаю і чароўнай пявунняй. Ты ганарылася сваімі светлымі рэкамі і блакітнымі азёрамі, шумлівымі барамі і запаветнымі пушчамі. Вось толькі не шанцавала табе на гаспадароў. Яны прадавалі цябе і перапрадавалі ненажэрнаму Сярпу і Молату, якія сімвалізавалі не мірную працу, а разбурэнне. Нават самыя «народныя» з іх паслугачы-самадзержцы кляліся табе ў вернасці, а сваё лакейскае вуха востра трымалі на стольны маскоўскі двор: «Чего изволите?» А маскоўскі двор «изволил»:

Высекчы цудоўныя лясы і знішчыць рэкі...

Атруціць родную зямельку вялікай хіміяй...

Адабраць у народа матчыну мову, культуру і ўсю багатую, нацыянальную спадчыну...

А ты выжыла і на гэты раз, мая Беларусь. Перабудова ўскалыхнула цябе, растрывожыла і абнадзеіла. Мы выбралі ў Вярхоўны Савет сваіх прадстаўнікоў і вельмі спадзяваліся на тое, што будзем, нарэшце, будаваць сваё жыццё не па волі камуністычных абяцальнікаў, а па сваёй, народнай волі. Нашы выбраннікі кляліся аддаць усе свае сілы і здольнасці, каб палепшыць жыццё свайму змардаванаму народу. Напачатку яны дружна рынуліся да парламенцкай трыбуны, да радыё- і тэлемікрафонаў, да газетных палос. Мы пазнавалі іх на трыбунах па галасах. Гладкімі, добраабсмактанымі словамі, прафесійна пастаўленымі галасамі загаварылі вадалей і абяцальнікі — былыя наменклатурныя «трудавікі» з вузкай спецыялізацыяй. Словам, бальшавікі...

Другая катэгорыя дэпутатаў загаварыла не дужа складна, але з юнацкім задорам, з гаручай слязой за наша вялікае народнае гора. І тая, і другая групоўкі ў сваіх перапалках абавязкова спасыліся на свой народ: «Народ нас не зразумее». І яны як у ваду глядзелі: народ і сапраўды перастаў іх разумець. Ніхто цяпер не скажа, дзе правыя, а дзе левыя, дзе «жывыя» камуністы, а дзе дэмакраты...

Горка ўсё гэта і трывожна.

Ва ўсе органы ўлады з нізу да самага верху па-гаспадарску ўладкавалася наменклатурная эліта. Ці не будуем мы зноў той самы знакаміты мост уздоўж рэчкі па пераходзе ад сягонняшняй галоты да чалавечага жыцця?

Цяпер наша рэспубліка знемагае ад упартага палітычнага супрацьстаяння. Ужо каторы час левыя і правыя высвятляюць свае адносіны: адны асцерагаюцца натуральнага капіталізму на беларускай зямлі, другія, як чорт крыжа, баяцца збуцвелага сацыялізму. А чалавеку-працаўніку напляваць і на тое, і на другое. Ён хоча ствараць сваімі рукамі ўласнае сапраўднае жыццё, а не эксперыментальныя, сумніцельныя схемы.

Тузаючыся за праклятыя «ізмы» і высокія кіраўнічыя седалы, нашы рулявыя забываюцца на свой шматпакутны народ,

ная прэсія зрабілі сваё.

Ваша думка пра сучасную беларускую літаратуру! У чым яе адрозненне ад літаратуры эміграцыйнай! У чым падабенства!

Бальшыня таго, што сёння выдаецца ў Менску, ці нават тое, што раней выдавалася малымі тыражамі ды ці не адразу рабілася «бібліяграфічнай рэдкасцю», мне недаступнае, а таму і арыентацыя мая слабая, часта суб'ектыўная. Можна з гэтае прычыны пра ўражанні адно гаварыць.

Чытаючы Янку Брыля, харашэеш душой, а вось ад Шамякіна нясе штучнасцю, холадам. Калі перад табой Ніл Гілевіч, Грахоўскі, Бічэль-Загнетава, Арлоў, Быкаў, Мележ, Караткевіч, Ларыса Геніюш — дыхаеш свабодна, сочыш за іхнім ростам, цешышся. А чаго ж варт Зніч-Бембель, якога партыйныя нікчэмнікі доўгія гады адганялі ад Парнаса, што шукаў шляхоў да чытача праз выданні на чужыне! У яго творах вялікі духовы патэнцыял, па-першае, таму, што там прысутнічае Бог, а па-другое, узрыў душы стаўся непазбежны, калі вольнай думцы ў вырай была такая пакутлівая дарога.

Калі згадваеш пра амаль усемагутную хвалю расейшчыны, што залівала-ліквідоўвала бальшыню творчага беларускага, калі думаеш пра час «застою», дык шкадуеш разам з паэтам: «колькі талентаў звялося!» Ну а цяпер? Чытаючы беларускую савецкую прэсу, добра задумваешся над такім вось: ёсць быццам перабудова, у тым ліку і культурная, ёсць адраджэнне беларускае мовы, значыцца, быццам веюць нейкія жыццядайныя вятры... Дык чаму ж нашыя пісьменнікі на гэта не адгукаюцца, або чаму ў іхніх сталах не было гатовых засакрэчаных твораў?..

Пытанні такія паўстаюць ад неразумення як творчага працэсу, так і выдавецкіх праблемаў. Калі машынапіс чакаў на выданне, прыкладам, пяць ці восем гадоў, дык як аўтар мог рэагаваць на сённяшнія новапаўсталыя праблемы нацыянальнага адраджэння ці дэмакратызацыі грамадства?

Чуваць, што ў расейскамоўным друку закранался ўжо ці раз і праблема маральнасці ды інтэлектуальнай падрыхтоўкі саміх творцаў літаратуры. Чаго яны навучыліся ў інстытутах, абапёртых на сёння ўжо бальшынёй народаў адкінутых ідэяй марксізму-ленінізму? Ці мелі яны поўны і неабмежаваны доступ да тытанаў людской думкі, да найбольш галоўных каштоўнасцей хрысціянскай маралі? Колькі часу забярэ матамарфоз ад марксізму-ленінізму ды вышыняў сусветнае культуры, натхнёных і ўзбагачаных мысліцелямі стагоддзяў?

У часе нядаўняга пераломy ў Чэхаславаччыне Мар'ян Кальфа, адзін з сяброў новага ўрада, сказаў: «Чэхаславацкая рэспубліка выкіне са сваёй канстытуцыі перадумову, што адукацыя базуецца на духу марксізму-ленінізму. Адукацыя пойдзе ў гармоніі з навуковымі ведамі й прынцыпамі гуманітарнасці».

А калі марксізм-ленінізм, які аджыў свой час у навуцы й жыцці ў Варшаве, Усходнім Берліне, Празе, Будапешце, Бухарэсце і Сафіі, будзе выкінуты на сметнік ў Менску?

Быкаў казаў: «Адно з самых недаравальных злачынстваў сталіншчыны — ліквідацыя традыцыйнай хрысціянскай маралі, спрадвечнай сістэмы элементарных жыццёвых правілаў, звычайна не надта паважанага, але незаменнага ў жыцці здаровага сэнсу. Некалі імі ў поўным аб'ёме валодаў народ, цяпер жа не валодае ніхто» («ЛіМ», 24.XI.89). Быкаў абвінавачвае сталіншчыну, быццам Сталіна не выпесціла-ўзгадавала бязбожная антынародная сістэма, створаная ведама ўсімі кім...

У сучаснай беларускай падсавецкай літаратуры з'яўляюцца творы на гістарычныя тэмы. Усё ж у бальшыні гэта творы бяспечнага часу: ранняга перыяду гісторыі Беларусі, або ўжо рознага рэвалюцыйнага. Ніхто яшчэ не наважыўся на нейкую эпапею, прыкладна, тых часоў, як маскоўскія Іваны, калі выратаваліся з-пад татарскага прыгнёту, прыспешвалі агнём і гвалтам «уз'ядананне» нашай бацькаўшчыны са «старшим братом». Не гавару ўжо пра канчатковае «зліванне» нацый, хрушчоўскі прыход у «камунізм». Гэта багатае поле для вялікіх эпічна-сатырычных палотнаў.

Тым, што сёння некаторыя пісьменнікі і паэты ў Беларусі звяртаюцца і распрацоўваюць гістарычныя тэмы, вяртаюцца да тых ужо добра вызначаных традыцый нашай літаратуры перад пагромамі вульгарнааглабельных гадоў, гэтым якраз беларуская падсавецкая літаратура зближаецца да беларускай эміграцыйнай. Усё ж апошняя была ў лепшым палажэнні, бо цэлы час карысталася беларускай мовай Тарашкевіча і Лёсіка, а літаратура, што тварылася пад савецкім рэжымам, несла ўзваленыя на свае плечы Маскоўшчынай два гарбы: сацрэалізм і скалечаную беларускую мову, набліжаную да расейскай сінтаксісам і засмечаную расейскімі словамі. Гэткую «мову» мы гэта на эміграцыі называлі і называем сёння «расейскім або маскоўскім жаргонам» беларускае мовы.

Чым з'яўляецца для вас Беларусь! Як і чаму ў далечыні ад радзімы вы зберагли родную мову!

Адказ на гэтае пытанне ёсць у папярэдніх адказах. Гэтаксама знайсці яго можна ў раздзеле «Россыпы» ў кнізе «Усякая ўсячына».

Над чым працуеце зараз!

Аповесць, над якой працую, не мае яшчэ назвы. Заснаваная на жыцці беларускае эміграцыі ў Канадзе. У сюжэце з'явяцца элементы, дагэтуль у беларускай літаратуры ніколі яшчэ не закранутыя.

Таронта, 10.04.1990 г.

якому пакляліся служыць верай і праўдай. Яшчэ нядаўна мы пакланяліся маскоўскаму дыктату, а сёння жывём у суверэннай, незалежнай беларускай дзяржаве. І мы ўжо пры ўласнай дзяржаўнай самастойнасці не можам выблытацца з цянётаў стыхійна-эканамічнага бедства. Заўтрашні дзень абяцае нам новыя выпрабаванні.

Кожны разумее, што жыццёвы дабрабыт — не манка нябесная і не тая крохкая садружнасць, што звалілася нам з вершалін Белавежы за некалькі гадзін. Трэба гады цвярозага дзяржаўнага розуму, цярплівасці, чэснай упартай працы, еднасці, непадкупнай праўды, шчырасці і дабрыні. А дзе нам узяць гэты маральны дэфіцыт, калі вакол нас лапушацца анархія, карупцыя, казнакрадства, лютая спекуляцыя, непрыкрыты сабатаж, злачынная безадказнасць перад самім сабой і грамадствам?

Міжволі задумаешся над гэтым заблытаным, незразумелым жыццём. Як грыбы пасля цёплага дажджу, растуць і плодзяцца падпольныя мільянеры, а яшчэ хутчэй множацца рады голых пралетарыяў. Адны, нічога не ствараючы, жывуць на шырокую нагу, другія ствараюць матэрыяльныя каштоўнасці, але нічога не маюць. Спажыўцоў стала намнога больш, чым непасрэдных вытворцаў. Эканоміка, можна сказаць, навыварат.

Яшчэ з малых гадоў запала ў памяць казка аб тым, як адзін мужык двух генералаў пракарміў. Слабак быў той мужык! Наш цяперашні калгасна-саўгасны мужык не ў казцы, а на яве корміць не двух, а добры дзесятак генералаў. Пагля дзіце на наш Вярхоўны Савет, Савет Міністраў, на іншыя дзяржаўныя камітэты і ведамствы. Яны сталі, не раўнуючы, як тыя шкарпэткі — беспамерныя. Гэтыя вышэйшыя органы ўлады камплектаваліся не па прынцыпе разумнай неабходнасці, а па наяўнай колькасці былых партыйных рулявых і штурманаў, якія ў свой час быццам бы збіліся з ленінскага курсу і прывялі скрыпучае савецкае судна ў апошнюю тупіковую гавань.

У нас няма дзейных законаў, якія б рэгулявалі і абаранялі наша няпростае жыццё, памагалі народу не абяцаннямі, а канкрэтнымі справамі! Пры стабільных і тлумных палітычных баталіях у вярхах рабочы чалавек аказаўся за бартом. Хто выратуе яго? Хто кіне яму выратавальны круг? Наш Вярхоўны Савет нагадвае перагружаны карабель, ватэрлінія якога глыбока патанула ў жыццёвым віры. Толькі б утрымацца на плыву! Але трэба лічыцца з сур'ёзнымі рэаліямі часу. Наступіла пара рэзкага палітычнага размежавання ў грамадстве. Наспявае ўсебеларускі рэферэндум, які і павінен вырашыць лёс цяперашняга Вярхоўнага Савета. Ігнараваць такую акалічнасць — справа рызыкоўная. Ужо не той час, калі многім народным дэпутатам на чарговых і нечарговых сесіях Вярхоўнага Савета можна было спакойна падрамаць у рабочых крэслах, прыкрыўшыся газеткай, а то і проста час ад часу наведаць залу пасяджэнняў пачэсным госцем і вяльможным пальчыкам, не заўсёды праведным, дакрануцца да кнопкі галасавання... Трэба, нарэшце павярнуцца тварам да людзей, пастарацца зразумець іх клопаты і болькі. Людское цярпенне трымаецца на нітачцы і нельга спадзявацца на бясконцае народнае цярпенне. Выбаршчыкі, як гаць дадуць, могуць нагадаць сваім ненадзейным выбраннікам пра тых самых коней, якіх трэба памяняць на пераправе...

Цяпер у нашым сэрцы жыве святая малітва: «Божа, прасвяці наш розум, не дай канчаткова адзічэць і азлобіцца..» Баліць душа, калі бачыш, як на магільніку былога Савецкага Саюза бушуе эпідэмія тэрытарыяльнага размежавання, сацыяльнай адасобленасці, нацыянальнай несумяшчальнасці. А гэта ж была адна зямля, якую мы разам некалі берагли і абаранялі. У Расіі, на Украіне, у Малдавіі, у іншых былых савецкіх рэспубліках у брацкіх магілах ляжаць беларускія сыны і дочкі, а беларуская зямелька прыняла кроў усіх народаў і народнасцей...

Думаючы аб сённяшнім горкім хлебе, не будзем забываць і аб крыві. Хлеб, пот і кроў заўсёды стаялі побач...

Такі вось горкі роздум над горкім нашым жыццём. Наступае новы дзень і новыя трывожныя думкі не даюць спакою. А тым часам жыццё хоць і кульгаючы, але намагаецца намацаць раўнейшую дарогу, каб ступіць шырока і смела.

Пакрыўджаны і абрабаваны беларускі народ яшчэ не згубіў апошнюю надзею на лепшае. Але трэба памятаць, што ў некаторых кутках былога СССР ціхая перабудова паступова перарасла ў барыкадную вайну. Не прывядзі Бог, каб і наш малады бел-чырвона-белы сцяг зноў стаў чырвоным ад крыві...

З горкай усмешкай прызнаюся: раней я хадзіў у райком партыі, дзе мне абяцалі рай на зямлі, але абяцанкі сталі цацанкамі. Цяпер я хаджу ў царкву, і мне абяцаюць рай на тым свеце.

Святы Божа! Не давай мне вечнага раю на тым свеце, а дай мне, маім дзецям, усяму майму многапакутліваму народу чалавечае жыццё на гэтай грэшнай і такой хворай зямлі.

Здзіслаў Стома

Беларускае сцэнічнае мастацтва панесла вялікую страту. 21 ліпеня на 85-м годзе жыцця памёр Здзіслаў Францавіч Стома, выдатны акцёр, прадстаўнік славутай кагорты майстроў купалаўскай сцэны.

Здзіслаў Стома нарадзіўся 4 (17) жніўня 1907 года ў Мінску. Свой творчы шлях пачаў у 1929 годзе на сцэне Польскага тэатра БССР. Пасля яго закрыцця працаваў у тэатрах Украіны, у Беларускім тэатры юнага гледача, а з 1940 года звязаў свой лёс з БДТ-1 (Беларускім дзяржаўным акадэмічным тэатрам імя Я. Купалы).

На купалаўскай сцэне яскрава расквітнеў непаўторны талент Здзіслава Стомы, выдатнага вострахарактарнага камедыйнага артыста. Створаныя ім вобразы назаўсёды ўвайшлі ў летапіс нацыянальнага сцэнічнага мастацтва. Гэта Быкоўскі і Пустарэвіч («Паўлінка» Я. Купалы), Кутарга («Пінская шляхта» В. Дуніна-Марцінкевіча), Глушак («Людзі на балоце» І. Мележа), Бураўчык («Канстанцін Заслонаў» А. Маўзона), Караўкін («Брама неўміручасці» К. Крапівы), Лявон («Лявоніха на арбіце» А. Макаёнка) і шэраг іншых. Дасканалае валоданне мовай, жэстам, мімікай, пластыкай, багатая выяўленчая палітра індывідуальных фарбаў, схільнасць да імправізацыі, спалучэнне псіхалагічнага аналізу з выразным знешнім малюнкам вылучаюць многія ролі, сыграныя Здзіславам Стомам у спектаклях па творах М. Гогаля, А. Астроўскага, Ф. Дастаеўскага, А. Чэхава, У. Шэкспіра, К. Гальдоні, В. Гюго і іншых класікаў сусветнай літаратуры і сучасных айчынных і замежных аўтараў.

Плённа працаваў Здзіслаў Стома ў Беларускім кінематографе, на радыё і тэлебачанні. У апошнія гады раскрыўся яшчэ адзін бок яго таленту — ён пісаў вельмі цікавыя сучасныя паэтычныя казкі для самых маленькіх слухачоў і чытачоў.

Здзіслаў Стома прымаў актыўны ўдзел у грамадскім жыцці рэспублікі, у жыцці Саюза тэатральных дзеячаў Беларусі. Ён быў народным артыстам СССР і БССР, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі Беларусі. Узнагароджаны ордэнам Дружбы народаў і медалямі.

Да апошніх сваіх дзён ён заставаўся ў Купалаўскім калектыве. Нават калі па стану здароўя не мог выступаць на сцэне, быў разам з тэатрам, удзельнічаў у акцёрскіх сходках, глядзеў усе новыя спектаклі.

Усё жыццё Здзіслава Стомы — прыклад самаадданага служэння абранай прафесіі, служэння і вернасці свайму народу і сваёй Бацькаўшчыне. Памяць аб ім будзе вечна жыць у нашых сэрцах.

С. С. ШУШКЕВІЧ, В. Ф. КЕБІЧ, М. І. ДЗЯМЧУК, Н. С. ГІЛЕВІЧ, Я. К. ВАЙТОВІЧ, А. І. БУТЭВІЧ, П. К. КРАЎЧАНКА, А. М. ГЕРАСІМЕНКА, А. А. ДУДАРАЎ, В. А. НІКІФАРАЎ, І. Г. ЧЫГРЫНАЎ, В. М. РАЕЎСКІ, І. І. ВАШКЕВІЧ, Г. С. АЎСЯННІКАЎ, А. І. КЛІМАВА, Г. К. МАКАРАВА, С. М. СТАНЮТА, В. П. ТАРАСАЎ, Ф. І. ШМАКАЎ, Р. І. ЯНКОЎСКІ, М. М. ЯРОМЕНКА, Г. А. АРЛОВА, Т. Н. АЛЯКСЕЕВА, З. І. БРАВАРСКАЯ, Г. М. ГАРБУК, Б. Ф. ГЕРЛАВАН, Л. М. ДАВІДОВІЧ, П. П. ДУБАШЫНСКІ, М. Г. ЗАХАРЭВІЧ, П. В. КАРМУНІН, А. Л. МІЛАВАНАЎ, Г. С. ТАЛКАЧОВА.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ЛЕТАРГІЧНЫ СОН?

Раніцай 26 чэрвеня ўключыла радыёпрыёмнік. Ішла перадача пра Янку Купалу. Падумала: а што ж сёння, напярэдадні 110-ай гадавіны з дня нараджэння нашага песняра, у першы год, калі мы сталі суверэннай Рэспублікай Беларусь, скажуць пра класіка беларускай літаратуры? Прыслухалася і не паверыла сваім вушам: тыя ж каментарыі, што паўтараліся з году ў год, калі быў «единый и нерушимый» (нешта накшталт «1936 год — уздым творчасці...»).

У канцы даведалася, што перадача называлася «Явар і каліна», што творы паэта чыталі І. Курган і М. Захарэвіч. Я зразумела, што гэта паўтор колішняга. Толькі год запісу не назвалі. І, відаць, гэта зроблена невыпадкова: да гадавіны патрэбна была перадача, і ўспомнілі пра старое. Толькі часу, відаць, не хапіла, каб хаця праслухаць якасць матэрыялу, ці сугучны ён сённяшняму дню.

Паразважаўшы, вырашыла пазваніць, каб сказаць пра дапушчаную памылку. Прашу літаратурную рэдакцыю рэспубліканскага радыё. Называюць тэлефон 33-88-95. Мілагучны жаночы голас дае адказы на... рускай мове, нягледзячы на тое, што я гаварыла на беларускай. Падзякаваўшы, я ўсё ж спыталася, ці на Беларускае рэспубліканскае радыё званю? Наступіла хвілінная затрымка на тым баку провада, а пасля голас раздражнёна адказаў на добрай беларускай мове. Аказваецца, можам. Але не хочам?

Так пачалося маё знаёмства з супрацоўнікамі рэспубліканскага радыё.

Званю яшчэ. Вітаюся. Удакладняю, з кім гавару. Мужчынскі голас называе сваё прозвішча (Сабіна). Гаворка ідзе на беларускай мове (гэта парадавала). Тлумачу прычыну свайго званка. Спадар Сабіна кажа, што, вядома, гэта недагляд супрацоўніка рэдакцыі, за што яму будзе добры наганяй. Але справа не ў пакаранні. На будучае супрацоўнікам трэба больш сур'ёзна ставіцца да перадач, што паўтараюцца ў запісе мінулых гадоў. Час цяпер бяжыць імкліва. Сёння мы ўжо не тыя, што былі ўчора. Праўда, не ўсе. У гэтым я пераканалася, калі пазваніла па тэлефоне 33-88-57. Пытаюся галоўнага рэдактара літаратурнай рэдакцыі. Мужчынскі голас пацвердзіў: менавіта гэта ён і ёсць. Калі стала тлумачыць прычыну свайго званка, ён раздражнёна адказаў, што ведае, у чым справа, аб гэтым яму сказаў ужо Сабіна. І дадаў, што быў паўтор перадачы і нічога страшнага тут няма. А пасля пачаў чытаць мне лекцыю пра перавагу савецкага ладу жыцця: калі была савецкая ўлада, то жыць было лепш, аб гэтым ён гаворыць як камуніст.

Ну і ну! Дзіўныя рэчы дзеюцца на белым свеце. Няўжо чалавек на працягу шэрагу апошніх гадоў знаходзіўся ў летаргічным сне? І міжвольна паўстае пытанне: ці можна такому чалавеку давяраць вельмі важны ўчастак работы? Спрасонку ж немаведама чаго можна нагаварыць не толькі па тэлефоне, але і ў эфіры.

Я, вядома, і не думала, што давядзецца пісаць у газету. Проста пагаворым, на тым усё і скончыцца. Але пасля такой размовы зразумела: гэта ўжо не проста чыясь памылка, неахайнасць у рабоце, а пэўная пазіцыя...

Галіна ХАТКЕВІЧ.

г. Мінск.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Валянціну Мысліўцу з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора — трагічнай смерці СЫНА.

ПУЦЯВІНЫ АДРАДЖЭННЯ

СА СПАДЧЫНЫ КАНДРАТА ЛЕЙКІ

Імя Кандрата Хведаравіча Лейкі, педагога, пісьменніка, да нядаўняга часу шырокаму колу чытачоў было невядома. Лёс не шкадаваў яго пры жыцці, а пасля смерці наступілі доўгія гады забыцця. Апошнім часам знойдзены некаторыя архіўныя матэрыялы К. Лейкі, яго неапублікаваныя творы. Артыкулы М. Сідаровіча «Кандрат Лейка» («Беларуская мова і літаратура ў школе», 1989, № 11) і «Вяртанне» («Беларусь», 1990, № 10) пазнаёмілі чытача з біяграфіяй арыгінальнага пісьменніка, далі некаторае ўяўленне пра яго творчасць.

Нарадзіўся К. Лейка ў 1860 годзе ў вёсцы Збочна Слонімскага павета Гродзенскай губерні. Пасля заканчэння ў 1879 г. Свіслацкай настаўніцкай семінарыі працаваў настаўнікам у Косаве, за 35 вёрст ад роднай вёскі. У гэты ж час пачаў пісаць. У асноўным гэта былі вершы на «забароненай» беларускай мове. У 1884 годзе па стане здароўя пераязджае жыць на Харкаўшчыну, дзе працягвае займацца педагагічнай працай. У 1893 годзе ў Харкаве выдаецца кніга К. Лейкі «Русская азбука. Учебник родной грамоты для классного и домашнего употребления». Адначасова ў розных часопісах і газетах друкуюцца яго педагагічныя артыкулы.

У 1911—1912 гг. пісьменнік актыўна друкуецца ў газеце «Наша Ніва». Сярод твораў — вершы, байкі, казкі, апавяданні. «Надта здольны нашаніўскі апавядальнік», — казаў пра Лейку М. Гарэцкі.

У 1912 г. у Вільні выходзіць асобным выданнем «Снатворны мак», сцэнка для дзіцячых тэатраў. «Пасьвячаю гэту сваю працу вясковым дзецям Слонімскага павета», — напісаў К. Лейка на тытульным лісце. Гэта была першая спроба ў беларускай літаратуры стварыць п'есу для лялечнага тэатра. У 1914 годзе па ініцыятыве Я. Купалы павінен быў з'явіцца зборнік твораў, які К. Лейка меркаваў назваць «Засеўкі». У сувязі з вайной зборнік не выйшаў у свет.

Пісьменнік у 1917 годзе цяжка захварэў, пераехаў да брата на Валынь. Гэты перыяд стаў самым драматычным у яго жыцці. К. Лейка застаўся без сродкаў на існаванне. Тым не менш, будучы цяжка хворым і знаходзячыся ў становішчы «запраўскага жабрака», ён працягваў пісаць. Прадчуваючы блізкую смерць, ён вёў актыўную перапіску з мэтай перадаць на радзіму сваю творчую спадчыну.

Увазе чытача прапануюцца лісты К. Лейкі ў Беларускі Камітэт у Варшаве. Адзін з іх адрасаваны непасрэдна Лявону Дубяйкоўскаму, які на той час быў старшынёй камітэта. Да пісьмаў прыкладаецца ліст-завяшчанне К. Лейкі на права захавання, выкарыстання і абароны яго літаратурнай спадчыны Беларускім Навуковым Таварыствам. На жаль, лёс твораў пісьменніка, перададзеных ім у Беларускае Навуковае Таварыства, да гэтага часу невядомы. Лісты напісаны ў лютым-красавіку 1921 г., незадоўга да смерці Кандрата Хведаравіча (ён памёр у верасні 1921 г.).

Матэрыялы захоўваюцца ў ЦДАМЛМ РБ (ф. 3, воп. 1. адз. зах. 236, арк. 76—80). Лексічныя асаблівасці арыгіналаў захаваны, арфаграфічныя — часткова.

М. АУСЯНАЯ,
супрацоўнік ЦДАМЛМ РБ.

ВАРШАЎСКАМУ БЕЛАРУСКАМУ КАМІТЭТУ

Мае браткі!

Раней, чым удацца да Вас з сваею просьбаю, лічу патрэбным азнаёміць Вас з сваею асобаю, хто я такі ёсць.

Я — Кандрат Тодараў Лейка, — беларус, грамадзянін Гродзенскае губ., Слонімскага павету, дзярэўні Збочна. Большую часціну свайго жыцця я правёў за межамі свае Бацькаўшчыны — на Украіне ў Харкаўшчыне, дзе на працягу больш як 35 лет займаў ружныя вучыцельскія пасады. У 1917 року з прычыны цяжкае хваробы (паралюш ног) я пакінуў службу і з Харкаўшчыны пераехаў на Валынь у мястэчка Здалбунава Ровенскага павету, дзе цяпер і жыву ці, праўдзівей, мучуся.

Просьбу да Вас, браткі, маю вось якую. Жывучы на чужыне, я зусім не ведаю, што робіцца на маёй Бацькаўшчыне (на пісьмы не маю адтуль ніякіх адгукаў) ці стане яна самастойнаю рэспублікаю, ці мо — не дай Божа — будзе падзелена між суседнімі дужэйшымі панствамі і згубіць назаўсёды сваю культуру, сатрэ сваё абліччa. Як аб гэтым судзіць Парыжскі Велькі Савет? Калі што, браткі, ведаеце аб гэтым — скажэце мне, — гэта першае.

Другое: звесцеце мне, калі ласка, дзе і якая цяпер выходзіць газета на беларускім абшары ў роднай мове?

Трэцяе: будучы ўжо хворым, я напісаў некалькі сшыткаў вершаў, казак і апавяданняў у беларускай мове. Хочацца, каб гэтая мая праца не прапала дарэмна, а пайшла на карысць бацькаўшчыне, але як я адзінокі, дык па смерці маёй усе мае сшыткі могуць быць знішчаны, — дзеля ахароны свае літаратурнае працы хацеў бы ўсе свае сшыткі аддаць у спрат якому-небудзь беларускаму обчаству ці кружку. Калі ведаеце, браткі, гэдакае обчаства альбо кружок, — скажэце мне, дзе яны знаходзяцца.

Чацвёртае: раней падтрымку дзеля свайго паганага жыцця я меў з маленькае вучыцельскае пенсіі, якую мне выдавала рускае правіцельства праз Ровенскае Казначэйства, але як Валынь перайшла ў польскую ўладу, пенсію ў мяне адабралі, і я застаўся запраўскім жабраком: у 1920 року, здаецца, у кветні, я ўручыў на ўвагу польскага Міністра асветы (праз пана Начальніка Панства) просьбу аб выдачы мне дапамогі на пражыццё, але да цяперашняга часу ад М-ра на сваю просьбу не маю ніякай отпаведзі. Шчыра прашу Вас, браткі, калі можна, наведайцеся у М-ва асветы, ці атрымала яно маю просьбу, і калі атрымала, то ці можна мець якую надзею на дапамогу ад польскае ўлады, а то неўзабаве прыйдзецца рукі на сябе налажыць, каб не мучыцца галадухаю. Прашу, браткі, не гневайцеся, што я Вам навязваю лішнюю фатыгу. На одпаведзь прыкладваю паштовую марку.

З шчыраю пашанай К. Лейка

Мяйсцовасць мая:

м. Здалбунава, Ровенскага павета, Валынск. губ. по Николаевской ул., д. № 30 Кондрату Федоровичу Лейко

К. Лейка.

Пісьмо мае памету: «Атказана 4/II-1921 р.»

У БЕЛАРУСКІ КАМІТЭТ У ВАРШАВЕ

Дабрадзеі!

Ад усяго сэрца шчыра дзякую Вам за вотпісь на маё пісьмо. Вашая прыпіска, што нашая Бацькаўшчына неўзабаве стане незалежнаю, самастойнаю — тхнула ў мае змучаныя грудзі цёплым праменем вешняга сонца; ажывіла маё завяўшаё ад нуды і смутку сэрца. Божа! памажы маёй змучанай Мацеры-Айчызне вырвацца з клешчаў няволі і дай ёй спосаб і сілы выбіцца на роўную шырокую дарогу, якая можа прывесці яе да вольнага жыцця, да шчасця!..

Так жа дзякую Вам, што параілі мне аддаць мае літарацкія труды на спрат і ўладу Беларускаму Навуковаму Таварыству. Як толькі закончу апошні сшытак — зараз усе свае творы перашлю Вам дзеля адпраўкі ў Таварыства. Але каб не выйшла якога непаразумення, прашу Вас уперад спісацца з Б.Н.Т., ці згодна яно будзе прыняць мае труды на асабліва выложанай мною ўмове, копію з якое я пры гэтым пісьме прыкладаю. Як толькі Т-ва дасць Вам згодны з маею воляю адвет, звесціце мне, і я без адкладу прышлю Вам свае сшыткі...

З пашанаю нізка шапкую Вам

Пісьмо мае памету: «На водпісь картачкаю — прыкладваю марку».

У БЕЛАРУСКАЕ НАВУКОВАЕ ТАВАРЫСТВА

Тысяча дзевяцьсот дваццаць першага року дзесятага лютня, я, прылажыўшы ніжэй сваю руку, грамадзянін дзярэўні Збочна, Слонімскага павету, Гродзенскае зямлі Кандрат Тодараў Лейка, будучы цяжка хворым, усе свае літарацкія труды аддаю на спрат, абарону і ўладу Беларускаму Навуковаму Таварыству на ніжай выложанай умове:

1. Беларускае Навуковае Таварыства, атрымаўшы мае літарацкія труды, скампанаваныя ў сшытках №№ 1—2—3—4—5—6, 7 і 8, мае права безадкладу друкаваць іх у беларускіх тыдзенніках і месячніках, або выпушчаць іх у свет асобнымі кніжкамі, калі знойдзе гэта патрэбным.

2. Апроч таго, я перадаю права Б.Н.Т-ву на ўладу ўсімі маімі творамі, якія раней былі ўжо надрукаваны ў беларускай газеце «Наша Ніва».

3. Без дазвалення Б. Н. Т. ніхто нідзе не мае права друкаваць маіх літарацкіх твораў.

4. Ганарар, ці плату за надрукаванне маіх твораў устанаўляе Б.Н.Т. па сваім узглядзе.

5. Прыбытак, які збярэцца ад надрукавання маіх трудоў, выдаецца мне, а па маёй смерці майму сыну Віталю, каторы цяпер знаходзіцца на гадоўлі ў свае цёткі Настусі Васільеўны Пеліпенкі (м. Кішэнка, Кабяляцкага павета Палтаўскае зямлі). А як, не дай Божа, неўчасе памрэ мой сын, увесь прыбытак ад мае літарац. працы йдзе ў пользу Б. Н. Т.

6. Калі будуць мае труды надрукаваны асобн. кніжк., то гэтыя кніжкі, кажная ў 5 экз., павінны быць высланы ў Азерніцкаё вуч. Слонімскага павету, дзе я колісь пад кірункам вучыц. Вікторскага здабываў першыя пачатку навук.

Кандрат Тодараў Лейка.
13 апрэля 1921 г.

●

Шаноўны Пане Дубяйкоўскі!

Прашу выбачыць, што я так часта прычыняю Вам лішнія клопаты, звяртаючыся да Вас з сваімі пытаннямі, злучанымі суцэла з інтарэсамі мае асобы.

Першае,—я хацеў бы даведацца ад Вас, ці згодзіцца Б.Н.Т-ва ўзяць на спрат мае літарацкія творы, ці не? Можа, Т-ва аб гэтай справе ўжо што-небудзь Вам пісала.

Другое,—ці пойдуць у друк мае вершыкі і карэспандэнцыя, што я паслаў Вам пры перадгэташнім пісьме. Калі пасланыя матэр'ялы спользуе рэдакцыя,—магу паслаць больш.

Трэцяе,—прашу параіць, куды і ў якую ўстанову Р.Р.Р. я мог бы ўдацца з просьбаю аб задавальненні мяне, як адстаўнога вучыцеля, страціўшага суцель працавітасць, грашоваю падмогаю, замест аднятае ў мяне пенсіі, якую я меў раней да адходу Валыні пад польскую ўладу?

За ўсе Вашы паведамленні на мае вышэй вымаўленыя запытанні,—калі Ваша ласка будзе імі здавольніць мяне,—я застануся вечна Вам удзячным... Яшчэ раз сардэчна дзякую Вам за Вашу шчодрую падмогу. Будзьце здаровенькі і шчаслівы.

Нізенька Вам шапкую і моцненька жму Вашу добрую шчодрую руку.

Кандрат Лейка.

Пісьмо мае памету: «23.IV.21. Адказано».

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Хрушчоў нагнуўся і падняў капейку і загадаў лічыць капейку грыўняй. Маўляў, падаражэе як, зладзейка, дык будзе працаваць на нас актыўней. Была няхітраю Мікітава рэформа, і вельмі хутка ўсё прыйшло ў норму: нагнуцца за капейкаю — наіўна, не зробіцца капейка наша грыўняй... А што цяпер капейка —багацейка, калі рубель амаль ці не капейка?

●

Гэта страшнае слова— асіміляцыя... Гэта салодкае слова —асіміляцыя... Для адных — пагібель нацыі, для другіх —зліццё нацый. Адны — нацыяналісты, другія — інтэрнацыяналісты. А якой жа яна бачыцца — адзіная нацыя? Спрэс з камуністаў-атэістаў? И все будут говорить по-русски? І пагалоўна, без выняткаў, ушчэнт выкараняць акцэнт? А як жа таварышы Сталін, Дземянцей? Исключения только для вождей? О гэта салодкае слова — асіміляцыя! О гэта страшнае слова — асіміляцыя!

●

Адзетку на Галі — кашулька і каралі. «А чаго яны вылупіліся?» — абураецца Галя.

●

Пісьмо рабочым завода «Луч.». Адлічвае гадзіны завод на праспекце Скарыны. Час, як яго ні сціскалі, мінулае з прышлым звязаў. Колькі пройдзена, пераж ыта, і я вам скажу адкрыта, я б даўно ўжо вашу назву — камбінацыю з трох літар — на роднае слова змяняў.

●

На філалагічным факультэце. «Прафесар, як прыкра гавораць вашы хросніцы!» «А нам гэта, выбачайце, абсалютна без розніцы».

●

Колькі будзе на Беларусі партый? Дзве, а не дваццаць пяць — адна тасаваць карты, другая патрабаваць: «Пераздаць!»

●

Хто скажа зараз, чаму парк названы імем чэлюскінцаў? Што агульнага меў з параходам далёкі ад Поўначы Мінск? Быў пасланы ў льды караблік, для высокіх шырот непрыгодны, і каб прыхаваць памылку, «правадыр» абвясціў бум (гэта быў ягоны метад — як што—«шурум-бурум»). Дык каму паслужыў той подзвіг і хто каго ратаваў? Я думаю пра наіўнасць тых, хто парк называў. Дурнота, яна не канчаецца, узнёсласць — яе нутро, цягнік толькі прыпыняецца на станцыі метро...

●

Комплексы: кавуну мроілася, што яго зарэжуць, але нешта знутры гэтаму радавалася, трывожыла, праўда, ці вызваляцца зярняткі — гаспадар напісаў на кавуне «1 кг. — 100 р.» — дык не ж, бралі.

●

Як нараджаюцца і паміраюць фразы? Я, дружа, Дон Кіхот і Санча Панса разам. Ледзь бравы Дон Кіхот ухопіць здань за фалды, як Санча Панса тут і лезе з мерай праўды. Хоць месяц і на скон, а шлемам не дакінуць. Які ў фразы кон? І жыць ёй, і загінуць.

●

З Канфуцыя: трэба вучыць дзяржаву любіць, бо так — за што яе любіць?

●

За рулём лічаць, што язда — таксама хадзьба, толькі не пешая.

ЛіМ

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылацца на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друк 30.07.92 у 18.10.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12